

ENDC OCCASIONAL PAPERS

1/2014

ENDC OCCASIONAL PAPERS SERIES

Volume I

Vene-Gruusia 2008. aasta sõda – põhjused ja tagajärjed

Ants Laaneots

ESTONIAN NATIONAL DEFENCE COLLEGE

VE NE-GRUUSIA 2008. AASTA SÕDA – PÕHJUSED JA TAGAJÄRJED

ANTS LAANEOTS

ENDC OCCASIONAL PAPERS

1/2014

EDITOR-IN-CHIEF:

Andres Saumets (Estonia)

EDITORIAL BOARD:

Sten Allik (Estonia)

Wilfried Gerhard (Germany)

Ken Kalling (Estonia)

Jörg Keller (Germany)

Vitali Lokk (Estonia)

Enno Mõts (Estonia)

Erik Männik (Estonia)

Andreas Pawlas (Germany)

Claus Freiherr von Rosen (Germany)

Karl Salum (Estonia)

Vladimir Sazonov (Estonia)

Volker Stümke (Germany)

René Värk (Estonia)

LANGUAGE EDITORS:

Collin W. Hakkinen (USA)

Kristiina Haug (Estonia)

Reet Hendrikson (Estonia)

Karen Kuldnokk (Estonia)

Epp Leete (Estonia)

David W. E. Thomas (United Kingdom)

Amy Christine Tserenkova (Estonia)

ISSN 2382-7122

ISBN 978-9949-9304-5-6

Autoriõigus ja väljaandja: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, 2014

Riia 12, 51013 Tartu, Estonia

www.ksk.edu.ee/toimetised

Eesti Ülikoolide Kirjastus, www.eyk.ee

SISUKORD

I.	Venemaa geopoliitilised huvid Taga-Kaukaasias	7
II.	Gruusia sisepoliitilised probleemid	10
III.	Venemaa valmistub sõjaks	17
IV.	Konfliktiosaliste relvajõud	33
	4.1. Gruusia relvajõud	33
	4.2. Lõuna-Osseetia relvaformeringud	40
	4.3. Abhaasia relvajõud	42
	4.4. Vene 58. armee	42
V.	Viiepäevasõda ja selle õppetunnid	44
	5.1. Seitsmes august – sõja eelõhtu	49
	5.2. Kaheksas august – sõja esimene päev	52
	5.3. Üheksas august – sõja teine päev	60
	5.4. Kümnes august – sõja kolmas päev	64
	5.5. Abhaasia rinne	65
	5.6. Üheteistkümnes august – sõja neljas päev	66
	5.7. Kaheteistkümnes august – sõja viies päev	69
	5.8. Augustisõja lõppfaas	70
	5.9. Grusiinide väidetav plaan vallutada Abhaasia	72
VI.	Konfliktiosaliste kaotused	72
	6.1. Gruusia	73
	6.2. Venemaa	74
	6.3. Lõuna-Osseetia	75
VII.	Kokkuvõte Gruusia vägede tegevusest	75
VIII.	Vene vägede tegevuse kokkuvõte	79
IX.	Kokkuvõtteks	85
	Joonised	88
	Kirjandus	93

I. Venemaa geopoliitilised huvid Taga-Kaukaasias

2013. aasta suvel täitus viis aastat viimasest suurest relvastatud konfliktist postnõukogulikus ruumis – Nõukogude Liidu õigusjärglase Vene Föderatsiooni kallaletungist Gruusiale. Seda võib pidada 1994. aasta detsembris Tšetšeenia sõjaga alanud Venemaa sõjaliste operatsioonide jätkuks Kaukaasias, mille eesmärgiks on olnud suruda maha iseseisvusliikumine ja taastada oma ülemvõim selles strateegiliselt tähtsas regioonis.

Lõuna-Kaukaasia on aastasadade vältel kujutanud endast Aasiat ja Euroopat ühendavat transiidikoridori, mida mööda liikusid rahvad ja kaubad. Piirkond oli ka sajandeid kolme naabruses asuva suurriigi – Venemaa, Türgi ning Pärsia (Iraani) – geopoliitiliste huvide kokkupõrke koht. Tänapäeva Gruusia aladel elanud rahvad on näinud ja tunda saanud nii venelastest, türklastest kui ka pärslastest vallutajate piitsa. Eriti rängalt kannatasid moslemite rõhumise all kristlikud riigid Gruusia ja Armeenia. Vene ajaloolased väidavad, et just 1795. aastal Gruusiasse tunginud pärslaste vägivald põhjustas 19. sajandi hakul sealse tsaari Georgi XII pöördumise Vene tsaari Pavel I poole palvega liita Gruusia Vene tsaaririigiga. Vastava manifesti allkirjastas Pavel I 22. detsembril 1800. aastal¹. Vene väed kindral Lazarevi juhtimisel puhastasid Gruusia pärslastest, riigist sai suure Vene impeeriumi üks osa. Erilise tähtsuse omandas Venemaa jaoks Lõuna-Kaukaasia aga hiljem, sisepõlemismootorite ajastul, kui avastati rikkalikud naftamaardlad Aserbaidžaanis. Bakuud ümbritsevatel naftaväljadel toodeti 19. sajandi lõpus ligi pool kogu maailma naftast. Aserbaidžaanis oli suur tähtsus NSV Liidu, eriti aga Punaarmee varustamisel kütusega enne suurt isamaasõda, selle jooksul 1941.–1945. aastal ja ka hiljem, kuni 20. sajandi teise pooleni, mil lasti käiku uued maardlad

* Autori parandatud ja täiendatud uustrükk artiklist „Vene-Gruusia 2008. aasta sõda – põhjused ja tagajärjed”, mis on varem ilmunud ajakirja Akadeemia 2014. aasta numbrites 5, 6 ja 7.

¹ Шенин, О. 2009. Разгром грузинских захватчиков под Цхинвалом. Москва: ЯУЗА, ЭКСМО, с. 7. [Edaspidi Шенин 2009]

Siberis ja Venemaa põhjaosas. Tänapäeval on Lõuna-Kaukaasia kui kahe kontinendi ühenduskoridori tähtsus Venemaale ja Lääne-Euroopale veelgi kasvanud seoses Kaspia meres ning Kesk-Aasia riikides (Turkmenistanis ning Kasahstanis) avastatud suurte nafta- ja maagaasivarudega. Nendest ressursidest on huvitatud nii Euroopa kui ka Venemaa.

Nõukogude Liidu lagunemine 1991. aasta detsembris võimaldas kolmel Lõuna-Kaukaasia riigil – Armeenial, Aserbaidžaanil ja Gruusial – iseseisvuda ning hakata ajama sõltumatut välis- ja sise poliitikat. See ei ühtinud aga NSV Liidu õigusjärglase, Vene Föderatsiooni geopoliitiliste huvidega regioonis. Impeeriumi taastamisest unistavale Moskvale tekitas muret eriti võimalus, et Taga-Kaukaasia riigid valivad idasuunalise integratsiooni asemel vastu pidise, läänesuunalise, ja rebivad end Venemaast lõplikult lahti. Olukord põhjustas Moskva aktiivse tegevuse regioonis, kus jaga-ja-valitse-põhimõtte abil kasutati oskuslikult ära siinsete riikide ja rahvaste vahelised ajaloolised vastuolud, aeti vaenujalale Armeenia ja Aserbaidžaan ning Nõukogude perioodil Gruusia riigi koosseisu kuulunud rahvad. See võimaldas Venemaal säilitada Taga-Kaukaasias poliitilise kontrolli ja sõjalise kohalviibimise. Põdura Vene presidendi Boriss Jeltsini 2000. aasta esimestel päevadel ametis välja vahetanud Vladimir Putini ambitsioonid ulatusid aga kaugemale. Üheks oma lähimaks strateegiliseks eesmärgiks seadis ta Vene Föderatsiooni kui impeeriumi ja maailma suurvõimu taastamise. Mõistes hästi Lääne-Euroopa riikide sõltuvust Vene energiakandjatest, otsustas Putin need Venemaa huvides ära kasutada. Gaasist ja naftast sai välispoliitiline relv, mille abil oli võimalik järjest tugevamini mõjutada ja vajadusel ka survestada Euroopa Liitu ning NATOsse kuuluvaid riike ja nende poliitikat Kremlile vajalikus suunas. Uued Venemaa juhid alustasid järjekindlat tegevust selleks, et saada enda kätte kogu Sõltumatute Riikide Ühenduse (SRÜ), sh ka Aserbaidžaanis ja ida pool Kaspia merd olevates postnõukogulikes riikides toodetav gaas ja nafta. Viimastega oli vahetult seotud Moskva strateegiline eesmärk: välis- ja sõjaline igasugune Venemaast mööduv energiakandjate transportimine Aasiast Euroopasse. Venemaa abiga Mägi-Karabahhi sõja võitnud Armeenia oli juba Moskva kontrolli all. Selle territooriumil Gümris paiknes suur Vene sõjaväebaas. Kuid Armeenial ei olnud strateegiliselt nii tähtis roll kui tema naabritel. Ida-lääne-suunalised gaasi- ja naftatorud läksid Armeenias mööda. Lõuna-Kaukaasia transiidikoridori pudelikaelaks oli Gruusia ja Moskvale oli ülimalt tähtis taastada kontroll selle üle. Eriti aktuaalseks muutus see probleem Venemaa juhtkonnale pärast 2004. aastat, kui president Mihheil Saakašvili juhitud Gruusia valitsus keeras Venemaale selja, teatades riigi soovist saada NATO liikmeks.

Moskva oli huvitatud ka oma juurdepääsu laiendamisest Mustale merele. Vene laevastiku väljakolimise nõude Sevastopoli mereväebaasist Krimmis oli Kiiev üsna jõuliselt päevakorda võtnud. Venemaa probleem seisnes selles, et tal polnud oma Musta mere rannikul ühtki (k.a tähtis sõjasadam Novorossiisk) piisavalt head kohta, kuhu sellisel juhul laevastik paigutada. Küll aga oli suure mereväebaasi loomiseks mitmeid häid ja ka strateegiliselt olulisi kohti Abhaasia rannikul. Laevastiku paiknemine Abhaasias, Lõuna-Kaukaasia riikide vahetus läheduses võis saada tugevaks poliitika ja julgeoleku mõjutajaks nii nendes riikides kui ka Türgis, Iraanis ning kogu regioonis. Abhaasia huvitas venelasi ka kui ideaalne puhke- ja turismipiirkond.

Gruusia keskossa ussipikuna ulatuv Lõuna-Osseetia, kujutamata Venemaale suurt majanduslikku väärtust, oli samal ajal ülimalt tähtis sõjalis-strateegilises mõttes. Vene sõjaväebaasid selle territooriumil Abhaasias ja Armeenias kujutasid endast potentsiaalset lukku kogu Kaukaasia mägedest lõuna pool kulgevale ida-lääne-suunalisele transiidikoridorile ning mõjutasid selle piirkonna riikide sise-, välis- ja majanduspoliitikat oluliselt Moskvale vajalikus suunas. Koridori sulgemisega oli võimalik ohustada Gruusia iseseisvust, isoleerida tõrges Aserbaidžaan oma liitlasest Türgist, pannes ta valiku ette, kas olla heades suhetes Venemaaga või jääda isolatsiooni, silmitsi vaenuliku Iraaniga. Kreml hakkas oma geostrateegilistele eesmärkidele lahendusi otsima.

Venemaa strateegia Lõuna-Kaukaasias pärast NSV Liidu lagunemist näeb üldjoontes välja järgmine.

- Vältida Gruusia, Aserbaidžaan ja Armeenia lahkumist Vene Föderatsiooni mõjusfäärist ning tõkestada nende ühinemine NATO ja Euroopa Liiduga. Hoida ära mainitud rahvusvaheliste organisatsioonide laienemine Lõuna-Kaukaasiasse ja kaugemas perspektiivis selle kaudu ka endistesse nõukogude vabariikidesse Kesk-Aasias. Selle vältimiseks tuleb aidata Lõuna-Kaukaasia riikides võimule Kremlile lojaalsed jõud.
- Taastada kontroll Venemaale alternatiivse, Euroopasse suunduvate energiakandjate ja muude kaupade transiidikoridori üle, mis võimaldaks blokeerida Kaspia mere basseini (Aserbaidžaan) ja Kesk-Aasiast (Turkmenistan, Kasahstan) tuleva nafta ja gaasi transportimise, sealhulgas ka uute torude ehitamise Venemaast mööda Lääne-Euroopasse (vt joonis 1). Saavutada energiakandjate monopoolse tarnijana Lääne-Euroopa, sealhulgas Euroopa Liidu ja NATO riikide majanduslik sõltuvus Venemaast ning seega ka poliitiline mõjutatavus.
- Säilitada Lõuna-Kaukaasias oma sõjaline kohalolek.

- Hoides Lõuna-Kaukaasiat oma kontrolli all, suurendada Turkmeenia, Kasahstani ja teiste Kesk-Aasia riikide, samuti Hiina majanduslikku ja poliitilist sõltuvust Venemaast.
- Haarata enda kätte võimalikult suur osa Kaspia mere basseinis asuvatest nafta- ja gaasimaardlatest.
- Esmaülesandeks oli kukutada võimult läänemeele valitsus Gruusias ning survestada Aserbaidžaaani liialt isemeelset presidenti Ilham Alijevit.

II. Gruusia sisepoliitilised probleemid

Ajaloolased väidavad, et üldmõiste *grusiinid* alla mahub ligi kakskümmend ühiste juurtega väikerahvast (grusiinid, imertiinid, mingreelid, guralased, adžaarid (lazid), svaanid jt), kes ei ole ajaloo vältel olnud üksteisega just kõige sõbralikumates suhetes. Veel sada aastat tagasi mõisteti Vene impeeriumis Gruusia all vaid Tbilisi (toona Tiflisi) kubermangu, milles grusiinid moodustasid rahvastiku enamuse. Sellesse ei kuulunud Abhaasia, Adžaaaria, Mingreelia ja paljud teised nüüdisaegse Gruusia alad. Teadlased kinnitavad, et osseedid ja abhaasid ei kuulu üldse grusiinide hulka. Abhaasid ja nende lähisugulased tšerkessid on mägihõimude – adžgeede järeltulijad, kes on oma vabadusvõitlusega silma paistnud veel muistsel ajal Bütsantsi ja hiljem kõikide teiste vallutajate – türklaste, venelaste, uuemal ajal ka grusiinide vastu. Kui Vene tsaar Aleksander II püüdis XIX sajandil kehtestada Abhaasias oma võimu, tõusis selle vastu üles kogu kohalik rahvas. Ülestõusu surusid tsaari väed 1866. aastal veriselt maha, enamik abhaase ja tšerkesse tapeti või deporteeriti Türgi. Osseedid omakorda peavad end Lõuna-Venemaa steppides muinasajal peremehetsenud rändrahva polovetside järeltulijateks. Vene impeeriumiga ühinesid nad 1770. aastal, kui 24 hõimu vanemad tulid Vene sõjaväekomandandi juurde Kizljaris ja teatasid, et nad tahavad saada Vene alamateks. Tsaar nõustus sellega ja lubas osseete kaitsta sõjakate naaberahvaste kallaletungide eest. Osseedid kohustusid omakorda korras hoidma Gruusia sõjatee ning abistama nende asualal liikuvaid Vene üksusi ja kulle-reid. Oma lubaduste täitmisesse suhtusid nad aga üsna leigelt, mis tekitas probleeme impeeriumi ametnikega. Gruusia ajaloolased on väitnud, et veel sada viiskümmend aastat tagasi polnud Gruusias ühtki püsielanikust osseeti. Põhja pool Suur-Kaukaasia mäeahelikku elavaid sõjakaid osseete hakkasid oma sõjasalkadesse värbama grusiinidest ülikud. Koos sõjameestega tulid ka nende pered, kes asusid elama kompaktselt ühte piirkonda. Nii olevat tekkinud Lõuna-Osseetia. Erinevalt rahututest ning aeg-ajalt mässavatest

ossetidest ja abhaasidest olid gruusia ülikud Vene troonile ülimalt lojaalsed, mis omakorda tagas neile soosingu Sankt-Peterburgis, samuti vabastamise maksudest ning teatava ülemvõimu abhaaside, ossetide, mingreelide ja svaanide üle. Grusiinid olid selles tegevuses püüdlilikud, sest tsaarile andamit kogudes või teenuseid pakkudes ei unustatud ka iseennast. See tekitas suuri pingeid nende ja mainitud rahvaste vahel.

Kuni 1917. aasta Vene revolutsiooni ja kodusõjani oli Abhaasia autonoomne vürstiriik Vene impeeriumi koosseisus, samal ajal kui Lõuna-Osseetia oli juba tsaariajal allutatud Tbilisile. Vene impeeriumi lagunemine 1917. aastal võimaldas Gruusial kuulutada välja iseseisvuse, kuid oma riiki soovisid ka Abhaasia ja Lõuna-Osseetia. Tbilisi oli sellele vastu ja suunas 1918. aasta juulis oma väed Abhaasiasse. Vallutati hulk Abhaasia linnu, kuid siis sekkus konflikti Vene valgekaardi vabatahtlik armee kindral Denikini juhtimisel. Valgekaartlased löid grusiinid Abhaasiast välja. Gruusia sõjaline aktsioon iseseisvust taotleva Lõuna-Osseetia vastu toimus 1920. aastal, kui Tbilisi saatis sinna oma üksused. Konflikt oli verine. Väidetavalt hukkus selles enam kui 5000 osseeti, sajad põgenesid üle Kaukaasia mägede Põhja-Osseetiasse.² Nendest sündmustest sai alguse sügav vaen kolme rahva vahel, mis tegi nende kooselu ühe riigi koosseisus üsna keeruliseks.

Aluse Gruusiale tema tänapäevasel kujul pani Jossif Stalin pärast 1917. aasta bolševistlikku oktoobrirevolutsiooni. Verises ja pikas Vene kodusõjas likvideeris Punaarmee 1921. aastal iseseisva Gruusia Vabariigi. Kohe pärast seda täpsustati bolševike võimu alla langenud territooriumi piire. Stalin, kes juhtis tol ajal Puna-Venemaa rahvaste rahvakomissariaati, oli üsna helde oma ajaloolise kodumaa suhtes. Tema pealekäimisel lülitati kogu Osseetia – nii selle põhja- kui ka lõunaosa – Gruusia koosseisu autonoomse oblasti õigustes. Detsembris 1921 otsustas Puna-Venemaa valitsus luua Abhaasiast ja Gruusiast föderatsiooni. Kümme aastat hiljem, 1931. aastal alandati NSV Liidu diktaatoriks tõusnud Stalini otsusega Abhaasia staatust, mille järel ei jäänud ta Gruusia koosseisu mitte iseseisva, vaid autonoomse vabariigina. Sellele järgnes Abhaasia ja Lõuna-Osseetia aktiivne grusiniseerimine. Varem abhaaside ja ossetide kirjakeele aluseks olnud ladina tähestiku kasutamine keelati ära. Abhaasi ja osseedi keel kadusid koolide õppekavadest, õppetöö ja kirjasõna keeleks said gruusia keel ja tähestik. Toimus intensiivne grusiinide ümberasumine Abhaasiasse. Seda soodustas ka Stalini käsul pärast suurt isamaasõda toimunud seal elanud kreeklaste masküüditamine Sibe-

² Шенин, О. 2009. Разгром грузинских захватчиков под Цхинвалом. Москва: ЯУЗА, ЭКСМО, с. 7. [Edaspidi Шенин 2009]

risse. Lõuna-Osseetiasse kolimine ei pakkunud grusiinidele nii suurt huvi, kuid ka seal tekkisid Gruusia külad.

NSV Liidu totalitaarne riigikord suutis küll Gruusias elavate väikerahvaste omavahelise vaenutsemise põranda alla suruda, kuid nn perestroika ajal lahvatas see jälle uue leegiga. 18. märtsil 1989 toimus kolmekümne tuhande osavõtjaga abhaasia rahva suurkogu, kes langetas otsuse väljuda Gruusia koosseisust ja taastada Abhaasia liiduvabariigi staatus. See oli vastuvõetamatu Tbilisile ning olukord kulmineerus 15.–16. juulil 1989 abhaaside ja grusiinide relvastatud vastasseisuga Suhhumis, milles hukkus 17 ja sai haavata 448 inimest. Peaaegu sarnased sündmused leidsid järgnevalt aset ka autonoomse oblasti õigustes olevas Lõuna-Osseetias, mille parlament otsustas 1989. aastal muuta autonoomseks vabariigiks Gruusia koosseisus.³

1991. aasta kevadel sai Gruusia presidendiks rahvuslane Zviad Gamsahurdia, kes ei tahtnud kuuldagi mingite riigi osade autonoomiast või iseseisvumisest. Tbilisi tühistas Lõuna-Osseetia autonoomia, mistõttu tekkis relvastatud vastasseis osseetide ja Tshinvalisse viidud Gruusia miilitsa ning rahvuskaardi üksuste vahel. Lõuna-Osseetias toimus kogu 1991. aasta jooksul tulevahetusi ja relvakonflikte. Samal ajal puhkes Gruusias kodusõda valitsusvägede ja Tengis Kitovani juhitava opositsioonilise rahvuskaardi relvaformeringute vahel. 1992. aasta jaanuaris oli Gamsahurdia sunnitud Tbilisist lahkuma. Hiljem hukkus ta salapärestel asjaoludel.

Märtsis 1992 sai Gruusia presidendiks Eduard Ševardnadze, kes võttis mässulised territooriumid uuesti käsile. Toetuse saamiseks pöördus ta abipalvega Venemaa presidendi Boriss Jeltsini poole. Põhja-Kaukaasia väikerahvaste iseseisvusliikumisega hädas olev Vene president toetas endist kolleegi. Boriss Jeltsin ja Eduard Ševardnadze allkirjastasid 24. juunil 1992 Venemaa-Gruusia-vahelise nn Sotši (Dagomõssi) kahepoolse lepingu „Gruusia-Osseetia konflikti lahendamise põhimõtted”. Selle lepingu 3. artikli kohaselt pidi lepinguosalistest loodama ühine kontrollkomisjon, mille ülesandeks oli kindlustada julgeolekurežiim lepinguga määratletud demilitariseeritud tsoonis. Sotši lepingule järgnenud kokkulepete järgi oli kontrollkomisjoni neli osalist: Gruusia, Venemaa, Lõuna-Osseetia ja Põhja-Osseetia. Selleks et tagada kontrollkomisjoni ülesannete täitmine, loodi komisjoni juurde lepinguosaliste kokkuleppel Vene ohvitseri juhtimise all ühised rahuvalvejõud (kolm viiesajamehelist vene, grusiinide ja põhja-osseetide pataljoni), mis viidi Lõuna-Osseetiasse. Neid juhtis Venemaa kindral, kes ametlikult ei allunud mitte Venemaa kaitseministeeriumile, vaid

³ Шенин 2009, с. 10–12.

konflikti reguleerimiseks loodud segakontrollkomisjonile. Selle koosseisu kuulus neli tsiviilistikust kaasesistujat, kes esindasid vastavalt Gruusiat, Venemaad ning Lõuna- ja Põhja-Osseetiat.⁴

23. juulil 1992 kuulutas Abhaasia ülemnõukogu välja iseseisva, 8660 km² suuruse territooriumiga Abhaasia vabariigi. Tbilisi vastas sellele 1992. aasta augustis oma vägede saatmisega mässulisele territooriumile. Puhkes pikk ja verine Gruusia-Abhaasia sõda, milles abhaasid saavutasid vene ja Šamil Basajevi juhitud tšetšeeni vabatahtlike toel 1993. aasta septembris võidu, kihutades Gruusia väed ning koos nendega ligi 250 000 Abhaasias elavat grusiini selle territooriumilt välja. Erinevatel andmetel mõrvasid abhaasid ja nende abilised sõja käigus 13 000–20 000 gruusia rahvusest tsiviilelanikku.⁵ Gruusia valitsus oli sunnitud nõustuma Abhaasia iseseisvumisega. Konfliktiosaliste vahel sõlmiti 17. mail 1994 relvarahu kokkulepe (nn Moskva leping). Venemaa ei olnud lepinguosaline, vaid tegutses lepingu sõlmimisel vahendajana. Lepinguga määratleti piki Gruusia-Abhaasia piiri kulgev demilitariseeritud julgeolekutsoon, millesse pidid lepingu kohaselt asuma SRÜ rahuvalvejõud ja ÜRO sõjalised vaatlejad.⁶ Dokumendi kinnitas veidi hiljem ka ÜRO Julgeolekunõukogu. Kokkulepe nägi ette kuni 3000-meheliste SRÜ rahuvalvejõudude paigutamise Abhaasiasse. Tööd alustas ÜRO vaatlusmissioon UNOMIG, kelle ülesandeks oli kontrollida relvarahuleppe nõuete täitmist Abhaasias. Eesmärgiga edendada rahuprotsessi Abhaasia ja Gruusia suhetes määrati Tbilisisse ÜRO peasekretäri eriesindaja. Gruusia ja Abhaasia taotlusel võtsid SRÜ riigipead 22. augustil 1994 vastu otsuse, millele tuginedes viidi Gruusia-Abhaasia konfliktitsooni SRÜ riikide ühised relvajõud suurusega kuni 3000 inimest.⁷ Vene sõjalistele üksustele, mis konfliktipiirkonnas juba viibisid, anti SRÜ rahuvalvejõudude mandaat. Kuigi formaalselt oli tegemist SRÜ rahuvalvevägedega, on väegrupp tegelikult alati olnud mehitatud ainult Vene üksustega. Rahuvalveoperatsiooni jätkamine vaadati perioodiliselt üle ja Gruusia nõusolekul pikendati selle mandaati.⁸

⁴ Шенин 2009, с. 16–17.

⁵ Elling, I.; Kaas, K.; Liik, K.; Maigre, M.; Suhhov, I. 2009. 2008. aasta augustisõja mõju Lõuna-Kaukaasia regioonis. Analüüs. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus. <<http://www.riigikogu.ee/doc.php?52635%E2%80%8E>>, (12.06.2013).

⁶ Human Rights Watch/Helsinki. *Georgia/Abkhazia: Violations of the Laws of War and Russia's Role in the Conflict* 1995. – Human Rights Watch Arms Project, Vol. 7, No. 7, March. <<http://www.hrw.org/reports/1995/Georgia2.htm>>, (15.07.2013).

⁷ Nn Moskva lepingu teksti vt <<http://smr.gov.ge/uploads/file/annex/annex10.pdf>>, (16.07.2013).

⁸ SRÜ riigipeade resolutsiooni vt <<http://smr.gov.ge/en/abkhazia/jpkf/mandate>>.

Seoses Lõuna-Osseetia ja Gruusia konfliktiga loodi 1993. aasta detsembris omakorda OSCE missioon, mille ülesandeks oli aidata konfliktipooltel rahumeelset lahendust otsida. Peab märkima, et mõlemad rahvusvahelised struktuurid olid Venemaa väga tugeva mõju all. Neil oli isegi õigus Gruusia valitsuse otsuseid teatud küsimustes vetostada.

President Eduard Ševardnadze juhitud Gruusia sattus 2003. aastaks haletsusväärsele seisukorda. Riigikassa oli tühi, kommunaalmajandus ja majandus tervikuna olid kokkuvarisemise äärel, ettevõtted ei töötanud, õitses korrupsioon. Möödunud sajandi üheksakümnendatel korduvalt lüüa saanud Gruusia sõjavägi oli hinge vaakumas. Riigikaitse eelarve oli 2002. aastal kõigest 36 miljonit lari (ca 22 miljonit dollarit). Relvajõude kui toimivat süsteemi ei eksisteerinud. Riigi ohustatust tunnetav Ševardnadze pöördus abipalvega lääneriikide poole, kes reageerisid sellele positiivselt. Eriti väärib äramärkimist õppeprogramm „Georgia Train and Equip Program” (GTEP), mille USA viis ellu rahvusvahelise terrorismiga võitluse kontseptsiooni raames aprillist 2002 kuni aprillini 2004 ja mille üldmaksumuseks oli 64 miljonit dollarit. Selle jooksul said terroristide- ja sissivastast väljaõpet kolm tolaeagse Gruusia 11. jalaväebrigaadi (nüüd 1. jalaväebrigaad) pataljoni ning 16. rahvuskardi mäkipataljon – kokku 2702 sõjaväelast. USA andis Gruusiasale tasuta üle ka 10 transpordikopterit Irokes UH-1H, Ukraina omakorda kümme õppelendukit L-29 ja nõukogude päritolu raketikaatri Tbilisi. Gruusia ohvitserid kutsuti õppima USA, Saksamaa, Türgi, Ukraina ja ka Balti riikide sõjaväeõppeasutustesse.⁹ Relvajõudude juhtivkoosseisu ettevalmistus nõudis aga aega.

Tbilisi ei kaotanud kontrolli mitte ainult Abhaasia ja Lõuna-Osseetia, vaid ka islamiusuliste grusiinidega (neid tuntakse ka lazide nime all) asustatud Adžaria üle (vt joonis 2). 17. sajandil vallutasid selle osa Gruusia territooriumist türklased, kohalikud elanikud pöörduti vägivaldselt islami usku. Vene-Türgi sõdade tulemusel annekteeris Venemaa Berliini kongressi otsuse alusel 13. juulil 1878 Adžaria. Kui 1921. aastal kehtestati Gruusias Nõukogude võim, kujundati Batumi sadamat ümbritsevast piirkonnast 2880 km² suurusega Adžari Autonoomne Nõukogude Sotsialistlik Vabariik Gruusia NSV koosseisus. Aastakümneid hiljem, Nõukogude Liidu lagunemise perioodil, ei võtnud iseseisvusliikumine Adžarias erinevalt Gruusiast kodanlik-demokraatlikku vormi, vaid tekkis kohalike separatistide ja kommunistide

⁹ Kaas, K. 2008. Gruusia-Vene kriisi areng ja tagamaad. Rahvusvaheliste Kaitseuringute Keskus, 07.05.2008. <http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Kaarel_Kaas_-_ABH_Taust.pdf>, (16.07.2013).

Gruusia-vastane liit. 22. aprillil 1990 toimus Lenini väljakul Batumis separatistide demonstratsioon punaste lippude all. Nõuti Adžaaria riiklikku iseseisvust. Et takistada Adžaaria eraldumist kommunistlike loosungite all, võttis endine Gruusia teenindusministri asetäitja Aslan Abašidze aprillis 1991 Tbilisist saadetud komissarina endale Adžaaria parlamendi eesistuja ametikoha. Ta saatis vana parlamendi laiali ega lasknud kokku tulla uuel. Vanast gruusia vürstisoost pärinev Abašidze valitses Adžaariat nagu feodaalset vürstiriiki ja kehtestas kohaliku autokraatliku režiimi, mis oli Gruusiast üsna sõltumatu. 1998. aastal valiti ta Adžaaria presidendiks. Abašidze võimu all rajas Adžaaria oma relvajõud ega maksnud Gruusiale makse. Gruusiast Adžaariasse sõitvad autod pidid läbima piiril kohaliku politsei kontrolli ning nende pealt nõuti makse. 2002. aasta rahvaloenduse andmeil elas Adžaarias 376 000 inimest, neist enam kui 90% olid grusiinid.¹⁰

Rahvale oli selge, et vana Ševardnadze on end presidendina ammandanud. Esile tõusnud noored gruusia poliitikud suutsid kiiresti luua tugeva, rahva seas populaarse opositsioonipartei Ühtne Rahvuslik Liikumine. Uueks riigi presidendikandidaadiks tõusis andekas ja energiline, 1967. aastal ajalooprofessori peres sündinud Mihheil Saakašvili, kes oli lõpetanud mitmed kõrgkoolid ning kaitsnud õigusteaduse magistri kraadi Columbia ülikoolis New Yorgis. Pärast teravat vastasseisu 2003. aasta sügisel Gruusia parlamendivalimistel valitseva presidendi ja tema toetajatega, keda rahvusvaheline üldsus süüdistas valimiste võltsimises, toimus 4. jaanuaril 2004. aastal valimiste teine voor, mille võitis ülekaalukalt opositsioon. Saakašvili sai Gruusia presidendiks. Tema valimiskampaania üheks tähtsamaks lubaduseks oli separatistlike territooriumide kiire taasühendamine Gruusiaga. Selle protsessiga alustasid uued riigijuhid viivitamata. Aprillis 2004 õnnestus Saakašvilil Vene välisministeeriumi abiga Adžaaria rahumeelselt Gruusiaga ühendada. Järgmiseks pidi saama Lõuna-Osseetia ja viimaseks Abhaasia ühendamine.

Gruusia territooriumisse selle keskosas süvenev Lõuna-Osseetia (pindala 3900 km²) on Põhja-Osseetiast ehk Venemaast eraldatud 3000–3600 m kõrguse Suur-Kaukasuse nn Dvaleti mäeahelikuga. Ainukeseks aasta läbi töötavaks ühendusteeks kahe osseetide riigi vahel on olnud Trans-Kaukaasia maantee, mis kulgeb piki lõunasse voolava Suure Liahve jõe orgu ja läbib 3700 meetri pikkuse Roki tunneli. Lõuna-Osseetia territooriumil asus kuni 2008. aasta augustini neliteist suurt grusiinide küla. Strateegilise tähtsusega olid neist kaheksa, põhja pool Tshinvalit asuvat ja piki Trans-Kaukaasia maanteed Džava suunas kulgevat küla: Tamarasheni, Atšabeti, Kurta, Kehvi,

¹⁰ **Adžaaria**. – Vikipeedia. <<http://et.wikipedia.org/wiki/Ad%C5%BEaaria>>, (20.08.2013).

Heiti, Dartshemi, Kamerti ja Tsiakana. Nad moodustasid omamoodi enklaavi, mida neist läbivoolava jõe nime järgi hakati kutsuma Liahve koridoriks. Külad lõikasid lõuna pool asuva osseetide pealinna ära põhja ehk Džavasse ja edasi Roki tunnelisse viivast maanteest. Selleks, et vältida läbisõitu vaenulikest Gruusia küladest, ehtasid osseedid neist lääne poolt mööduva, nn Zarski ümbersõidutee. Tshinvalist lääne pool asusid kaks Gruusia küla: Avnevi ja Nuli. Veel üks väike gruusia enklaav, millesse kuulusid Prisi, Berula, Argvitsi ja Eredvi küla, paiknes Tshinvalist ida pool. Gruusia oli teinud oma külade elanike elujärje parandamiseks suuri jõupingutusi: ehitanud uued majad, koolid ja kauplused. Oma küladele juurdepääsu lihtsustamiseks oli Tbilisi ehitanud omakorda tee, mis möödus kaarega Tshinvalist ida poolt. Umbes 1,5 km laiune ja 3 km pikkune Lõuna-Osseetia pealinn ise asub tasandikul. Temast ida ja kirde pool on Prisi kõrgendikud, millelt on kerge kontrollida linna ja selle lähiümbrust. Lõunas, linnapiirist ühe kilomeetri kaugusel algab Gruusia territoorium. Enne 2008. aasta sõda elas Lõuna-Osseetias 45 000–50 000 inimest, neist 18 000 olid grusiinid.

Separatistlikku territooriumi juhtis alates 2001. aastast Gruusiale vaenulik Moskva-meelne valitsus, mille eesotsas oli kirju ja tumeda minevikuga Eduard Kokoitõ. Tema võimuletulekuga Lõuna-Osseetias hakkasid vahepeal oluliselt vähenenud pinged osseetide ja grusiinide vahel uuesti järsult suurenema. Korruptiivse ja kuritegeliku valitsuse mahitusel õitsesid separatistlikul territooriumil organiseeritud kuritegevus ja salakaubandus, mis ohustasid ka Gruusiat.

Küllastades 2004. aasta jaanuaris Lõuna-Osseetias asuvaid Gruusia külasid, teatas president Saakašvili, et see on viimane aasta, mil Lõuna-Osseetia ja Abhaasia ei osale Gruusias toimuvatel valimistel.¹¹ Salakaubandusega võitlemise eesmärgil saatis Tbilisi 2004. aasta mais Lõuna-Osseetias asuvasse Gruusia küladesse oma siseministeeriumi eriüksused ja politsei, mis kutsus esile osseetide terava vastureaktsiooni. Algasid verised relvastatud intsidendid osseetide ja Gruusia siseväelaste vahel. Gruusia presidendi katsed saada mässav territoorium oma kontrolli alla polnud vastuvõetavad mitte ainult Tshinvalile, vaid ka tugevnevale Kremlile, kes oli Tšetšeenia äsja „maha rahustanud”.

¹¹ Шенин 2009, с. 28–29.

III. Venemaa valmistub sõjaks

Oktoobrist 1993 kuni augustini 1999 kestnud ajavahemik oli Vene-Gruusia suhetes võrdlemisi rahulik. President Boriss Jeltsini juhitud Vene Föderatsioon maadles majandusraskustega ning oli käsist ja jalust seotud oma riigi probleemide lahendamise, eriti Tšetšeenia sõjaga 1994.–1996. aastal. Olu-korras, kus suurriik oli ise hädas iseseisvusele pürgivate väikerahvastega, ei saanud Jeltsin kuidagi toetada separatismi ka teistes postnõukogude maades (nüüd iseseisvates SRÜ riikides), kaasa arvatud Gruusias. Üldine hirm riikide lagunemise ees oli nii suur, et SRÜ liikmesriikide presidendid võtsid 19. jaanuaril 1999 vastu Gruusia ühtsust toetava separatismivastase otsuse.¹² Peab märkima, et mainitud kuus aastat oli aeglane, kuid suhteliselt edukas usalduse ja koostöö taastamise periood Gruusia-Abhaasia, eriti aga Gruusia–Lõuna-Osseetia rahvaste vahel.

See rahuperiood lõppes aastavahetusel 1999/2000, kui Venemaa presidendiks sai Vladimir Putin. Ühe oma esmaülesandena nägi uus president ja tema meeskond Venemaa poliitilise, majandusliku ja sõjalise kontrolli taastamist postnõukogude ruumi üle. Selleks sobisid igasugused meetodid ja vahendid, sealhulgas eelkõige need, mis nõrgendasid endiste liiduvabariikide iseseisvust, kaasa arvatud venemeelsete separatistide toetamine. Maailm nägi seda Moldovas, Armeenias, isegi Ukrainas Krimmi poolsaare kuuluvuse vaidlustamises. Putin muutis radikaalselt ka Venemaa suhtumist Gruusiasse ja tema soovi taastada kontroll separatistlike alade üle. Algas Gruusia surveamine ja šantažeerimine, tema separatistlike enklaavide igakülgne toetamine. Moskva loobus 2000. aasta detsembris ühepoolselt SRÜ leppest, mis tagas viisavaba ühenduse liikmesriikide vahel ja kehtestas viisarežiimi Gruusiaga. Samal ajal hakkas kehtima lihtsustatud viisarežiim Abhaasia, Adžaaria ja Lõuna-Osseetiaga.¹³ Vene eriteenistused said ülesande igati toetada separatistlike jõude Gruusias.

Detsembris 2001 toimusid Lõuna-Osseetias presidendivalimised, kus saavutas võidu endine Lõuna-Osseetia kaubandusesindaja Moskvast, Vene eriteenistusega tihedalt seotud Eduard Kokoitõ. Mõni päev pärast ametipostile asumist organiseeris uus president kinniste uste taga kohtumise Lõuna-Osseetia eliidiga, kus ta tutvustas oma plaani alustada sõda Gruusiaga selleks, et saavutada Lõuna-Osseetia iseseisvus. Enamikule kohtumisel osalejatest

¹² **Georgia near Exit from GIS** 2006. – The Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor, May 11. Volume 3, Issue 92.

¹³ **Russia Send a Message to Georgians** 2000. – New York Times, December 21.

näis Kokoitõ plaan niivõrd avantüristlikuna, et nad keeldusid seda kinnitama. Hiljem kadusid Lõuna-Osseetia poliitiliselt areenilt kiiresti kõik need koosolekul osalejad, kes ei nõustunud Kokoitõ plaaniga: keegi sattus Tshinvali vanglasse, keegi leiti surnuna, keegi lihtsalt põgenes kodumaalt.¹⁴

2002. aastal muutis Venemaa oma kodakondsusseadust. See võimaldas sama aasta suvel alustada ulatuslikku Vene passide jagamise kampaaniat Abhaasia, Adžaaria ja Lõuna-Osseetia elanikele. Sellega hakati nende marionetlike valitsuste kaasabil ka aktiivselt tegelema. Dokumente anti välja ülimalt lihtsustatud korras: mööda külasid ja linnu liikusid autod, kust jagati passe. Taotlejalt küsiti seejuures vaid nõusolekut. Poolvabatahtlik abhaaside ja osseetide astumine Vene kodakondsusesse sai hiljem Moskva ettekäändeks kaitsta sõjaga Gruusias elavaid „Vene kodanikke”. Rahvusvahelise õiguse seisukohalt ei olnud aktsioonil juriidilist alust, kuid see ohustas vahetult Gruusia suveräänsust. Euroopa Liidu komisjoni Gruusias juhtinud Šveitsi poliitik Heidi Tagliavani märkis pärast 2008. aasta augustisõda: „Venemaa andis süsteemselt passe Abhaasia ja Lõuna-Osseetia residentidele, kinnitades oma vastutust „lähivälismaal” elavate kaasmaalaste julgeoleku eest, konsulteerimata Gruusiaga, kelle territooriumi terviklikkus oli sellega üha rohkem ohustatud”.¹⁵ Vaatamata Gruusia presidendi Eduard Ševarnadze protestidele see tegevus jätkus ning 4. aprilliks 2003 oli Vene pass juba 56% Lõuna-Osseetia elanikest.¹⁶

Venemaa nõudis Gruusialt ka luba kasutada tema õhuruumi oma sõjaliste operatsioonide toetuseks Tšetšeenias. Gruusia võimud talle seda luba aga ei andnud. Ignoreerides Tbilisi keeldumist, tungisid Vene sõjalennukid 6. augustil 2002 Gruusia õhuruumi ja pommitasid Pankisi orus asuvaid külasid, mis olid venelaste arvates seotud tšetšeeni vabadusvõitlejatega.

Koos Vene passide jagamisega alustas Moskva kahe separatistliku territooriumi, Lõuna-Osseetia ja Abhaasia juhtkonna iseseisvumisele suunatud tegevuse koordineerimist. Venelaste juhendamisel kirjutati 7.–8. septembril 2002 alla Tshinvali ja Suhhumi vaheline leping Gruusia-vastase sõjalise liidu moodustamise kohta.¹⁷ Selle järgi kohustusid lepinguosalisel Gruusia kallaletungi puhul abistama üksteist nii poliitiliselt kui ka sõjaliselt. Mõned

¹⁴ **Ларионов, А.; Старовойтова, О.** 2009. Наша общая боль. Сборник статей 2008–2009. Санкт-Петербург: Норма. [Edaspidi *Ларионов, Старовойтова* 2009]

¹⁵ **Tagliavani, H.** 2009. Lessons of the Georgia Conflict. – The New York Times, Opinion, September 30. <http://www.nytimes.com/2009/10/01/opinion/01iht-edtagliavini.html?_r=0>, (19.07.2013)

¹⁶ **Перевозкина, М.** 2004. Автономный режим. – Московский комсомолец, 4. апреля.

¹⁷ **Ларионов, Старовойтова** 2009, с. 19.

päevad hiljem esitas Vene president Putin Gruusiale ultimaatumi, väites, et sellest lähtub „terrorismioht” Venemaale. Viidates ÜRO põhikirja 51. punktile, teatas Putin Venemaa valmisolekust kasutada Gruusia vastu jõudu.

Jaauanuaris 2003 pöördus Eduard Kokoitõ Putini poole palvega tunnustada Lõuna-Osseetia iseseisvust. Vene valitsus reageeris sellele suure relvastuspartii (sh tankide T-55) saatmisega isehakanud vabariiki läbi Roki tunneli. Relvad paigutati regiooni põhjaossa Džava külasse, kuhu rahvusvahelistel vaatlajatel puudus juurdepääs. Peab eraldi märkima, et mainitud raskerelvastus anti separatistidele üle aasta enne nn rooside revolutsiooni Gruusias ja Mihheil Saakašvili võimuletulekut 2004. aasta jaanuaris.

Tõsiseks lahkkelide objektiks Moskva ja Tbilisi vahel said Vene sõjaväebaasid Gruusias. Vaatamata 1999. aastal OSCE Istanbuli tippkohtumisel võetud kohustustele sõjaväebaasid välja viia, venitas Venemaa igati seda protsessi. Kahepoolsetel läbirääkimistel Moskvaga veebruaris 2003 nõudis Gruusia selle protsessi lõpetamist kolme aasta jooksul (aastaks 2006). Kreml oli vastu, kinnitades, et Venemaa on suuteline baasid välja viima alles 2014. aastal ehk 11 aasta jooksul. Kahe riigi vahelised suhted teravnesid sedavõrd, et 2. oktoobril 2003 teatas Vene kaitseminister Sergei Ivanov Gruusiale vihjates, et Venemaa ei välista ennetavaid lööke „maailma erinevates regioonides, selleks et tagada oma julgeolek”.¹⁸

Pärast Gruusia parlamendivalimisi 2003. aasta oktoobris intensiivistusid järsult separatistlike territooriumite juhtide kontaktid Moskvaga. Nii „küllastas” Adžaarია juht Aslan Abašidze ajavahemikus 13. novembrist 2003 kuni 6. maini 2004 Venemaa pealinna kuus korda. Vene välisminister korraldas Moskvast 2003. aasta novembris nõupidamise Lõuna-Osseetia, Adžaarია ja Abhaasia liidritega, kus otsustati kiirendada Vene kodakondsuse andmist nende kolme territooriumi elanikele ja lihtsustada veelgi enam viisarežiimi. Gruusia protestis selle vastu teravalt, kuid tulemuseta.¹⁹

Saadest presidendiks, soovis M. Saakašvili hoida heanaaberlikke suhteid Venemaaga ning tegi oma esimese välisvisiidi Moskvasse, kus 11. veebruaril 2004 kohtusid esimest korda Vladimir Putin ja Gruusia uus president. Juuresolijate sõnul jätsid riigijuhid seal teineteisele isegi meeldiva mulje. Kuid Putin nõudis Gruusia kolleegi käest kaht asja: esiteks loobumist Vene sõjaväebaaside väljaviimise nõudest ja teiselt, et oma koha säilitaks Venemaa suur sõber, Gruusia julgeolekuminister Valeri Haburdžania. Neid nõudeid ei

¹⁸ **Россия: “Военинформ”**, военный информационный бюллетень за октябрь 2003 г., информационное агентство Министерства обороны РФ “Военинформ”, 11 декабря 2003 г.

¹⁹ **Georgia protests over Russia visa move** 2003. – Rustavi-2 TV, December 9.

olnud Gruusia president valmis täitma. Iseseisva riigi territooriumil paiknevad võõrriigi sõjaväebaasid ohustasid suveräänsust. Ei saanud ju suveräänse Gruusia julgeolekuteenistuse juhiks olla Vene FSBga tihedalt seotud isik. Haburdžania vabastati ametist ja määrati riigi aseprokuröriks.

Adžaaria taasühendamine Gruusiaga toimus õnneks rahumeelselt. Kuna tegemist oli ühe ja sama rahvaga, siis relvastatud vastasseisu poolte vahel ei tekkinud. Sellele aitas kaasa ka Venemaa juhtkonna neutraalne suhtumine taasühendamisse. Adžaaria liider Aslan Abašidze evakueeriti 6. mail 2004 Vene välisministri lennukiga Moskvasse. Saakašvili tänas Putinit tema panuse eest Adžaaria konflikti rahumeelsesesse lahendamisesse. Vladimir Putini vastus oli jääkülm: „Aga nüüd jätkke meelde: me ei sekkunud Adžaarias, kuid ärge oodake meilt kingitusi Lõuna-Osseetias ja Abhaasias.”²⁰ Saakašvili vastas sellele üsna pea teatega, et Gruusia hakkab taotlema NATO liikmestaatust.

Kohe pärast Adžaaria taasühinemist Gruusiaga võttis Moskva vastu mitmeid Lõuna-Osseetiat puudutavaid otsuseid. Selle territooriumil alustati intensiivset Vene sõjaväebaaside ehitamist: üht Džavast 1,5 km lääne pool Ugardantas kuni 2500 sõduri majutamiseks ja tehnika paigutamiseks, teist Tshinvalis Vene „rahuvalvajate” laiendatud kontingendile ehk 2000 sõjaväelasele. Põhja-Osseetia pealinnas Vladikavkazis asuvas Vene sõjakoolis käivitus ohvitseride väljaõpe Lõuna-Osseetia relvaformeringute jaoks. Algas isehakanud vabariigi jõustruktuuride kõrgema juhtkonna „tugevdamisprotsess”, kus Vene relvajõudude ohvitserid määrati kõikidele tähtsamatele julgeoleku ja jõustruktuuridega seotud ametikohtadele. Nii sai Lõuna-Osseetia kaitseministriks Afganistani ja Tšetšeenia sõja kogemustega Vene polkovnik Anatoli Barankevitš. Juunis 2004 said Lõuna-Osseetia separatistid Venemaalt hulgaliselt raskerelvi (sh tanke), reaktiivsuurtükiväe seadmeid Grad ja kantavaid õhutorjekomplekse Igla.²¹ Moskva eesmärgiks oli muuta halva väljaõppe ja puuduliku relvastusega Osseetia omakaitseformeringud korralikuks 7000-meheliseks sõjaväeks.²² 8. juulil 2004 langesid Gruusia võimude kätte üheksa veoautot, mis olid saadetud Vene poolelt relva- ja laskemoonakoor-maga Lõuna-Osseetiasse. Moskva õhutusel vastasid osseedid sellele oma-poolse provokatsiooniga. Päev hiljem vangistasid nende sõjaväelased umbes 50 Lõuna-Osseetia rahvusvahelistesse rahuvalvejõududesse kuuluvat Gruusia

²⁰ Mihheil Saakašvili kohtumine Gruusia parlamendiliikmetega, 24. august 2008. <<http://www.president.gov.ge/?1=E&m=0&sm=1&st=0&id=2721Your>>, (12.07.2013).

²¹ Vt <<http://www.milkavkaz.net/forum/viewtopic.php/t=2>>, (10.06.2013).

²² Плурагарев, И. 2005. Южная Осетия готова воевать с Грузией. – Независимая Газета. <http://www.ng.ru/politics/2005-12-12/1_barankevich.html>, (12.07.2013).

sõdurit. Nad tehti relvituks ja sunniti laskuma põlvili Tshinvali keskvaljakul, et sinna kogunenud rahvas saaks neid avalikult pilgata. Järgneval ööl sattusid osseetide suurtükiväele alla Gruusia rahuvalvajate kontrollpostid ning Gruusia külad Tamarašeni ja Kurta. Sellest algasid Vene eriteenistuste mahitusel osseetide initsieeritud regulaarsed relvakonfliktid ja provokatsioonid Gruusia–Lõuna-Osseetia piiril ning Gruusia külade vastu nn Liahve koridoris, mis kestsid kuni 20. augustini 2004. Neis hukkusid 19 Gruusia sõdurit ja viis osseeti.²³ Septembris 2004 teatasid Vene kaitseminister Sergei Ivanov ja relvajõudude kindralstaabi ülem Juri Balujevski Moskva valmisolekust rünnata ennetavalt väljaspool Vene riiki asuvaid objekte. Algas terrorisõda Gruusia vastu. 14. ja 20. septembril lendasid õhku kõrgepingeliinid Kartli-2 ja Kavkasioni. Suur osa riigist jäi vooluta. Uued plahvatused toimusid 9. ja 10. oktoobril 2004 elektriliinidel Kartli-2 ja Liahvi, lõhati ka elektriliinid Lääne-Gruusias.

17. jaanuaril 2005 määras Moskva Lõuna-Osseetia KGB-ülemaks kindralmajor Anatoli Jarovoi, endise Vene Föderaalse Julgeolekuteenistuse ülema Mordoovias. Sama aasta märtsis sai Abhaasia armee kindralstaabi ülemaks endine Venemaa Baikali-taguse sõjaväeringkonna ülema asetäitja kindralleitnant Anatoli Zaitsev.²⁴ 4. juulil 2005 asus Lõuna-Osseetia peaministri ametikohale Venemaa Kurski linna küttekompainii kommertsdirektor ja Kokoitõ äripartner Juri Morozov.

Terroriaktid Gruusias jätkusid. 1. veebruaril 2005. aastal plahvatas pomm Gori linna politseimajas. Hukkusid kolm politseinikku, 17 inimest said haavata. Gruusia siseministeeriumi juurdlus näitas, et plahvatusel organiseeris Vene sõjaväeluure GRU (Glavnoe Razvedõvatelnoe Upravlenije).

Alates 2004. aastast suurendas Moskva oluliselt rahalist toetust mõlemale separatistlikule regioonile. Näiteks ületas Lõuna-Osseetiale antav Vene abiraha selle „vabariigi“ SKT kaks korda. Lõviosa abist moodustasid sõjalised kulutused. Abhaasias olid kulutused 50% SKT-st, Lõuna-Osseetias aga 150% SKT-st.

Mitmed allikad viitavad sellele, et mais 2005 langetati Moskvast esmane otsus „lahendada Gruusia küsimus“ sõja teel. Venemaa ootamatu ettepanek viia 2008. aasta lõpuks oma väed kiirendatud korras Gruusiast välja pani Tbilisi heameelest käsi hõõruma. 30. mail 2005 allkirjastasid Venemaa ja Gruusia välisministrid Sergei Lavrov ning Salome Zurabishvili vastava kommunikatsioon ilma suuremate debattideta. Tbilisis pühitseti diplomaatiliselt

²³ Ларионов, Старовойтова 2009, с. 23.

²⁴ Ларионов, Старовойтова 2009, с. 25.

võitu, aimamata, mis on selle taga. Vaevalt keegi grusiinidest mõistis, et vägede väljaviimise tähtaeg viitas kaudselt ajale, mil pidi algama Vene sõjaline interventsioon. Vene üksuste väljaviimist kiirendas Vene kindralstaap aga selleks, et sõja puhkemisel ei jääks grusiinide kätte baasides olev Vene relvastus ja varustus. Sõjaväelinnakutesse eelkõige nende valveks ja kaitseks jäänud väikesearvulised Vene üksused ei oleks sõja korral suutnud neid kaitsta, rääkimata mingist aktiivsest sõjategevusest grusiinide vastu. Samal ajal jätkusid Venemaa intensiivsed relvatarned Abhaasiasse ja Lõuna-Osseetiasse ning nende relvaformeeringute reorganiseerimine ja väljaõpe. Venemaa juhtkond asus nüüd tegutsema, varjamata oma plaane Gruusias. 26. jaanuaril 2006 tühistas Vene Julgeolekunõukogu oma toetuse Gruusia-Abhaasia konflikti rahumeelsele lahendamisele (nn Bodeni plaanile). Moskva teatas, et ei pea seda enam alusdokumendiks Abhaasia staatuse läbirääkimistel.²⁵ Eriti kurjakuulutatav oli aga Putini avaldus 31. jaanuaril 2006 toimunud konverentsil: „Kui keegi arvab, et Kosovole võib anda täieliku riikliku iseseisvuse, siis miks me peaksime keelduma selle andmisest abhaasidele või lõunaosseetidele.”²⁶ Sama aasta märtsis teatas Vene peaministri abi, et otsus Põhja- ja Lõuna-Osseetia ühendamise kohta on „põhimõtteliselt juba langetatud”. Moskva alustas Gruusia järjekindlat majanduslikku survestamist, sidudes selle diversiooniaktidega, kuhu kaasati laialdaselt separatistide relvakandjaid. 22. jaanuaril 2006 lasti Lõuna-Osseetia territooriumil õhku kaks Venemaad ja Gruusiat ühendavat gaasitoru ning elektri ülekandeliin. Gruusia jäi südatalvel ilma gaasi ja elektrita. Märtsis 2006 keelas Vene valitsus Gruusia veinide impordi ja mais Venemaal populaarsete mineraalveesortide Borjomi ja Nabeglavi impordi Venemaale. Samal kuul saatis Lõuna-Osseetia liider Kokoitõ Venemaa konstitutsioonikohtule järjekordse Lõuna-Osseetia iseseisvuse tunnustamise taotluse.

Veebruarist 2006 algas Vene relvajõudude sihipärane ettevalmistus sõjaks Gruusiaga. Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonna 58. armee korraldas õppused, kus harjutati „viivitamatu abi osutamist Vene rahuvalvepatalljonile Lõuna-Osseetias”. Õppuse käigus liikusid mitmed üksused vahetult Lõuna-Osseetiasse viiva Roki tunneli juurde. Lisaks juba kahele separatistlikul territooriumil olemasolevale sõjaväebaasile alustas Venemaa

²⁵ Vt lähemalt: **Socor, V.** 2006. Moscow Kills Boden Paper, Threatens to Terminate Unomig in Georgia. – Eurasia Daily Monitor Volume: 3 Issue: 26, February 7. <http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31362>, (20.07.23013).

²⁶ Путин призывает к “универсальному подходу” при разрешении межэтнических конфликтах. РТР, 31 января 2006. Vt lähemalt: **Илларионов, А.** 2009. Как готовилась война. <<http://www.apsny.ge/analytics/1249596352.php>>, (25.07.2013).

kolmanda baasi ehitamist kaks kilomeetrit põhja pool Džavat asuvas Elbakitis.²⁷ Abhaasias laiendati oluliselt sõjaväeladusid, et tagada relvastuse ja muu sõjamaterjali ladustamine kuni 100 000 sõdurile. 30. juunil 2006 andis Putin välja ukaasi luua kaks uut, kutseliste sõduritega komplekteeritud 4500-mehelist mägilaskurbrigaadi Kaukaasias (33. ja 34. brigaad). Nende asukohaks määrati Gruusia riigipiirist 50–60 km kaugusel mägedes asuvad Botlihhi küla Dagestanis ja Zelentsukskaja küla Karatšajevo-Tšerkessias.²⁸ Brigaadid pidid olema lõplikult formeeritud 1. detsembriks 2006. Vene president inspekteeris neid seejärel isiklikult. Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonnas alustati ulatuslikke sõjaväeõppusi. Suurimad neist olid iga-aastased „Kavkaz 2006”, „Kavkaz 2007” ja „Kavkaz 2008”. Ühtse kontseptsiooni järgi korraldatud manöövritel osalesid erineval ajal regioonis paiknevate 58. armee, 4. õhujõudude ja õhukaitse üksused, samuti pataljoni lahingugrupid Pihkva 76. ja Novorossiiski 7. dessantründediviisist. Õppuste ulatust suurendati aasta-aastalt. Nii oli Moskva ametlike teadete järgi kaasatud õppustele „Kavkaz 2008” ligi 10 000 sõjaväelast, sajad tankid ja soomusmasinad.²⁹ 7. juulil 2006 võttis Venemaa Föderatsiooninõukogu vastu seaduse, mis võimaldas presidendil kasutada relvajõude „rahvusvahelise terroritegevuse allasurumiseks väljaspool riigi territooriumi”.³⁰ Varsti pärast seda teatas Lõuna-Osseetia asepeaminister Boriss Tšotšiev, et juba 98% riigi elanikest on Vene kodakondsus. Peab märkima, et pärast massilist Vene passide jagamist Lõuna-Osseetia ja Abhaasia elanikele hakkasid mõlemad vaesuses viirelevad isehakanud vabariigid kiiresti inimestest tühjenema. Algas elanike massiline emigreerumine Venemaale, Türgi ja teistesse riikidesse, kust otsiti tööd ja paremaid elutingimusi. OSCE ja ÜRO vaatlejate hinnangul oli augustiks 2008 Lõuna-Osseetiasse jäänud vähem kui 30 000 osseeti ja Abhaasiasse vaid 30% varem seal elanud 140 000 abhaasist.

Koos sõjaliste ettevalmistustega suurendas Moskva järk-järgult Gruusia-vastaseid majandussanktsioone. Nii kehtestas Venemaa 2005. aasta detsembris sisseveokeelu Gruusia taimekasvatustoodetele. Vene gaasimonopol Gazprom tõstis 2006. aasta jaanuarist Gruusiale müüdava gaasi hinda 65 USA dollarilt 110 dollarile tuhande kuupmeetri eest. Sama aasta

²⁷ **Radio Free Europe/Radio Liberty: Newline**, 12 July 2006. <<http://www.hri.org/news/balkans/rferl/2006/06-07-12.rferl.html>>, (22.08.2013).

²⁸ **Ларионов, Старовойтова** 2009, с. 29–30.

²⁹ **The Tanks of August**, p. 41.

³⁰ **Совет Федерации** наделяет президента полномочиями по использованию вооруженных сил за рубежом. – ИТАР-ТАСС, 7 июля 2006 г.

kevadep lõpetati Gruusia veinide ja mineraalvee sissevedu Venemaale. Novembris 2006 teatas AASi Gazprom juhatuse esimees Aleksei Miller, et Gruusiale tarnitava gaasi hinda tõstetakse järgmisel aastal 110 USA dollarilt tuhande kuupmeetri eest 230 dollarile. Tema sõnul Venemaa gaasitarned lõpetatakse, kui lepingut tähtjaks alla ei kirjutata. Aasta lõpul informeeris Gruusia rahandusminister Aleksi Aleksišvili rahvast, et Venemaa majandus-sanktsioonide tagajärjel on Gruusia majandusele tekitatud kahju ligikaudu 250 miljonit dollarit ehk 2,05 protsenti SKT-st.³¹

27. septembril 2006 teatas Gruusia siseminister Vano Merabishvili ametlikult laialdase spioonivõrgu paljastamisest, mis tegutses Gruusias GRU ohvitseride juhtimise all. Gruusia vastuluure pidas kinni neli Vene luureohvitseri ja üksteist Gruusia kodanikku.³² Moskvas tekitas oma spioonide sissekukkumine pretsedenditu raevupuhangu. Gruusia suursaadik kutsuti Vene välisministeeriumi selgitusi andma. Vastuseks näitas Gruusia siseministeerium videot, kuidas Vene ohvitserid andsid oma Gruusia abilistele üle raha. Vene suursaadik Gruusias kutsuti tagasi, saatkond lõpetas viisade andmise Gruusia kodanikele. Lennukite abil korraldati Gruusias asuvate Vene diplomaatide ja sõjaväelaste demonstratiivne evakuatsioon. Ahalkalakis ja Batumis asuvates Vene sõjaväebaasides kehtestati kõrgendatud lahinguvalmidus. Vene kaitseminister teatas, et „bandiitlus Gruusias on saavutanud riiklikud mõõtmed”.³³ Gruusias peeti seda poliitiliseks šantaažiks. President Saakašvili nimetas Vene juhtkonna reaktsiooni hüsteeriaks. Hea tahte žestina vabastasid Gruusia võimud 2. oktoobril 2006 kõik neli vahele jäänud Vene luureohvitseri ja saatsid nad kodumaale. Omapärase vastusena sellele kiitis Vene riigiduum 4. oktoobril 2006 heaks Gruusia-vastased sanktsioonid, föderaalises migratsiooniametis loodi eriline Gruusia osakond.³⁴ Vene võimud kehtestasid Gruusia-vastase embargo, katkestades täielikult transpordi- ja postiühenduse Gruusiaga ning rikkudes sellega jämedalt ülemaailmse posti-liidu reegleid.³⁵ Venemaal algas ulatuslik Gruusia-vastane kampaania ning

³¹ **Gruusia–Venemaa ummikseis** 2006. Analüütiline ettekanne 6/2006, november–detsember. Baltic Center for Russian Studies. Tallinn, lk 3, 12.

³² **Россию поймали в шпионскую сеть** 2006. – Коммерсантъ, 28 сентября. <<http://www.kommersant.ru/doc/708235>>, (28.08.2013).

³³ **Российский министр обороны обвиняет Грузию в бандитизме** 2006. – ИТАР ТАСС, 28 сентября.

³⁴ **На Грузин не пожалели законодательства** 2006. – Коммерсант, 5 октября. <<http://www.kommersant.ru/doc/710392>>, (25.08.2013).

³⁵ **Russia suspends all transport, postal links with Georgia** 2006. – USA Today, 3 October. <http://usatoday30.usatoday.com/news/world/2006-10-02-georgia-russia_x.htm>, (29.08.2013).

nõiajaht grusiinidele. Pikaajaliste või mitmekordsete viisadega Venemaal olevate grusiinide riigis viibimise tähtaegu lühendati kaks korda. Venemaa koolid said käsu koostada gruusia päritolu õpilaste nimekirjad. Gruusiine hakati Venemaalt lennukite abil massiliselt deporteerima. Samal ajal blokeerisid Venemaa Musta mere laevastiku alused Gruusia sadamad.³⁶

Kuid 2006. aasta lõpuks sai Venemaa juhtkonnale selgeks, et Gruusia-suunaline surve ja hirmutamiskampaania ei kanna vilja. Saakašvili jätkas riigi taasühendamise ja NATO liikmeks pürgimise poliitikat. Moskvas kaldus arvamus lõplikult sõjalise lahenduse kasuks. Info sõjaks valmistumise kohta lekkis ka Vene pressile. Tuntud Vene sõltumatu sõjandusekspert Pavel Felgengauer teatas 2006. aasta oktoobris avalikult, et „Vene-Gruusia sõda on möödapääsmatu”.³⁷ Sõnavahetuses Saakašviliga 28. novembril 2006 SRÜ tippkohtumisel Minskis lubas Putin viimasele korraldada n-ö Põhja-Küprose. Sõnadele järgnesid teod. Hiljem, 2012. aastal, tunnistas president Putin ise pressile, et Vene väed tegutsesid sõjas Gruusiaga tema kinnitatud plaani kohaselt, mille kindralstaap koostas 2006. aasta lõpus ja 2007. aasta algul, samuti seda, et Vene sõjaväelased õpetasid välja lõunaossetidest maakaitseväelasi.³⁸

Jätkus separatistlike valitsuste sõjaväejuhtkonna tugevdamine lahingukogemusega Vene ohvitseridega. Nii määras Moskva 11. detsembril 2006 Lõuna-Osseetia kaitseministriks Tšetšeenia sõja veterani, Vene kindrali Andrei Laptevi. Ta vahetas sellel ametikohal välja polkovnik Anatoli Barankevitsi, kellest sai Lõuna-Osseetia Julgeolekunõukogu esimees.³⁹

2007. aastal teatas Venemaa, et on väljunud tavarelvastuse piiramise leppest. Saksamaal Bavaarias 10. veebruaril 2007 toimunud rahvusvahelisel julgeolekukonverentsil esines Putin oma sõjaka Müncheni-kõnega, mis oli rahvusvahelise sula lõpu ja Venemaa avaliku vastasseisu kuulutus Läänele. Üheks tema ultimatiivseks nõudeks oli NATO laienemise peatamine itta, eelkõige Ukrainasse ja Gruusiasse. M. Saakašvili vastas sellele omamoodi avaldusega, teatades, et Gruusia saab NATO liikmeks 2009. aastal. Pärast sellist Venemaa ja Gruusia juhtide teravustevahetamist hakkasid rahvusvahelised vaatlejad ja eksperdid rääkima avalikult sõjast Venemaa ja Gruusia vahel kui

³⁶ **Russian Navy violating Georgian waters, impeding shipping – Georgian minister** 2006. From: AFX Asia (Focus), October 18. <<http://business.highbeam.com/437586/article-1G1-153025758/russian-navy-violating-georgian-waters-impeding-shipping>>, (29.08.2013).

³⁷ **Эхо Москвы** 2006, 2 октября. <<http://www.echo.msk.ru/>>, (29.08.2013).

³⁸ **Путин рассказал о подготовке к войне с Грузией** 2012. – Lenta.ru, <<http://lenta.ru/news/2012/08/08/putin/>>, (30.08.2013). [Edaspidi *Путин рассказал о подготовке* 2012]

³⁹ **Ларионов, Старовойтова** 2009, с. 33.

peatselt toimuvast sündmusest. Neil oli õigus. Gruusia vastu algasid veelgi jõulisemad Vene eriteenistuste ning sõjaväe ja separatistlike jõustruktuuride süstemaatilised provokatsioonid. 11. märtsil 2007 ründasid Vene lahingukopterid Gruusia administratiivhooneid Ülem-Abhaasias. Järgmisel päeval avati suurtükitali Kodori orus asuvatele Gruusia küladele. Seejärel ründasid neid Vene lahingukopterid. 25. märtsil tulistati Lõuna-Osseetias varitsusest patrullivaid Gruusia politseinikke, kellest kaks hukkusid. 11. mail kuulutas Kokoitõ välja Lõuna-Osseetias asuvate Gruusia külade täieliku blokaadi.⁴⁰ 27. juunil 2007 alustas Venemaa oma vägede ootamatult kiiret väljaviimist Gruusiast. Tegevus, milleks Venemaa oli varem soovinud 11 aastat, viidi nüüd lõpule viie kuuga. Kaks Vene ründelennukit SU-25 tungisid 6. augustil 2007 Gruusia õhuruumi ja ründasid Lõuna-Osseetia piiri läheduses paiknevat Tsitelubani radarijaama. Üks lennukilt väljatulistatud raketidest ei lõhkenud, mis võimaldas Lääne ekspertidel teha kindlaks nende Vene päritolu.⁴¹ Gruusia esitas süüdistuse Venemaale, kes nagu tavaliselt eitas oma osalust.

Kosovo iseseisvuse väljakuulutamine 17. veebruaril 2008 ajas Venemaa juhid lõplikult marru ja viis Gruusia sõja ettevalmistamise lõppfaasi. Neli päeva hiljem kohtusid Putin ja Saakašvili koos Gruusia välisministri David Bakradzega viimast korda. Gruusia president kordas parlamendisadikutele hiljem Putini sõnu: „/.../ Mis puudutab neid vaidlusaluseid territooriume – Lõuna-Osseetiat ja Abhaasiat –, siis ei anna me vastust nende territooriumite kohta mitte teile, vaid Läänele – Ameerika Ühendriikidele ja NATO-le – ja seda Kosovo valguses. Siin te ärge palun närveerige. /.../ See, mida me kavatsime teha, ei ole suunatud teie vastu. See on reaktsioon nende tegevusele.”⁴²

1. märtsil 2008. aastal määras Moskva uueks Lõuna-Osseetia kaitseministriks endise Siberi sõjaväeringkonna asejuhataja, sõjakogemustega kindrali Vassili Lunevi. Lõuna-Osseetia ja seejärel Abhaasia parlament kutsus Venemaa üles tunnustama nende iseseisvust: esimene 4. ja teine 7. märtsil 2008. 21. märtsil 2008. aastal võttis Vene riigiduuma vastu mõlema separatistliku

⁴⁰ *Движение транспорта и зоне грузино-осетинского конфликта остановлено 2007.* – РИА Новости, 11 мая.

⁴¹ **Cornell, S. E., Smith, D. J.; Starr, F. S.** 2007. The August 6 Bombing Incident in Georgia: Implications for the Euro-Atlantic Region. – Silk Road Paper, October. Central Asia – Caucasus Institute Silk Road Studies Program. <<http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0710Georgia.pdf>>, (30.08.2013).

⁴² **Georgian pundits comment on results of Putin-Saakashvili meeting** 2008. – 24 Saati, February 28. <http://www.parliament.ge/print.php?gg=1&sec_id=1329&info_id=21678&lang_id=ENG>, (11.08.2013). [Edaspidi *Georgian pundits 2008*]

vabariigi rahvusvahelist tunnustamist toetava resolutsiooni.⁴³ Viidates ühe Vene diplomaadi sõnadele, kirjutas ajaleht Nezavisimaja Gazeta aprillis, et „Välisministeerium soovitas Venemaa presidendile tunnustada Abhaasia ja Lõuna-Osseetia iseseisvust kahel juhul: kui algab tegelik Gruusia NATO-ga ühinemine või tema sõjaline agressioon nende vabariikide vastu”.⁴⁴ Dmitri Rogozin, Venemaa esindaja NATO, teatas 11. märtsil, et Abhaasia ja Lõuna-Osseetia tegelik lahkulöömine Gruusiast algab kohe pärast seda, kui Gruusial tekib mingigi väljavaade alliansiga liituda.⁴⁵

NATO tippkohtumisel Bukarestis 3.–4. aprillil 2008. aastal keelduti andmast Gruusiale ja Ukrainale NATO-ga liitumise kutset ja NATO liikmeks ettevalmistamise plaani (*Membership Action Plan*, MAP). Samas kinnitati, et Gruusia jääb potentsiaalseks liikmekandidaadiks. See oli vesi Moskva veskile. 8. aprillil teatas Vene välisminister Lavrov, et Venemaa „teeb kõik võimaliku, mis on tema võimuses, et vältida Gruusia ja Ukraina ühinemist NATO-ga”.⁴⁶ Vestluses NATO sõjaväelastega 2008. aasta kevadel hoiatas Vene kindralstaabi ülem kindral Juri Balujevski neid avameelselt Vene relvajõudude võimalikust sissetungist Gruusiasse. Hiljem on NATO ametnikud tunnistanud, et nad ei võtnud seda avaldust tõsiselt.⁴⁷

16. aprillil 2008 andis Vene president Medvedev föderaalvalitsusele ja regionaalsetele võimudele korralduse luua otsesuhted Tshinvali ja Suhhumi juhtkonnaga. Põhimõtteliselt tähendas see mõlema territooriumi annekteerimist Venemaa poolt. Medvedevi otsuse mõistsid hukka EL, OSCE, NATO, USA, Suurbritannia, Prantsusmaa ja Saksamaa, kes kutsusid üles seda tühistama, kuid üleskutse jäi vastusetu.

Alates aprillist 2008 alustasid Vene relvajõud avalikke relvastatud rünnakuid Gruusia sõjaväe vastu. Nii tulistas Abhaasias 20. aprillil 2008 Gudauta lennuväljalt õhku tõusnud Vene hävitaja MiG-29 alla oma õhuruumis lendava Gruusia mehitamata luurelennuki (UAV). Illegaalselt Gruusia territooriumil viibinud hävitaja suundus seejärel Vene õhuruumi. UAV pardakaamera jõudis

⁴³ **Перевозкина, М.** 2008b. Полет на опережение. – Независимая Газета, 14 июля. <http://www.ng.ru/cis/2008-07-14/1_abhazia.html>, (30.08.2013).

⁴⁴ **Перевозкина, М.** 2008a. Москва ответит НАТО Абхазией. – Независимая Газета, 14 апреля. <http://www.ng.ru/cis/2008-04-14/1_abhazia.html>, (30.08.2013).

⁴⁵ **Rogozin: Gruusia võib mässulised piirkonnad kaotada.** – Reuters/BNS, 11.03.2008.

⁴⁶ **Москва не допустит вступления Украины и Грузии в НАТО 2008.** – РИА Новости, 8 апреля.

⁴⁷ **Vinocur, John** 2009. Georgia is a focal point in US-NATO Russian tensions. – The New York Times, 4 May. <<http://www.nytimes.com/2009/05/05/world/europe/05iht-politicus.html?pagewanted=all>>, (02.09.2013).

enne selle allakukkumist pildistada kallaletungijat ja saata pildid maale. Venemaa eitas loomulikult oma osalust. ÜRO missiooni juurdlus kinnitas, et ründajaks oli Vene hävitaja. Mais 2008 tulistasid Vene väed nädala jooksul alla veel kaks Gruusia mehitamata luurelennukit. Samal ajal ergutati marionetlikke võime Lõuna-Osseetias ja Abhaasias laiendama relvastatud provokatsioone Gruusia vastu.

Vene kindralstaap valmistus eelseisvaks sõjaks läbimõeldult ja põhjalikult. Rikkudes SRÜ rahuvalveoperatsioonide kokkuleppeid, alustas Moskva aprillis 2008 rahuvalvejõudude tugevdamise sildi all lisauksuste saatmist Abhaasiasse. Sinna paigutati kolm motolaskurpataljoni⁴⁸: üks neist oli Samaaras asuvast 15. üksik-motolaskurbrigaadist ja kaks Maikopi 131. üksik-motolaskurbrigaadist. Nendega ühines varsti ka Novorossiiskis paikneva 7. dessantründediviisi pataljoni üks lahingugrupp. Vene „rahuvalvajad” said tugevduseks ka kaks maaväe Spetsnazi roodu.⁴⁹ Musta mere laevastik korraldas 2008. aasta aprillis-mais kaheksa õppust, kus pöörati erilist tähelepanu meredessandi harjutamisele. Mais teatas Moskva, et ta on suurendanud oma „rahuvalvajate” arvu Abhaasias kuni 2542 sõdurini.⁵⁰ Gruusia andmetel oli seal aga juba ligi 4000 sõjaväelast ehk tuhat rohkem kui kokkuleppes lubatud. Maikuu esimestel päevadel kutsus Vene kaitseministeerium 17-päevastele kordusõppustele suure hulga endisi sõjaväekopterite piloote, kellel oli mägedes lendamise kogemus. Avaliku häiresignaali Vene vägede ettevalmistustest sõjaeelseks hargnemiseks andis 26. mail 2008 neljasaja Vene raudteelase saatmine Abhaasiasse, kus nad pidid kiiresti remontima aastakümneid kasutamata seisnud 54 km pikkuse Suhhumi ning Otšhamtšhira vahel paikneva Gruusia-suunalise raudteelõigu. Juuni alguses maandusid Abhaasias Gudauta lennuväebaasis täiendavad Vene Su-25 ründe- ja Su-27 hävituslennukid. Selleks, et vägesid tulevaseks operatsiooniks ette valmistada, korraldati Kaukaasia piirkonnas 2008. aasta juunist augustini mitmeid õppusi. Juuni esimesel poolel toimusid äsja formeeritud, Zelentsukskajas paikneva 34. mägilaskurbrigaadi kümnepäevased õppused, mille eesmärk oli harjutada lahingutegevust „alalisest dislokatsioonipunktist suurel kaugusel oleval tundmatul maastikul”.

⁴⁸ Augustisõjas osalenud Vene motolaskur- ja dessantvägede pataljonide keskmine suurus (ilma tugevduseta) oli 450–500 meest.

⁴⁹ **The Tanks of August**, p. 41.

⁵⁰ **Минобороны РФ грозит увеличением миротворцев в зоне грузино-абхазского конфликта – до предельного лимита** 2008. – NEWSru.com, 08.05.2008.

<http://www.newsru.com/russia/08may2008/minobor_print.html>, (15.06.2013).

21. juunil 2008 teatas Vene sõltumatu analüütik Pavel Felgengauer oma intervjuus Gruusia ajalehele Rezonansi, et poliitiline otsus alustada sõda Gruusias langetati Moskvast juba aprillis. Ta ennustas, et sõda algab Abhaasias ja seda hiljemalt augustikuu keskel.⁵¹

6. juulil 2008 algasid Gruusia piiri läheduses mägedes ligi 10 000 sõjaväelase ja 700 soomusmasina osavõtul Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonna, FSB ja õhudeessantvægede üksuste ulatuslikud manöövrid „Kavkaz 2008”. Õppuste peaeesmärgiks kuulutati „rahule sundimise operatsiooni” harjutamine. Juba õppuste teisel päeval alustasid Vene „rahuvalvepataljonid” Abhaasias ja Lõuna-Osseetias oma kaitserajatiste intensiivset tugevdamist. Samal ajal toodi Abhaasiasse veel täiendavad Vene õhutõrje-raketikompleksid ja hulgaliselt raskerelvastust. Vene õhuvägi alustas süstemaatiliselt Gruusia õhuruumi rikkumist. Nii tungisid juulis 2008 Lõuna-Osseetia kohal paiknevasse Gruusia õhuruumi neli Vene hävituslennukit. Seekord vastas Vene välisministeerium Gruusia protestidele avameelselt, et „seda tehti selleks, et jahutada tuliseid päid”.⁵² Tbilisi ei jäänud selles olukorras passiivseks. Vene õppustega „Kavkaz 2008” samal päeval algasid ka Gruusia üksuste sõjalised õppused „Immediate Response 2008”, milles osalesid 1650 Gruusia ja USA sõdurit. Kuid imelikul kombel pidid sõjaväelased õppuste stsenaariumi kohaselt harjutama tegevust rahuvalvemissioonil ja päästeoperatsioonil, mitte aga konventsionaalset lahingutegevust. Õppuste lõppedes koondas juba ka Gruusia oma üksused Lõuna-Osseetia piiri lähiste.

Vene strateegiline luure töötas hästi. Moskva oli teadlik Gruusia plaanist võtta Lõuna-Osseetia jõuga tagasi ja tegi vastutegevuseks ettevalmistusi. Õppuste varjus valmistati ette sõjatanner ja paigutati vajalikud üksused kallaletungiplaanis ettenähtud suundadele. Pärast suurõppuse „Kavkaz 2008” lõppemist 2. augustil jäeti kaks 19. diviisi tugevdatud motolaskurpataljoni (üks 135. motolaskurpolgust ja teine 693. motolaskurpolgust) 30 km Roki tunnelist põhja pool asuvasse õppekeskusesse, mis paiknes Lõuna-Osseetia piiri vahetus läheduses. See ligi 1500-meheline jalaväe lahingumasinatega, tankide T-72B (14 relva) ja 155 mm liikurhaubitsatega 2S3 Akatsia (16 relva) varustatud väegrupp sai ülesande olla valmis sisenema Roki tunneli kaudu kiiresti Lõuna-Osseetiasse ning juhul, kui Gruusia ründab, arendada

⁵¹ **Фельгенгауэр, П.** 2008a: В Москве приняли политическое решение начать войну с Грузией 2008. – Грузия Online, 21.06.2008. <<http://www.apsny.ge/interview/1214072414.php>>, (10.07.2013).

⁵² **Russia confirms its aircraft intruded into Georgia** 2008. – Civil Georgia, July 10, <<http://www.civilgeorgia.ge/eng/article.php?id=18748>>, (10.07.2013).

pealetungi Tshinvali suunas. Eesmärk oli toetada rahuvalvajaid, hoida ära Gruusia üksuste jõudmine Lõuna-Osseetia territooriumi sügavusse, võita aega kuni põhijõudude saabumiseni Venemaalt. Kõik Lõuna-Osseetiale lähimad Vene 58. armee üksused said omakorda käsu olla valmis sisenema Roki tunneli kaudu selle territooriumile 24–48 tunni jooksul. Lõuna-Osseetiasse 25. juulil 2008 saabunud Vene sõjaväemeditsiini erisalk pani selle põhjaosas üles välihaigla Tarskoe, mis oli võimeline vastu võtma kuni 300 haavatut. Tbilisi järelepärimisel põhjendas Vene kaitseministeerium seda vajadusega „osutada kohalikele elanikele konsultatiivset ja diagnostilist abi”.⁵³ Kõik need ettevalmistused võimaldasid hiljem Vene sõduritel kiiresti siseneda Lõuna-Osseetiasse ning rikkuda grusiinide operatsiooniplaani.⁵⁴ Põhja-Osseetia juht Teimuraz Mamsurov teatas 26. juulil 2008 ajalehele Nezavisimaja Gazeta avameelselt, et Vene väed „sisenevad Gruusiasse selleks, et kaitsta Vene kodanikke ja abistada rahuvalvajaid. /.../ Roki tunneli põhjaportaali läheduses seisab soomustehnika, sealhulgas tankid. Nad on paigutatud sinna demonstratiivsetel eesmärkidel, kuid nad ei ole seal selleks, et lihtsalt seista”.⁵⁵

2008. aasta suve jooksul tegid Gruusia ja rahvusvaheline üldsus Venemaale ning separatistidele mitmeid ettepanekuid alustada läbirääkimisi selleks, et leida konfliktile nii Abhaasias kui ka Lõuna-Osseetias rahumeelne lahendus. Gruusia kordas neid ettepanekuid kuni 7. augustini, USA tegi seda 8. juulil; Saksamaa 14., 18., 25., 30. ja 31. juulil; Euroopa Liit 19. ja 22.–24. juulil; OSCE ja Soome 25. ja 30. juulil. Venemaa ja separatistlike territooriumite liidrid lükkasid aga kõik need ettepanekud tagasi.⁵⁶

Et näidata end maailma ees poliitkorrektsena, vajas Moskva ettekäändet agressiooniks Gruusia vastu. Nii talitas omal ajal korduvalt Stalin, kes „vabastas” koostöös Hitlerist relvavennaga 1939. aasta septembris „poola kapitalistide ikkest Lääne-Valgevene ja Lääne-Ukraina alad”. Soomele kallaletungi põhjuseks 1939. aastal tõi ta NKVD 26. novembril 1939 korraldatud Mainila provokatsiooni, milles süüdistati soomlasi, kes olevat suurtükkidest tulistanud Nõukogude piirivalvekordonit. Üheks NSV Liidu ettekäändeks tuua Punaarmee baasid Eestisse sai okupeeritud Poola allveelaeva Orzel tulek Tallinna 1939. aasta septembris. Nüüd aga oli vaja Gruusia valitsust ahvatleda süstemaatiliste provokatsioonidega tegema esimesena mingit

⁵³ Ларионов, Старовойтова 2009, с. 45.

⁵⁴ *The Tanks of August*, p. 43–45.

⁵⁵ Независимая Газета, 26 июля 2008.

⁵⁶ Ларионов, Старовойтова 2009, с. 44.

mõtlematut sammu. Juulis 2008 suurenesid järsult osseetide relvaformeeringute kallaletungid Gruusia rahuvalvajatele ja elanikkonnale, mis muutusid üsna pea igapäevasteks. 29. juulil avasid nad esimest korda tule rahvusvaheliste rahuvalvejõudude sõjaväelaste ja OSCE vaatlejate pihta. Osseedid kasutasid selleks 100 mm kaliibriga suurtükke ja miinipildujaid, mis olid pärast 2004. aasta konflikti sõlmitud leppes keelatud. Leppe rikkumist oli sunnitud oma ettekandes tunnistama ka rahvusvaheliste rahuvalvejõudude ülem, Vene kindralmajor Marat Kulakhmetov.⁵⁷ Esimesel augustil sõitis üle osseetide pandud miini Gruusia politseiauto, mille tagajärjel said viis politseinikku raskeid vigastusi. Sama päeva teisel poolel toimus äge tulevahetus Lõuna-Osseetia ja Gruusia sõdurite vahel. Surma said kuus ja haavata 17 Osseetia sõjaväelast. Alates 1. augustist hakkasid tulevahetused osseetide ja grusiinide vahel toimuma üha intensiivsemalt. Marionetliku režiimi relvakandjatele oli antud ülesanne iga hinna eest provotseerida Tbilisit teoks, mis veenaks maailma eelseisva Venemaa sõjalise kallaletungi õiguspärasuses.

Moskva valmistas ette ka ulatusliku infooperatsiooni. Nii saabusid 2. augustil 2008 Tshinvalisse neli hoolikalt väljavalitud Vene telekanalite võttegruppi. Samal päeval alustasid Lõuna-Osseetia võimud demonstratiivset elanike evakuatsiooni Tshinvalist ja ümberkaudsetest küladest Venemaale. Kokku viidi ära enam kui 20 000 tsiviilisikut.⁵⁸ Gruusiat pärast sõda, septembris 2008 väisanud NATO hindamismeeskonna arvates polnud augusti esimestel päevadel riigi relvajõudude juhtkonnal pealetungiplaani Lõuna-Osseetiale veel lõplikul kujul isegi olemas. NATO ohvitseride arvates koostas relvajõudude ühendstaap selle *ad hoc* alles 6.–7. augustil, vahetult enne sõja algust. Venelased on omakorda teatanud, et Lõuna-Osseetia hõivamise plaan oli Gruusia relvajõudude ühendstaabis kinnitatud kujul olemas juba 2008. aasta juunis. Ilmselt see nii ka oli, kuna sellise plaani olemasolust andsid Gruusia sõjaväejuhid mitu korda märku ka Eesti kaitseväge juhatajale tema Gruusia-visiidi ajal, 2008. aasta mai lõpupäevil. Sõjalises planeerimises on tavaline, et kõiki eelnevalt koostatud plaane kas täpsustatakse või muudetakse vahetult enne sõjategevuse algust ning viiakse nad vastavusse väljakujunenud olukorraga.

3. augustil saabusid Tshinvalisse Vene asekaitseminister Nikolai Pankov, sõjaväeluure (GRU) ülema asetäitja ja 58. armee juhataja kindralleitnant

⁵⁷ **The Kulakhmetov Report** 2008. – Timeline of Russian Agression in Georgia. Document by the Government of Georgia. 25. August 2008. <http://mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=461&info_id=7664>, (12.07.2013).

⁵⁸ Ларионов, Старовойтова 2009, с. 48

Anatoli Hrulev. Toimus Lõuna-Osseetia julgeolekunõukogu istung külaliste ja separatistide kõrgema poliitilise ning sõjaväelise juhtkonna osalusel. Kohal olid ka rahuvalvejõudude juhataja kindralmajor Marat Kulahmetov ja osseetide rahuvalvepataljoni Alania ülem Konstantin Frijev. Gruusia luure andmetel oli nõupidamise eesmärgiks osseetide relvaformeeringute ja 58. armee üksuste lahingutegevuse plaani üksikasjade täpsustamine.⁵⁹ Samal päeval algas Põhja-Kaukaasias Vene võimude initsiatiivil „vabatahtlike” ja kasakate mobilisatsioon osseetide relvaformeeringute abistamiseks. Gruusia luure andmetel oli juba järgmisel päeval Lõuna-Osseetias ligi 300 esimest vabatahtlikku.

Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonna staabi käsul paigutati 4. augustil Vene 58. armee üksused Vene-Gruusia piiri vahetusse lähedusse Nižni Zamagi, et „võimalikult lühikese aja jooksul jõuda appi rahuvalvejõududele Lõuna-Osseetias”.⁶⁰ Põhja-Osseetias asuvasse lennuväebaasi saabusid raskepommitajad Tu-22M3 ja AVAKS-tüüpi luurelennukid. Gruusia luure teatel sisenesid 5. augustil läbi Roki tunneli Lõuna-Osseetiasse Vene 33. üksik-mägilaskurbrigaadi luurepataljon ja suurtükiväeüksus ligi 40 suurtükiga.⁶¹ Tbilisi andmetel oli sel päeval separatistliku enklaavi territooriumil juba kuni 1200 Vene sõjaväelast. Suurt Vene üksuste liikumist lõunasse Roki tunneli sissepääsu juurde 6.–7. augustil märkasid pea kõik sel ajal Põhja-Osseetia lõunaosas olevad Vene ajakirjanikud. Nii teatas Vene APN-i teadeteagentuuri korrespondent Vladikavkazist: „Kogu vabariik, kõik nägid alates kuuenda õhtust tohutu vägede hulga liikumist [Roki – A. L.] tunneli suunas.”⁶² Gruusia luure andmetel olid 5. augusti õhtuks Roki tunneli põhjapoolse sissepääsu lähedusse koondunud 19. motolaskurdiviisi 135. ja 693. motolaskurpolk, kaks pataljoni lahingugruppi Pihkva 76. dessantründediviisist, 217. õhudessantpolk 98. õhudessantdiviisist ja 31. üksik-õhudessantbrigaadi allüksused. Nende koosseisus väideti olevat 11 693 sõjaväelast, 891 ühikut tehnikat, 139 suurtükki.⁶³

⁵⁹ **58.-я армия РФ готова войти и Цхинвали** 2008. – Грузия Online, 03.08.2008. <<http://www.apsny.ge/news/1217792861.php>>, (14.07.2013).

⁶⁰ **Созаев-Гурьев, Е.** 2008. Российская армия подошла к границе Южной Осетии. – Материал www.russian.kiev.ua. 04 августа 2008. <<http://www.russian.kiev.ua/print.php?id=11603935>>, (14.07.2013).

⁶¹ **David Kezerašvili ettekanne** ajutisele parlamendi komisjonile 2008, 27. oktoober. <http://www.parliament.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=1329&info_id=21926>, (16.08.2013).

⁶² **Война всё спешет!** Саакашвили как европейский шпион 2008, 12.08.2008. <<http://www.apn.ru/column/article20635.html>>, (16.08.2013).

⁶³ **David Kezerašvili ettekanne** 2008.

Sõjaliste ettevalmistuste suitsukatteks alustas Moskva nii rahvusvahelises kui ka riigisiseses meedias ulatuslikku Gruusiat laimavat propagandat. 6. augusti pärastlõunal hakkas Gruusia juhtkonnal ilmselt kaduma veendumus, et Venemaa ei sekku konfliktis. Sama päeva õhtul püüdis Saakašvili helistada Vene presidendile Dmitri Medvedevile, et arutada tekkinud ohuolukorda. Vene välisministeeriumi vastus oli järgmine: „Presidentide läbirääkimiste aeg pole veel saabunud.”⁶⁴ Lõuna-Osseetia juht Eduard Kokoitõ ja pealäbirääkija Boriss Tšotšijev keeldusid 7. augustil osalemast varem kokkulepitud kohtumisel grusiinidega. Pinged tõusid haripunkti, kui osseedid avasid samal päeval raskerelvade tule grusiinide Avnevi ja Nuli külale. Gruusia sõjaväelased vastasid vastutulega Tshinvali piirkonnas. Tulevahetus kestis kogu öö.

7. augustiks oli Lõuna-Osseetiasse koondatud juba ligi 50 Vene ajakirjanikku, kes olid valmis kirjeldama „agressiivsete grusiinide vägivaldtegevusi”.

IV. Konfliktiosaliste relvajõud

4.1. Gruusia relvajõud

Saanud presidendiks, alustas Saakašvili innukalt riigi relvajõudude loomist. Gruusia uus juhtkond ei teinud saladust, et peamiseks sõjalise ohu allikaks peab ta Venemaad. Riigi sõjalise kaitsekontseptsiooni kohta oli Gruusia poliitikutel kaks valikut. Tuli otsustada, kas lähtuda paljudes 20. sajandi sõdades riigi enesekaitseks kõige sobivamaks osutunud territoriaalkaitse kontseptsioonist, mis võimaldab selleks rakendada kogu rahva ja kõik riigi vahendid ning hakata sõjaväge selle alusel üles ehitama, või valida Lääne suurriikidele iseloomuliku sõjalise doktriini, suhteliselt väikesearvuliste kutseliste ja kallite nn missiooniarmeede tee. Hindamata põhjalikult Gruusia geograafilise asukoha eripära, julgeolekuohte ja asjaolu, et riik ei kuulu ühesegi sõjalise kollektiivkaitse süsteemi ning peab enesekaitset korraldama oma jõududega, valis kõike läänelikku pimesi uskuv president Saakašvili teise võimaluse. Seda valikut toetas ilmselt ka tema lootus, et Gruusia saab kiiresti NATO liikmeks. Riik läks üle kutselisele sõjaväele. Ajateenistust elukutseliste sõdurite puudusel ja nende värbamise ning väljaõppe raskuste tõttu küll kohe lõplikult ei likvideeritud, kuid selle osa vähendati oluliselt ning selle läbisid noormehed peamiselt valve- ja tagalaüksustes. Kaitseministeerium komplekteeriti täielikult tsiviilisikutega. Relvajõude juhtis kaitseministri alluvuses olev, 2007. aastal USA staapide eeskujul riigi relva-

⁶⁴ Georgian pundits 2008.

jõudude kindralstaabist reorganiseeritud ühendstaap eesotsas selle ülemaga, kes oli kõrgem sõjaväelane riigis. Väeliikide ülemate ametikohad ja staabid kaotati. Nende asemele loodi seitse osakonda, sh personali-, luure-, operatiiv-, tagala-, planeerimis- ja poliitika-, side- ja juhtimis-, sõjalise hariduse ja väljaõppeosakond.⁶⁵ Väeliike hakkasid kureerima vastavad ühendstaabi ülema asetäitjad, kuid enamaks neil suutvust ei jätkunud, kuna puudusid vajalikud juhtimisorganid – väeliikide staabid. Ühendstaap juhtis korraga nii kõiki väeliike kui ka nende üksusi, sh maa- ja mereväge, õhujõude, erivägede gruppi, rahvuskaarti, logistika-, väljaõppe-, luure-, sõjaväepolitsei ja mõnda muud üksust.

Uus valitsus tegi suuri jõupingutusi riigi relvajõudude reformimisel ning uue relvastuse ja varustuse hankimisel. Riigi kaitse-eelarve suurenes erakordse kiirusega. Seda näitavad ilmekalt järgmised numbrid:

- 2004. aasta – 173,9 mln lari (108,7 mln dollarit);
- 2005. aasta – 368,9 mln lari (230,6 mln dollarit);
- 2006. aasta – 684,9 mln lari (428,1 mln dollarit);
- 2007. aasta – esialgselt 1494,5 mln lari (934,1 mln dollarit);
- 2008. aasta – 1545,2 mln lari (965,7 mln dollarit).⁶⁶

Riigi ajaloo suurim kaitse-eelarve oli 2007. aastal, kuna seda suurendati aasta jooksul veel kaks korda ning Vene allikate andmetel ületasid kulutused lõpuks miljardi dollari piiri.⁶⁷ 2008. aasta kaitse-eelarveks oli samuti eraldatud ligi miljard USA dollarit ehk 8% riigi SKT-st, kuid see jäi sõja tõttu lõpuni kasutamata. Suured investeeringud riigikaitseesse võimaldasid osta mitmetest riikidest hulgaliselt uut relvastust, soomustehnikat ja vajalikku sõjavarustust, ehitada üksustele uusi sõjaväelinnakuid ning maksta ohvitseridele ja kutselistele sõduritele Gruusia mõistes üpris kõrget palka. Novembris 2005 allkirjastas Gruusia president riigi esimese rahvusliku sõjalise strateegia. Sellega kinnitati kontseptuaalsed alused, kuidas arendada riigikaitset, relvajõudude võitlusvõimet ja kaitseüsteemi haldamist nii, et Gruusia relvajõud

⁶⁵ **Цыганок, А.** 2011. Война на Кавказе 2008: русский взгляд. Грузино-осетинская война 8–13 августа 2008 года. 2-е издание, дополненное. Москва: АИРО-XXI 2011, с. 57. [Edaspidi *Цыганок 2011*]

⁶⁶ **Processes ongoing in the Defense System of Georgia in 2004–2008.** Posted on April 3, 2008. – newcaucasus.com. <<http://www.one.newcaucasus.com/english-version/processes-ongoing-in-the-defence-system-of/>>, (16.08.2013).

⁶⁷ **Шенин** 2009, с. 43.

oleksid võimelised adekvaatselt reageerima kõikidele riiki ähvardavatele ohtudele.⁶⁸ Relvajõud arenesid neil aastatel jõudsalt.

2007. aasta jaanuaris oli Gruusia relvajõudude ülesehitus järgmine: ühendstaap, väeliigid (maa-, õhu- ja merevägi) ning rahvuskaart. Suurima väeliigi maaväe koosseisus oli neli jalaväebrigaadi (1., 2., 3. ja 4. brigaad), üks suurtükiväebrigaad, kaheksa üksikpataljoni, sh tankipataljon, kaks kergejalaväepataljoni, üks pioneeri- ja keemiakaitse ühendpataljon, meditsiini-, side-, luure- ja õhukaitsepataljonid. Neljast brigaadist kolm (1., 2. ja 3.) olid mehitatud kutseliste ohvitseride ja sõduritega. Maaväe 4. brigaad formeeriti 2004. aastal siseministeriumi alluvusest kaitseministeriumile üle antud sisevägede üksustest, kuid oli ikka veel alamehitatud. Kokku oli maaväes 2007. aastal 16 993 sõjaväelast. Järgides presidendi ambitsiooni taastada võimalikult kiiresti riigi territoriaalne terviklikkus, mida sai riigi juhtkonna arvates ilmselt teha vaid jõu kasutamise teel ja tunnetades üha rohkem Venemaa agressiivsust, tegid Gruusia võimud 2007. aasta jooksul sõjaväe arendamiseks kõik neist oleneva. Gruusia parlament suurendas 14. septembril 2007 oma otsusega riigi relvajõudude personali piirarvu 28 000-lt kuni 32 000 sõjaväelaseeni. Kohe pärast seda alustas Gruusia kaitseministerium sõjaväelaste värbamiskampaaniat 4. jalaväebrigaadi ja riigi lääneosas Khoni linnas formeeritava uue, 5. jalaväebrigaadi mehitamiseks. Tegelikult osutus üsna keeruliseks saavutada parlamendi ettekirjutatud relvajõudude suurus. Uue, 5. brigaadi loomine läks visalt. Selle esimene, 51. kergejalaväepataljon lõpetas oma sõdurite baasväljaõppe alles 2008. aasta märtsis, mille järel alustas allüksuste koostegevusõpet. Brigaadi teised allüksused olid sõja alguseks loomisjärgus, seega ei olnud väekoondis 2008. aasta augustis tegelikult lahinguvõimeline.⁶⁹

15. juulil 2008 suurendas Gruusia parlament oma otsusega relvajõudude personali veelgi – kuni 37 000 meheni. Plaan nägi ette luua ka 6. jalaväebrigaad ning suurendada õhujõudude ning mereväe koosseisu. Samal päeval alustati Goris asuva üksik-pioneeripataljoni ümberformeerimist pioneeribrigaadiks.

Sõja alguseks oli Gruusia relvajõudude koosseisus ligi 30 000 inimest, sh maaväes enam kui 17 000, õhujõududes ligi 2000, mereväes 1200, kes-

⁶⁸ **Strategic Overview of Defense** 2007. Ministry of Defense of Georgia, pp. 12–14.

⁶⁹ **The Tanks of August**, pp. 16–17.

ja administratiivteenistuses, tagala- ja teistes abiteenistustes enam kui 9000 inimest.⁷⁰

Gruusia maavägi

Augustiks 2008 koosnes Gruusia maavägi järgmistest üksustest: ühendstaap, viis jalaväebrigaadi (1. Goris, 2. Senakis, 3. Kutaisis, 4. Tbilisi lähedal Vazianis ja 5. (veel loomisjärgus) Lääne-Gruusias Khonis). Peab märkima, et kõik jalaväebrigaadid olid suuremal või vähemal määral alamehitatud nii ohvitseride kui ka reakoosseisu poolest. Kuuenda jalaväebrigaadi formeerimist ei jõutud alustada. Suurtükiväe- ja pioneeribrigaadid paiknesid Goris. Seitse üksikpataljoni asusid järgmiselt: tankipataljon 50 tankiga T-72 Goris, kergejalaväepataljon Adlijas, meditsiinipataljon Saguramos, sidepataljon Vazianis, elektroonilise võitluse pataljon Kobuletis, logistikapataljon Tbilisis ja õhukaitsepataljon Kutaisis. Kõige parema väljaõppega ja lahinguvõimelisema 1. jalaväebrigaadi põhijõud (kaks tugevdatud jalaväepataljoni, ca 2000 meest) olid USA vägede koosseisus missioonil Iraagis.

Tüüpilises Gruusia jalaväebrigaadis (vt joonis 3) oli koosseisutabeli järgi 3265 sõjaväelast. Väekoondis koosnes brigaadi staabist (60 inimest) ja staabikompaniist (108 inimest, kaks jalaväe lahingumasinat BMP-1 või BMP-2), kolmest kergejalaväepataljonist (igas 591 inimest); ühest soomuspataljonist (kaks tankikompaniid ja üks mehhaniseeritud kompanii: kokku 380 inimest, 30 tanki T-72 ja 15 jalaväe lahingumasinat BMP-1 või BMP-2), suurtükiväepataljonist (371 inimest, kaheksateist 122 mm haubitsat D-30, kaksteist 120 mm miinipildujat ja neli liikur-õhutõrjekahurit ZSU-23-4), luurekompaniist (101 inimest, kaheksa soomukit), sidekompaniist (88 inimest, kaks soomukit), kombineeritud pioneerikompaniist (96 inimest) ja logistikapataljonist (288 inimest). Brigaadide peamiseks tuletoetusvahendiks lahinguväljal olid nende koosseisus olevad 122 mm kergehaubitsate D-30 pataljonid, mis pidid tegutsema jalaväepataljonide järel väekoondise lahingurivistuses. Tähelepanu äratas see, et brigaadides ei olnud õhutõrjeallüksuseid, mis tähendab, et õhukaitse põhimõtteliselt puudus, ja see andis hiljem end lahinguväljal valu salt tunda. Väekoondise ainsateks õhutõrjevahenditeks olid suurtükiväepataljoni neli 23 mm liikur-õhutõrjekahurit ZSU-23-4, mis suutsid paremal juhul vaid peletada vaenlase ründelennukid ja -kopterid suurtükkidest eemale, ning enne sõda jalaväeüksustele välja antud, piiratud arv õlaltlastavaid õhutõrje-

⁷⁰ Фельгенгауер, П. 2008b. В Грузии есть кому воевать. И чем воевать. – Независимая Газета. Приложение НВО, 25.07.2008.

<http://nvo.ng.ru/concepts/2008-07-25/13_georgia.html>, (17.08.2013).

raketisüsteeme Strela-2M, Igla, Igla-1 ja Grom-2, mille meeskondadel puudus aga vajalik ettevalmistus. Jalaväepataljonides omakorda puudusid allüksuste tõhusaks tuletoetuseks vajalikud koosseisulised kaudtulevahendid, kuna selleks kõige sobivamaid 120 mm miinipildujaid oli brigaadides vähe ja need olid mingil põhjusel koondatud suurtükiväepataljonidesse.

Maaväe peamine tulejõuallikas suurtükiväebrigaad oli relvastatud suurt laskekaugust omavate raskesuurtükide ja reaktiivsuurtükiväe laske-seadmetega. Tema koosseisu kuulus ka juhitava tankitõrje-raketikompleksi-dega varustatud tankitõrjepataljon. Väekoondise ülesandeks oli võitlus vaen-lase suurtükiväega, tema üksuste ja tähtsate objektide hävitamine ning oma vägede tegevuse toetamine lahingu raskuspunktides. Suurtükiväebrigaadi koosseisu kuulusid brigaadi staap, 152 mm järelveetavate haubitsate 2S65 MSTA-B pataljon (11 haubitsat), 152 mm liikurhaubitsate 2S3 Akatsia patal-jon (13 haubitsat), 152 mm tšehhi päritolu liikurhaubitsate Dana pataljon (24 haubitsat), 203 mm liikur-raskehaubitsate 2S7 pioneeripatarei (6 relva), reaktiivsuurtükiväe pataljon (BM-21, RM-70 ja GradLAR süsteemid, kokku 26–28 laskeseadet), tankitõrjepataljon, õppepataljon, logistikapataljon ja valvekompanii.⁷¹ Suurtükiväebrigaadi allüksuste õhukaitsevahenditeks olid nende koosseisu kuuluvad 23 mm kergeõhutõrjekahurid ZU-23-2 (15 relva).

Lõuna-Osseetias asuvate rahvusvaheliste rahuvalvejõudude koosseisus olev Gruusia rahuvalvepataljon, mida mehitati rotatsiooni korras erinevate jalaväe allüksustega, paiknes Tshinvalist põhja pool, Liahve koridoris ole-vates Gruusia külades. Sõja esimesel päeval oli selleks 1. jalaväebrigaadi 11. kergejalaväepataljon, mida oli tugevdatud mehhaniseeritud kompaniiga üksik-tankipataljoni koosseisust.

Maaväeüksuste relvastus oli muljetavaldav: 191 erinevalt modifitseeritud tanki T-72, 56 vanemat tanki T-55, 80 jalaväe lahingumasinat BMP-1, 74 jalaväe lahingumasinat BMP-2, 11 roomikluuresoomukit BRM-1K, 5 ratas-luuresoomukit BRDM-2, 31 soomukit BTR-70, 35 soomukit BTR-80, 86 mitmefunktsioonilist roomiksoomukit MT-LB. Suurtükiväe relvastuses olid 203 mm liikursuurtükid 2S7 Pion (6 relva), 152 mm liikurhaubitsad 2S3 Akatsia (14 relva), tšehhi päritolu 152 mm liikurhaubitsad Dana (24 relva), järelveetavad 152 mm suurtükid 2A65 Msta-B (11 relva), järelveetavad 152 mm suurtükid 2A36 Giatsint-B (3 relva), 122 mm kergehaubitsad D-30 (109 relva). Tankitõrje allüksuse relvastuses oli väike arv juhitavaid raketisüsteeme Fagot, Faktoria ja Konkurs, viisteist 100 mm tankitõrjekahurid MT-12 Rapira ja nelikümmend 85 mm tankitõrjekahurid D-48. Suhte-

⁷¹ **The Tanks of August**, p. 18.

liselt nõrk tankitõrje plaaniti ilmselt kompenseerida tankide kasutamiseiga selleks otstarbeks. Reaktiivsuurtükiväes oli 28 erinevat tüüpi laskeseadet BM-21 Grad, GradLAR, RM-70. Jalaväe relvastuses oli kokku 80 järelveetavat 120 mm miinipildujat ja ligi kolmsada 60 mm, 81 mm ja 82 mm kergemiinipildujat. Maaväeüksuste relvastusse kuulusid ka õhutõrje-raketi-kompleksid Strela-2M, Iгла, Iгла-1 ja Grom-2, samuti järelveetavad 57 mm õhutõrjesuurtükid S-60 (15 relva), 23 mm liikur-õhutõrjekahurid ZSU-23-4 (15 relva) ja järelveetavad 23 mm õhutõrjekahurid ZU-23-2 (30 relva).⁷²

Teise osa Gruusia relvajõududest pidi moodustama president Saakašvili taaselustatud rahvuskaart. Esialgu maaväe väikese koopia loodav rahvuskaart reorganiseeriti, tema ülesanneteks määrati reservüksuste ettevalmistus, mobilisatsiooni ja territoriaalkaitse korraldamine, samuti tsiviilvõimude abistamine suurõnnetuste korral. Organisatsioonis oli 2008. aasta suvel 2300 inimest. Arenguplaan nägi ette 27 rahvuskaardi pataljoni loomise, kuid sellega ei jõutud sõja alguseks kuigi kaugele. Üpris sarnane oli ka olukord relvajõudude reservüksuste ja mobilisatsiooni ettevalmistamisega. Gruusia ühendstaap deklareeris küll 2008. aasta juulis, et on ette valmistatud 45 000-meheline reserv, kuid sõja alguses ilmnis kohe, et see kujutas endast vaid sõduri baasväljaõppe saanud reservväelasi, kes polnud isegi määratud sõjaaja üksustesse ja kel ei olnud ka üksusepõhist väljaõpet. Sõjaaja reservüksused olid tegelikult loomata. Mobilisatsiooni infrastruktuur – üksusepõhised mobilisatsioonilaod (-depood) sõjaaja relvastuse, tehnika ja varustusega ning sõjaaja üksuste formeerimiskeskused ja -punktid – puudus täielikult.

Suurte organisatsiooni ja väljaõppega seotud puuduste kõrval ületas Gruusia maavägi aga relvastuse, tehnika, side- ja isikliku varustuse kvaliteedi ning sõdurite varustatuse poolest oluliselt augustisõjas riiki sisenenud Vene vägesid.

Gruusia õhujõud koosnesid 2008. aasta suvel õhuoperatsioonide keskusest, Marneuli lennubaasist, kus asusid ründelennukite Su-25 ja õppe-lahingulennukite L-39 eskadrillid, ning Aleksejevka lennubaasist koos sellel asuva ühe Mi-8 ja teise USA UH-1H tüüpi kopterite eskadrilliga. Samas baasis asus ka kolmas Mi-8, Mi-14 ja Mi-24 tüüpi kopterite segaeskadrill. Õhujõudude koosseisu kuulusid veel kaks õhukaitsebaasi, mille relvastuses olid kaks vananenud S-125M õhutõrje-raketisüsteemiga ja kaks moodsamate, Buk-M1 liikur-keskmaaraketisüsteemidega relvastatud õhutõrjepatareid, üks 18 liikur-õhutõrjeraketisüsteemiga Osa-AK/AKM relvastatud üksus

⁷² **The Tanks of August**, p. 19.

ning mitu Iisraeli lähimaa-õhutõrjeraketisüsteemiga RAFAEL varustatud allüksust. Õhujõududel oli ka oma väljaõppekeskus, kus asusid kergetranspordilennukid An-2. Sõja alguseks olid õhujõudude relvastuses kümme Su-25 tüüpi ründelennukit, kaks Su-25 UB tüüpi kaheistmelist õpperündelennukit, kaksteist L-39C õppelahingulennukit, neli Jak-52 tüüpi propellermootoriga õppelennukit, kuus An-2 tüüpi kergetranspordilennukit, viis Mi-24V ja kolm Mi-24P lahingukopterit, kaheksateist Mi-8T/MTV üldotstarbelist kopterit, kaks Mi-14 BT, kuus Bell UH-1H ja kuus Bell 212 üldotstarbelist kopterit.

2008. aasta suvel integreeritud õhukaitsesüsteem riigil veel puudus.

Gruusia mereväe käsutuses oli kaks baasi: põhibaas Potis ja varubaas Batumis. Sõjalaevastiku koosseisus olid raketikaatrite divisjon, patrull-laevade divisjon, transpordilaevade divisjon, samuti merejalaväe ja demineerijate allüksused. Mereväe käsutuses oli kaks raketikaatrit (üks Nõukogude päritolu, nn tüüp 206MR) rakettidega P-20 ja teine Prantsuse päritolu La Combatante'i rakettidega Eksoset), kaheksa patrull-laeva, neli dessantpargast ja kuus väiksemat kaatrit.⁷³

Nii nagu Eestis kaitseväge taasloomise algaastatel, kujunes ka Gruusia relvajõudude suurimaks probleemiks rahvusliku ohvitserikorpuse puudumine. Ligi 20 iseseisvusaasta jooksul oli Gruusial võimalus kasvatada üles uue põlvkonna ohvitserid, kuid riik ei suutnud luua selle aja jooksul mingeid toimivaid sõjaväelise hariduse ja teenistuse süsteeme. Aeg oli noore riigi jaoks tormiline ja sõjaväelaste ametikohad tugevasti politiseeritud. Tegevteenistuses olevas ohvitserkonnas vahetus kaader nende aastate jooksul pidevalt. Kõrgetele ametikohtadele määrati tihti ohvitseri, kellel polnud vastavaid teadmisi, oskusi ega kogemusi, kuid kes olid poliitiliselt õiged riigis parasjagu võimul oleva juhtkonna jaoks. Ka uus, president Saakašvili juhitud, noortest inimestest koosnev valitsus ajas oma relvajõududes Eestile taasiseseisvuse esimesel kümnendil tuttavat plats-puhtaks-kaadripoliitikat, mõistmata, et uue ohvitserikorpuse loomine leitnandist kuni kindralini nõuab 24–25 aastat aega. Loobuti peaaegu täielikult riigile lojaalsetest, Nõukogude armee tagapõhjaga kaadrisõjaväelastest. Tegelik sõjaõht ja kiiresti suurenev sõjavägi ning rahvuskaart nõudsid aga suurt hulka vastava väljaõppega ohvitseri. Vajalik uus kontingent puudus pea täielikult.

Kui nooremohvitseride väljaõppeprobleem lahendati kuidagi lühiajaliste kursuste abil, mis andis neile vaid pealiskaudsed teoreetilised teadmised sõjakunstist ja esmaoskused lahingutegevuse organiseerimiseks, siis kogenud vanemohvitseri kõrgematele ametikohtadele (nt pataljoni ja brigaadi

⁷³ **The Tanks of August**, pp. 20–21.

juhtkond, väeliikide staabid ja ühendstaap, kaitseministeeriumi sõjaväelised ametikohad) polnud kusagilt võtta ega võimalik ka kiiresti ette valmistada. Nii juhtuski, et 2008. aasta suvel koosnes enamik Gruusia maavägede nooremohvitseridest puuduliku sõjaväelise ettevalmistuse ja haridusega meestest, kes olid läbinud parimal juhul üheaastased ohvitserikursused. Ohvitseride põuda suurendas ka asjaolu, et maaväereformi käigus loodavate üksuste hulk kasvas kiiresti ja sellest johtuvalt oli vaja lühikese ajaga täita nii rühma- ja kompaniiülemate kui ka kõrgemad ametikohad. Vanemohvitseride väljaõpet ei toimunud riigis üldse ning nende ettevalmistamisel sõltusid Gruusia relvajõud täielikult partnerriikide kursustest, millest osavõtjate arv oli aga üsna piiratud. Augustisõda näitas hiljem, et just operatsioonitasandi ning kompanii- ja pataljonitaseme ohvitseride ettevalmistus ja professionaalsus olid lahinguväljal määrava tähtsusega. Pädevate ohvitseride puudumine mõjutas negatiivselt ka uute, alates 2004. aastast loodavate relvajõudude väljaõpet. Maaväeüksusi oli õpetatud tegutsema eelkõige rahuvalve- ja rahu-tagamisoperatsioonides, mingil määral ka pealetungilahingus ning sedagi peamiselt allüksuste ehk rühma- ja kompaniitasemel. Pataljonide ja brigaadide koostegevust lahinguväljal ning ühist tegutsemist relvaliikide (jalavägi, tankid, suurtükivägi, õhutorje) allüksustega, samuti kaitse- ja taandumislahinguid polnud aga peaaegu üldse harjutatud.

4.2. Lõuna-Osseetia relvaformeeringud

Info ossetide relvaformeeringute seisukorra kohta 2008. aastal on üpris erinev. Kui personali suhtes langevad andmed mitmetes allikates enam-vähem kokku (ligi 3000 sõjaväelast tegevteenistuses ja 13 500 reservväelast), siis relvastuses ja tehnikas on erinevused suured.

Vikipeedia järgi olid ossetide relvastuses tankid (15 relva), 122 mm 2S1 Gvozdika ja 152 mm 2S3 Akatsia tüüpi liikurhaubitsad (24) ning järelveetavad 122 mm haubitsad D-30 (12), 122 mm reaktiivsuurtükiväe laskeseadmed BM-21 Grad (6), erineva kaliibriga miinipildujad (30), 100 mm tankitorje-suurtükid (6), erinevad jalaväe lahingumasinad (52), lähimaa-õhutorje-raketiseadmed Strela-1 (6) ja kantavad õhutorje-raketisüsteemid Igla (u 200), 23 mm ZU-23-2 õhutorjekahurid (10), kopterid Mi-8 (4).⁷⁴ Ilmselt olid need andmed edastatud väljaandele otse Tshinvalist. Vene ühe kompetentsema sõltumatu ajalehe Nezavisimaja Gazeta andmetel oli aga relvastuse hulk

⁷⁴ **Military of South Ossetia.** – Wikipedia, the free encyclopedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Military_of_South_Ossetia#Strength>, (14.08.2016).

hoopiski aukartustäratavam. Selle info kohaselt, mida tsiteerib Vene teadlane Oleg Šein, oli Lõuna-Osseetia relvaformeringute käsutuses 87 tanki (sh 75 T-72 ja 12 T-55), 80 jalaväe lahingumasinat BMP-1 ja BMP-2, ligi 90 soomukit BTR-70 ja BTR-80, 23 reaktiivsuurtükiväe laskeseadet BM-21 Grad. Lisaks sellele olid nende relvastuses 122 mm ja 152 mm liikurhaubitsad 2S1 ja 2S3 (42), järelveetavad 122 mm haubitsat D-30 (u 30), 82 mm ja 120 mm miinipildujad (40), tankitõrje-raketikompleksid (u 200) ja 85 mm tankitõrjekahurid D-44 (4), kantavad õhutõrje-raketikompleksid Igla (rohkem kui 200), täpsustamata hulk tankitõrje-granaadiheitjaid SPG-9 ja 23 mm õhutõrjekahureid ZU-23-2 ning kolm kopterit. Osseetide relvastus oli täielikult Vene päritolu.⁷⁵

Ilmselt Moskva korraldusel paigutati enamik lõunaosseetidele antud soomustehnikast ja raskerelvastusest Gruusia piirist kaugemale, strateegiliselt tähtsa Džava küla mägipiirkonnas asuvasse ladudesse. Selleks oli mitmeid põhjusi. Esiteks poliitiline: vahetult Gruusia piiri ääres olevas, grusiinide küladest ümbritsetud Tshinvalis asusid kergerelevastust omavad rahvusvahelised rahuvalvejõud. Raskerelvastus oli neile leppega keelatud. Soomustehnika ja raskesuurtükide toomine pealinna ei oleks jäänud grusiinidel märkamata. See oleks võimaldanud Tbilisil süüdistada Venemaad rahvusvahelise üldsuse ees Dagomõssi leppe ja vastavate ÜRO rahuvalvealaste õigusaktide rikkumises ning agressiooni ettevalmistamises. Pealegi ei olnud osseetide pealinnas ka nende paigutamiseks kõlblikke sõjaväelinnakuid. Teiseks, nii Moskva kui ka Lõuna-Osseetia juhtkond kartsid, et Tshinvalis asuv raskerelvastus ja tehnika võivad saada grusiinidele kergeks saagiks nende äkkrünnaku korral. Kolmandaks, lõunaosseetide sõjavägi oli alles loomisjärgus ning polnud nõrga väljaõppe tõttu võimeline kasutama lahingus otstarbekalt neile antud soomustehnikat ja raskesuurtükke. Küll aga näitas konflikti eskalatsiooniperiood, et osseedid kasutasid aktiivselt salaja Tshinvali piirkonda toodud miinipildujaid ja 122 mm kergehaubitsaid.

Paljud Lõuna-Osseetia relvakandjad olid lahingukogemusega, mis oli saadud kahes relvakonfliktis: 1992. aastal läksid lõunaosseetid appi Põhja-Osseetiale nende sõjalises vastasseisus inguššidega; teisel korral, 1992.–1993. aastal mindi appi abhaasidele Gruusia-Abhaasia sõjas. Venelased pidasid parimateks osseetide üksusteks põhjaosseetide rahuvalvepataljoni Alania (500 meest) ja kohalikku OMON-i (ca 200 meest).

⁷⁵ Шейн 2009, с. 57–58.

4.3. Abhaasia relvajõud

Sõja alguseks Lõuna-Osseetias oli Abhaasia relvajõududes ligi 9000 sõjaväelast. Nende relvastuses oli 66 tanki, 116 erinevat soomusmasinat, 264 erinevat järelveetavat ja liikursuurtükki ning miinipildujat, sh 42 reaktiivsuurtükisüsteemi BM-21 Grad. Maavägi koosnes kolmest tankide ja soomusmasinatega relvastatud motolaskurbrigaadist. Abhaasia õhujõudude koosseisus oli üks hävitaja MiG-23, kaks ründelennukit Su-25 ja kolm õppe-lahingulennukit L-39, mis olid samuti kohandatud ründetegevuseks maasihtmärkide vastu. Transpordilennuvägi kasutas kaht kergetranspordilennukit ja nelja kopterit Mi-8. Õhutõrje relvastuses olid üks keskmaa-õhutõrjeraketikompleks, liikuvad ja kantavad lühimaa-õhutõrjeraketikompleksid. Abhaasia merevägi oli oma 15 raketide ja suurtükkidega relvastatud kaatri ning 350-mehelise merejalaväe pataljoniga pisiriigi kohta üsna aukartust äratav.

Abhaasias paiknevate, umbes 600-meheliste SRÜ rahuvalvejõudude põhi-osa moodustas üks Vene 19. motolaskurdiviisi pataljon, mis oli tugevdatud ligi saja võitlejaga tšetšeeni pataljonist Vostok.⁷⁶

4.4. Vene 58. armee

Vene Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonna tuumiku moodustava 58. armee koosseisus oli kaks diviisi, üksik-motolaskurpolk, viis üksik-motolaskurbrigaadi (sh kaks äsja loodud mägibrigaadi), operatsioonilis-taktikaliste raketide brigaad ja armee organisatsioonile vastavad suurtükiväe-, õhutõrje-, pioneeeri-, luure-, side-, kopteri- ning tagalaüksused. Kaadrisõduritega täielikult komplekteeritud 42. kaardiväe motolaskurdiviisi paiknes Tšetšeenias. Sellesse kuulusid ka kaks kuulsat tšetšeenide pataljoni: Vostok ja Zapad. Teine, osaliselt ajateenijatega komplekteeritud 19. motolaskurdiviisi asus Põhja-Osseetias. Vene andmete kohaselt oli 2008. aasta augustis 58. armees ligi 70 000 sõjaväelast. Nende relvastuses oli 609 tanki, enam kui 2000 jalaväe lahingumasinat ja soomukit, 125 erinevat suurtükki, 190 reaktiivsuurtükiväe laskeseadet BM-21 Grad ja 450 õhutõrjesüsteemi. Armee õhutoetuse tagas enam kui 300 lahingulennukiga Vene õhujõudude 4. õhu- ja õhukaitsearmee, mille koosseisus oli kolm hävitajate Su-27 polku ning hävituslennuväe baas Armeenias, kolm ründelennukite Su-25 polku, kaks rindepommitajate Su-24 polku, luurelennuväe polk ja kolm kopteripolku.⁷⁷ Vajadusel olid

⁷⁶ Джадан, И. 2008. Пятидневная война. Россия принуждает к миру. Москва. Издательство Европа, с. 16–18. [Edaspidi *Джадан 2008*]

⁷⁷ *The Tanks of August*, pp. 40–41.

armee lahingutegevust valmis toetama äsja formeeritud, sõjaväeringkonna ülema alluvuses olevad 33. ja 34. mägilaskurbrigaad.

58. armee probleemiks oli tema vananenud, möödunud sajandi kuuekümne- ja seitsmekümne aastate sõjatehnika, relvastus, side-, luure- ja tulejuhtimisvahendid, millega ta oli varustatud. Öise lahingupidamise ja üksuste positsioneerimisvahendid puudusid peaaegu täielikult.

Vene vägede operatiivjuhtimine eelseisvas Gruusia operatsioonis oli määratud Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonna juhatajale ja tema staabile. Tema alluvuses olid kaks väegruppi. 58. armee koos talle tugevduseks antud õhudessantvägede ja Spetsnazi üksustega pidi kindralleitnant Anatoli Hruljovi juhtimisel minema pealetungile Lõuna-Osseetias, olles valmis jätkama seda Gruusia pinnal Tbilisi suunal.

Kindral Hruljov on hiljem kirjeldanud ettevalmistusi sissetungiks Gruusiasse järgmiselt: „Sõda algas minu jaoks, kui olin oma töökohal. 7. augustil saabus armee staapi sõjaväeringkonna juhataja kindralpolkovnik Sergei Afanasjevitš Makarov koos ringkonna staabi ohvitseridegrupiga. Kaks päeva enne seda oli ta kinnitanud 58. armee komandöri otsuse Gruusia–Lõuna-Osseetia konflikti piirkonnas asuvate rahutagamisjõudude koosseisus oleva Vene sõjalise kontingendi tugevdamiseks. See plaan oli välja töötatud sõjategevuse tekkimise ohu jaoks.”⁷⁸ Eelnev tsitaat sisaldab huvitavat infot. Tavaliselt koostab Vene väliarmee staap eelseisva sõjalise operatsiooni plaani sõjaväeringkonna juhataja operatsioonikäsu alusel. Moskva on püüdnud seletada kogu maailmale, et Vene sõjakäik Gruusiasse oli vastuseks viimase agressioonile Lõuna-Osseetia vastu, mis olevat tulnud Moskvale ootamatult. Hruljovi seletus aga tähendab, et temal kui 58. armee juhatajal oli juba 5. augustil olemas sõjaväeringkonnaülema käsk ja ka armee kinnitatud plaan sissetungiks Gruusiasse, mis oli otsene Sotši lepete ja rahvusvahelise õiguse rikkumine. Oli ju Gruusia suveräänne riik ja Lõuna-Osseetia *de jure* tema osa, mida oli tunnustanud ka Venemaa. Sellisel juhul on kallaletungi võimalik hinnata ainult kui agressiooniakti, mille tõrjumiseks võib selle ohvriks langenud riik kasutada ÜRO põhikirja 5. peatüki järgi kõiki tema käsutuses olevaid vahendeid.

Abhaasias loodav, õhudessantvägede ja maaväeüksustest koosnev Lääne väegrupp pidi koos abhaasidega „vabastama” Kodori oru grusiinidest ja olema valmis minema pealetungile Lääne-Gruusias.

⁷⁸ **Российско-Грузинский конфликт.** 08.08.2008. <<http://doctormike10.livejournal.com/8539.html>>, (17.08.2013).

Venemaa juhtkond suhtus väga hoolikalt tulevast sõda juhtivate kindralite valikusse. Nii vahetati Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonna ülem kindralpolkovnik Aleksandr Baranov 31. mail 2008 välja kõvakäelise kindralpolkovniku Sergei Makaroviga, kellel oli Kaukaasia sõdade kogemus. Vene väegrupi Abhaasias pandi juhtima õhudessantväelasest kindralleitnant Vladimir Šamanov, kes oli juhtinud Tšetšeenias föderaalvägesid ja saanud seal oma tegudega kurikuulsaks.

V. Viiepäevasõda ja selle õppetunnid

Gruusia valitsuse ja sõjaväejuhtkonna lähtepunktiks nimetust „Puhas väli” kandva Lõuna-Osseetia taasühendamise plaani väljatöötamisel oldi veendunud, et Venemaa ei sekku konflikt. Seda olid venelased president Saakašvilile, valitsusele ja kõrgematele sõjaväelastele oskuslikult sisendanud kogu 2008. aasta kevade ja suve jooksul. Moskva petteoperatsiooni sõnum Gruusiasale oli lihtne: Abhaasiat me nii lihtsalt ei anna, aga Lõuna-Osseetia on meil endil ristiks kaelas, selle võite võtta, kui tahate. Sõnum oli üledukas ning eksitas Gruusia poliitilise ja sõjaväelise juhtkonna täielikult.

Tbilisi on väitnud, et Gruusia vägede sõjalist operatsiooni valmistas ette ja juhtis relvajõudude ühendstaap. Plaan koostati kindlas teadmises, et vägede tegevusse keegi kolmas ei sekku. Gruusia luure hinnangul ei olnud Lõuna-Osseetia separatistide relvastatud rühmitustel ühtset juhtimist ning sellepärast loodeti neist kergesti jagu saada. Sõjakäiku kaasati relvajõudude ja sise-ministeeriumi kõige lahinguvõimelisemad üksused. Plaan täpne sisu on siiani avalikustamata ning grusiinid on selle kirjeldamisel olnud üsna napsõnalised. Lahingutegevuse käigus venelaste kätte sattunud Gruusia operatsiooni-kaartide alusel väidavad nad, et plaan nägi ette kaht pealetungi põhisuunda: lühikest otselööki Gruusia territooriumilt põhja suunas selle läheduses asuvale Tshinvalile ning laia kaudlööki läänes suunaga strateegiliselt tähtsale Džava külale, mille kaudu oli juurdepääs Roki tunnelile. Selle versiooni kohaselt olevat Gruusia armee plaaninud sõja esimesel päeval vallutada ligi pool isehakanud vabariigi territooriumi (sh ka pealinna Tshinvali) ning jõuda Trans-Kaukaasia maanteel asuva Džavani. Teisel päeval olevat plaan näinud ette üksuste jõudmise Roki tunnelini, selle ja Trans-Kaukaasia maantee täieliku blokeerimise, lõigates nii ära lõunaosseetide viimased tugipunktid Venemaa poolt tulevast abist. Kolmandal päeval kavatseti lõpule viia ise-

hakanud vabariigi puhastamine separatistide vastupanukolletest.⁷⁹ Sellele pidi järgnema riigi juhtkonna avaldus, et Gruusia on taastanud oma kontrolli separatistliku territooriumi üle, ning uue administratsiooni määramine sinna. Operatsioon plaaniti ellu viia 3–4 ööpäeva jooksul.

Vene sõltumatu analüütik Anton Lavrov on kirjeldanud grusiinide operatsiooniplaani teisiti.⁸⁰ Tema väidab, et Gruusia vägedele määrati kolm pealetungisuunda ja Lõuna-Osseetia taasühendamiseks loodava väegrupi lahingurivistus ning üksuste ülesanded olid järgmised. Väegrupi paremal tiival, Tshinvalist idas, tungis peale 3. jalaväebrigaad. Tema esmaülesanne oli vallutada Tshinvalist ida poole jäävad, linna suhtes domineerivad Prisi kõrgendikud ning osseetide külad Dmenis ja Sarabuk ning blokeerida Tshinvali ida poolt. See võimaldas tõrjuda mägedel positsioonidel olevad pealinna kaitsjad alla linna ning sundida nad seal edaspidi alla andma või hävitada. Väegrupi vasakul tiival Balti Kaitsekolledži värske vilistlase major Giorgi Kalandadze juhtimisel pealetungiva 4. jalaväebrigaadi esmaülesanne oli hõivata osseetide suur küla Khetagurovo, Tshivalist läände jäävad kõrgendikud ja külad ning blokeerida pealinn edelast ja läänest. Seejärel tuli haarata Tshinvali lääne poolt ja koostöös 3. brigaadiga vallutada sellest põhja poole jääv Gufta küla, mis oleks taganud Lõuna-Osseetia pealinna täieliku sissepiiramise. Brigaadide edasine ülesanne seisnes ühises kiires liikumises piki Trans-Kaukaasia maanteed põhja, Džava küla ja Roki tunneli suunas. Viimased tuli vallutada ning tunnel sulgeda, hoides nii ära vastaspoole abi jõudude sisenemise Lõuna-Osseetiasse. Peab märkima, et mõlemal brigaadil oli puudus ohvitseridest ja kaadriallohvitseridest ning nad olid kutseliste sõdurite asemel osaliselt komplekteeritud ajateenijatega.

Väegrupi lahingurivistuse keskel (kahe brigaadi vahel) ründas osseetide pealinna suurtükiväe ja tankide toetusel Gruusia siseministeeriumi eriüksustest (*Special Operations Forces*, SOF), üksik-tankipataljonist ja üksik-kergejalaväepataljonist kiiruga moodustatud keskväekoondis. Selle ülesanne oli vallutada Tshinvali otserünnakuga lõunast, linnast paremal ja vasakul pool tegutsevate jalaväebrigaadide toetusel, ning puhastada linn vastase üksustest. Keskväekoondist toetas tulega Gorist tulev 1. jalaväebrigaadi suurtükipataljon, mis oli relvastatud 122 mm haubitsatega D-30. Kaitseministeeriumi umbes 500-meheline erioperatsioonide brigaad pidi sooritama varjatud manöövri Tshinvalist põhja pool ning hõivama Kemulta ja Džava

⁷⁹ Дждан 2008, с. 38–40.

⁸⁰ Lavrov, A. 2010. Timelines of Russian-Georgian Hostilities in August 2008. – *The Tanks of August*, pp. 37–75.

küla. Tema edasine ülesanne oli jätkata pealetungi Roki tunneli suunas ning võimalusel see sulgeda. Üksikud nii siseministeeriumi kui ka relvajõudude sõduritest moodustatud pataljonisuurused üksused Gruusia lääneosas said ülesande rünnata tiivalt sõjalisi objekte Leninogorski ja Znauri piirkonnas ning vallutada Kvaisa küla, mis oleks taganud võimaluse jätkata pealetungi Roki tunneli suunas ja blokeerida Trans-Kaukaasia maantee.⁸¹ Valitsuse otsuse kohaselt pidid Gruusia üksused hoiduma relvakonfliktidest Lõuna-Ossetias asuvate venelastest ja põhjaossetidest rahuvalvajatega. Järgnenud sõjategevuse käik näitas, et grusiinid kasutasid just seda operatsiooniplaani varianti.

Gruusia relvajõudude ühendstaabi tegevuse omapära seisnes selles, et keskväekoondise koosseisus tegutsevad eriuksused, kes olid ette valmistatud luure-, diversiooniaktideks ja ebakonventsionaalseks lahingutegevuseks sügaval vaenlase tagalas ning polnud harjutanud koostööd lahinguväljal tankide, teiste soomukite ja suurtükiväega, pandi nüüd täitma jalaväe ülesandeid linnalahingus. Kummaliseks osutus ka väga väikese üldväereservi eraldamine moodustatavale väegrupile. Selleks määrati riigi lääneosas Khonis alles loomisel oleva 5. jalaväebrigaadi äsja täielikult mehitatud, kuid vaid sõduri baasväljaõppe läbinud 53. kergejalaväepataljon, mis oli üksusena võitlemiseks ette valmistamata. Juba Napoleon Bonaparte kinnitas 19. sajandil, et ilma piisava reservita lahingusse minev väejuht on selle kaotanud. Ebaselges olukorras, kus viimase hetkeni oli teadmata, kas Venemaa sekkub või mitte, võis saada operatsiooni edule saatuslikuks see, et puudus tugev üldreserv, mis võimaldaks reageerida olukorra kiiretele muutustele. Nii see ka hiljem juhtus. Suhteliselt iseseisvalt tegutsenud suurtükiväebrigaadi ülesandeks oli tagada võitlevate üksuste üldine tuletoetus lahingu raskuspunktides ja võitlus vastase suurtükiväega.

Plaani koostamisel oli Gruusia väejuhatuse eelnevat kogemust arvestades seisukohal, et Vene õhujõud võivad rünnata riiki eelkõige lääne ehk Abhaasia suunalt. Sel põhjusel paiknes ka enamik nüüdisaegsetest õhutõrjevahenditest, nagu Ukrainast ostetud õhutõrje-raketisüsteemid BUK ja OSA-AK/AKM ning Iisraeli õhutõrjesüsteem Rafael, konflikti alguses Lääne-Gruusias. Suhteliselt hästi oli õhuvaenlase eest kaitstud suurtükiväebrigaad. Kuna eeldati, et Vene väed ei sekku Lõuna-Ossetias, siis ei planeeritud ka luua terviklikku õhukaitseüsteemi seal tegutseva väegrupi kaitseks. Maaväe pealetungiüksuste ainsateks õhutõrjerelvadeks olid kaasaskantavad lähimaa-õhutõrjeraketikompleksid ning 23 mm õhutõrjesuurtükid.

⁸¹ **The Tanks of August**, pp. 42–43.

Kuna operatsioon Lõuna-Osseetias pidi plaani järgi lõppema 3–4 päeva jooksul, siis ei pööratud piisavat tähelepanu ka vägede varustamisele ehk logistikasüsteemi loomisele. Ilmselt arvati, et saadakse hakkama ainult üksustes olevate varudega (vt joonis 4).

Väga segane on operatsiooni juhtimisega seotud info. Grusiinid on olnud selles suhtes ülimalt napisõnalised. Ilmselt on, mida häbeneda. On teada vaid siseministri tunnistus, et vägede koostöös ja koordineerimises oli tõsiseid probleeme. Gruusia ohvitserid on kinnitanud, et operatsiooni algfaasis juhtis seda maaväe ülem ehk üks ühendstaabi ülema asetäitjatest ja lõpuks ühendstaabi ülem brigadikindral Zaza Gogava ise. Operatsiooni juhtimisse sekkusid tõenäoliselt ka kaitseminister ja tema asetäitjad. Venelased kinnitavad imestusega, et lisaks võitlevate brigadide ülematele juhtisid neid veel kaks asekaitseministrit ja oma üksusi ka siseministri asetäitja.⁸² See meenutab olukorda Vene 1918.–1920. aasta kodusõjast, kus Punaarmee üksusi juhtisid korraka nii nende ülemad kui poliitilised komissarid. Ilmselt see selgitab ka asjaolu, miks Gruusia väed kaotasid nii kiiresti juhtimise – operatsioonitasandil juba sõja teisel päeval ja pataljonitasandil sõja kolmandal päeval. Rikutud oli lahinguvälja raudset juhtimisreeglit, ainujuhtimise põhimõtet, mille kohaselt ülem juhib ainuisikuliselt oma üksust ja vastutab lahinguülesande täitmise eest. Näib, et rahuaegne ühendstaap, kes sõjalis-strateegilise juhtimisorganina pidi planeerima ja juhtima kogu Gruusia kaitset, polnud juba oma ülesannete rohkuse, kohmakuse ja ohvitseride puuduliku operatiivplaneerimise oskuse tõttu võimeline sõjakäiku piisavalt hästi ette valmistama ega ellu viima. Lõuna-Osseetia operatsiooni juhtimiseks oleks pidanud moodustama eraldi operatsioonitasandi staabi, kes oleks tegelenud selles osalevate brigadide, väe- ja relvaliikide ning siseministeeriumi üksuste lahingutegevuse koordineerimisega. Ühendstaap aga oleks samal ajal toetanud operatsiooni käiku, jälginud üldist julgeolekuolukorda Gruusia piiril ja sisemaal, reageerinud sellele vastavalt ning juhtinud vajadusel kaitsetegevust Abhaasia rindel, mis jäi nüüd nii poliitikute kui sõjaväe juhtkonna vaateväljast täiesti eemale.

Plaani oli ilmselt ka teisi puudusi. Üks neist on seotud operatsiooni sõjaliste eesmärkidega. Operatsiooni esimene faas kujutas endast Lõuna-Osseetia pealinna ümberpiiramist. Koos Lõuna-Osseetia relvaformeringutega oleks sel juhul katlasse sattunud ka Vene ja Põhja-Osseetia (sh Vene) „rahuvalvajad”. Olukorra võimalike muutuste hindamisel sõjategevuse käigus pidi ühendstaap kindlasti eeldama, et venelased kasutavad „rahuvalvajate” pääst-

⁸² Шенин 2009, с. 79.

mist ettekäändena agressiooniks ja tulevad omadele igal juhul appi. Selleks oli neil ainult üks tee: põhjast, läbi strateegiliselt tähtsa Roki tunneli, mille grusiinid oleks pidanud tingimata sulgema ja tegema seda esmajärjekorras. Hiljem, kui Vene üksused võtsid tunneli kaitse alla, muutus see võimatuks. Kui grusiinid oleks suutnud hoida tunnelit kinni kas või üks-kaks ööpäeva, oleks operatsiooni „Puhas väli” tulemused võinud olla hoopis teistsugused. Samal ajal näitas sõja käik, et Roki tunnelit ei rünnatud kordagi, tee Vene vägede sisenemiseks Lõuna-Osseetiasse oli vaba. Mitmed asjatundjad on kahtlustanud, et Tbilisi plaanitud operatsiooni eesmärk võis seisneda mitte niivõrd osseetide alistamises kui väljatõrjumises Roki tunneli kaudu Venemaale. Seetõttu ei püütud seda ka sulgeda.⁸³ Eelnevat versiooni kinnitab mingil määral Gruusia allikatest saadud info, et ühendstaap kavandas Roki tunneli hõivamist pealetungi algfaasis ja alustas selleks oma eriüksustega ka vastavat operatsiooni, mille käigus saavutati tunnelit kaitsvate Vene üksustega lahingukontakt. Gruusia poliitiline juhtkond peatas aga selle tegevuse. Jääb mõistatuseks, miks siis kavandati Tshinvali ümberpiiramist.

Septembris 2008 Gruusiat väisanud NATO hindamismeeskonna andmetel ei planeeritud operatsiooni mitte ühend-, vaid maaväe operatsioonina ning õhuvägi oli kaasatud operatsiooni vaid minimaalselt ja nullilähedase kasuteguriga. Mereväele aga unustas ühendstaap lahinguülesanded üldse määrata ja see lõppes hiljem peaegu kogu laevastiku kaotusega Potis.

Lõuna-Osseetia vastu koondatud Gruusia väegrupis oli 8. augustil 2008 kokku ligi 12 000 sõjaväelast ja 75 tanki, neist umbes 4000 võitlejat ja 70 Kobra-tüüpi kergesoomukit siseministeeriumi üksustest. Ainsana oli sõja eelõhtul veel kasutamata 2. jalaväebrigaad, mis asus oma linnakus Abhaasia piiri läheduses Senakis n-ö rahuaja tingimustes. Selle brigaadi ülesandeks oli kaitsta Lääne-Gruusiat, kui abhaasid või venelased avavad läänerinde.⁸⁴

Viimasel minutil enne sõjakäigu algust Gruusia väejuhatusele siiski avastas, et Lõuna-Osseetia suunal tegutseval väegrupil puudub tõhus üldväereserv. Kuna muid üksusi peale 2. brigaadi võtta polnud, otsustas ühendstaap 7. augusti õhtul tuua selle brigaadi Tshinvali juurde. Teise Lääne-Gruusias asuva, Khonis formeeritava 5. jalaväebrigaadi ja Lääne-Gruusias paiknevad siseministeeriumi vähegi võitlusvõimelised allüksused olid varem saanud ülesande kaitsta grusiinidega asustatud Kodori orgu Ülem-Abhaasias ning asusid seal. Need Gruusia väejuhatuse läbimõtlemtud otsused jätsid nüüd riigi lääneosa täielikult sõjalise kaitseta, mille kasutasid üsna pea ära Vene

⁸³ Дждан 2008, с. 66.

⁸⁴ The Tanks of August, p. 47.

väed, sooritades Abhaasiast reidi Senakisse ja Potisse, kus vastupanuta purustati kogu grusiinide selles piirkonnas olev riigikaitsealine infrastruktuur, hävitati laevastik ning saadi relvastuse ja varustuse näol rikkalik sõjasaak.

Järgnevalt on esitatud **kronoloogiline ülevaade** sõjategevuse kulgemisest.

5.1. Seitsmes august – sõja eelõhtu

Vene allikad väidavad, et 6. augusti õhtul said oma alalistes paiknemiskohtades asuvad Gruusia üksused käsu minna üle kõrgendatud lahinguvõimeldusse. Selle järel olevat 3. ja 4. brigaadi staabid öösel vastu 7. augustit andnud oma üksustele välja lahingukäsud, mis määrasid nende väljaliikumise ja koondumise korra Lõuna-Osseetia piirile, samuti eelseisva pealetungi eesmärgid ja üksuste ülesanded. Kell üks öösel otsustas Gruusia väejuhatas alustada osalist mobilisatsiooni.⁸⁵ Hommikul teatas Vene pealäbirääkija Lõuna-Osseetias Juri Popov grusiinidele, et kahepoolsed läbirääkimised Gruusia ja Lõuna-Osseetia võimude vahel toimuvad samal päeval Tshinvalis. Kuid Gruusia reintegratsiooniministri Temuri Jakobašvili saabumisel läbirääkimiskohta polnud seal ei Popovi ega ka kedagi Lõuna-Osseetia poolelt. Popov õigustas end hiljem väitega, et tal olevat sõidu ajal Tshinvalisse auto katki läinud. Gruusia ministril õnnestus kohtuda vaid Vene rahuvalvajate ülema Marat Kulahmetoviga, kes teatas, et Venemaa on kaotanud kontrolli sündmuste üle ja soovitas Gruusial kuulutada ühepoolset välja vaherahu ning võimaldada Venemaal vähendada pingeid konfliktipiirkonnas.⁸⁶ See mõistukõne tähendas ettepanekut, et Gruusia lubaks Vene vägedel ametlikult siseneda Lõuna-Osseetiasse ehk oma territooriumile. Vene üksused olid samal ajal juba Džava piirkonnas, lõuna pool Roki tunnelit. Moskva on seda küll eitanud, kuid mitmed faktid tõendavad seda. Gruusia luurel õnnestus 7. augusti varahommikul kell kolm pealt kuulata telefonikõnelust Roki tunnelis oleva Osseetia piirivalvuri Gassijevi ja tema Tshinvalis asuva ülema vahel. Gassijev kandis ette, et Roki tunnelisse on sisenenud Vene tankide ja soomukite kolonn polkovnik Hromtšenko juhtimisel ning küsis juhtnõore

⁸⁵ Лавров, А. 2009. Хронология боевых действий между Россией и Грузией в августе 2008 года. – Барабанов, Михаил; Лавров, Антон; Целуйко, Вячеслав 2009. Танки августа. Сборник статей. Центр анализа стратегий и технологий. Москва, с. 53. [Edaspidi *Лавров 2009*]

⁸⁶ Cornell, S. E.; Popjanovski, J.; Nilsson, N. 2008. Russia's War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World. POLICY PAPER, August 2008. Central Asia – Caucasus Institute Silk Road Studies Program, p. 13. <<http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/0808Georgia-PP.pdf>>, (18.08.2013). [Edaspidi *Cornell, Popjanovski, Nilsson 2008*]

edasiseks tegevuseks. Pärast kõrgemate juhtidega pealinnas nõupidamist andis ülem piirivalvurile käsu „anda polkovnikule täielik tegevusvabadus”.⁸⁷ Seda, et Vene üksused olid juba 7. augustil Lõuna-Osseetias ehk Gruusiale *de jure* kuuluval territooriumil, on kinnitanud ka Vene ohvitserid. Oma intervjuus Vene kaitseministeeriumi häälekandjale, ajalehele Krasnaja Zvezda ütles 135. motolaskurpolgu ohvitser kapten Denis Sedristõi järgmist: „7. augustil tuli käsk alustada liikumist Tshinvalisse. Meile kuulutati häire – läksime rännakule. Saabusime kohale, majutasime end [ilmselt siis Džava piirkonnas – A. L.], aga juba 8. augustil plahvatas seal nii, et paljud sattusid isegi segadusse. Hommikul oli nõupidamine, kus igale kompaniile määrati ülesanne. Juba kell kümme hommikul alustasime liikumist Tshinvali suunas.”⁸⁸ Vene kaitseministeerium teatas hiljem, et kapten on eksinud kuupäevaga. Suitsukatteks Vene vägede liikumisele teatas Lõuna-Osseetia julgeolekunõukogu esimees, Vene polkovnik Anatoli Barankevitš samal päeval pressile, et Põhja-Osseetia väegrupp liigub Lõuna-Osseetiasse appi oma vendadele. See oli avalik vale, sest Venemaa koosseisus oleval Põhja-Osseetial ei saanud olla mingeid oma relvajõude. Et Vene suurtükivägi osales Gruusia külade tulistamises enne sõjategevuse algust ja „rahuvalvajad” polnud seejuures kaugeltki erapooletud, kinnitab järgmine fakt. Vene armee leitnant Oleg Golovanov juhtis 7. augustil oma suurtükkide tuld Gruusia küladele Vene „rahuvalvepataljoni” hoone katusel paiknevast vaatluspunktist.⁸⁹ Õhtuks olid Liahve enklaavis asuvad Gruusia külad Nuli ja Avnevi Vene ning Osseedi suurtüki- ja miinipildujatulega peaaegu täielikult hävitatud.

Pärastlõunal langetati Gruusia parlamendi riigikaitsealase poliitiline otsus sõjalise operatsiooni kohta Lõuna-Osseetias.

Olukord Tbilisis muutus üha ärevamaks. Gruusia president pidas nõu Lääne diplomaatidega ja küsis, mida teha. USA asevälisminister Matthew Bryza soovitas tal mitte langeda lõksu ja hoiduda vastasseisust Venemaaga. Saakašvili võttis nõu kuulda ja tegi kell seitse õhtul avalduse ühepoolse tulevahetuse lõpetamise kohta ning kutsus Lõuna-Osseetia võime läbirääkimistele. Gruusia televisiooni otsepildis teatas president, et ta on nõus läbirääkimisteks ükskõik millises vormis, ning tegi Venemaale ettepaneku

⁸⁷ **Россия и Грузия козырнули картами** 2009. – Коммерсантъ №. 143 (4198), 07.08.2009. <<http://www.kommersant.ru/doc/1216705>>, (20.08.2013). [Edaspidi *Россия и Грузия 2009*]

⁸⁸ **Вооруженный конфликт в Южной Осетии**. <http://works.doklad.ru/view/15gSwp5_xa8/2.html>, (20.08.2013).

⁸⁹ **Хроники Августа. Часть 2. Запрещённый фильм в России**. <<http://www.youtube.com/watch?v=8OWSYnHZq2g>>, (20.08.2013) [Edaspidi *Хроники Августа*]

olla garandiks Lõuna-Osseetia ja Abhaasia maksimaalselt laiale autonoomiale Gruusia koosseisus. Vastust ei tulnud. Mõni tund hiljem avasid osseedid raskerelvadest tule Gruusia küladele Avnevi, Prisi ja Kurta. Oma väed sissetungiks Gruusiasse valmis seadnud Moskvale ja tema marionettidele Lõuna-Osseetias polnud vaja mingit vaerahu.

Umbes kell üksteist õhtul informeeris Gruusia luure oma presidenti Vene vägede sisenemisest riigi territooriumile, teatades, et enam kui sajast masinast koosnev Vene sõjaväekolonn on läbinud Roki tunneli ja liigub Lõuna-Osseetiasse.⁹⁰ On arusaamatu, miks luurajad teavitasid presidenti Lõuna-Osseetiasse sisenenud Vene vägedest nii hilja, kui info selle kohta oli saadud juba hommikul. Vene kaitseministeerium loomulikult eitas seda fakti hiljem, väites, et nende üksused sisenesid Lõuna-Osseetiasse alles 8. augusti hommikul. Rahvusvahelise õiguse järgi kujutas Vene vägede sanktsioneerimata sisenemine suveräänse riigi territooriumile endast agressiooni, millele Gruusial oli õigus reageerida kõikide tema käsutuses olevate vahenditega, kaasa arvatud relvajõud.

Pingelises olukorras pea kaotanud president Saakašvili tegi seejärel riigile saatuslikuks osutunud vea. Selle asemel, et mõista sõjalise kokkupõrke lootusetust ülekaalukate ja põhjatuid reserve omavate Vene vägedega ning vajalikkust minna pealetungi asemel kiiresti üle kaitsele selleks sobivatele positsioonidel piki Lõuna-Osseetia piiri, näidates nii maailmale, kes on tõeline agressor, otsustas ta enesetapjaliku pealetungi kasuks. Presidendi käsk relvajõududele kõlas järgmiselt: „Operatiivväegrupil viia ellu operatsioon eesmärgiga hävitada vaenlase jõud täpsete löökidega, tagada rahumeelse elanikkonna julgeolek, purustada 72 tunni jooksul vaenlane lõplikult ja kehtestada Gruusia jurisdiktsioon territooriumi üle.”⁹¹ Veidi enne keskööd teatas Gruusia kaitseministeerium rahvale, et vastu on võetud otsus taastada Lõuna-Osseetias konstitutsiooniline kord sõjalisel teel. Kell 23.35 avas Gruusia suurtükivägi tule osseetide kaitserajatistele ja tugipunktidle Tshinvalis ning selle ümbruses. Eesmärgiks oli hävitada teadaolevad osseetide sõjalised objektid ning demoraliseerida nende võitlejad. Kümme minutit hiljem toimus telefonikõnelus Lõuna-Osseetias paiknevate ühendatud rahuvalvejõudude ülema Marat Kulahmetovi ja Gruusia ühendstaabi rahuoperatsioonide ülema brigaadikindral Mamuka Kurašvili vahel. Viimane teatas, et Gruusia väed on alustanud konstitutsioonilise korra taastamist, ja lubas Vene rahuvalvajatele julgeolekugarantiid, kui nad jäävad neutraalseks

⁹⁰ Cornell, Popjanevski, Nilsson 2008, p. 14.

⁹¹ Россия и Грузия 2009.

ega sekku sündmustesse.⁹² Kulahmetovil aga oli Moskvast teine käsk: avada tuli, kui grusiinid sisenevad Lõuna-Osseetiasse.

5.2. Kaheksas august – sõja esimene päev

Gruusia suurtükiväebrigaadi massiivne tuli oli küll suunatud osseetide sõjalistele objektidele Tshinvalis ja selle ümbruses, kuid tulejuhtimise mõningase ebatäpsuse, eelkõige aga reaktiivsuurtükiväe väljatulistatud raketide suurema hajuvuse tõttu langesid mitmed mürsud sihtmärkidest eemal, tekitades purustusi elumajades ja valitsushoonetes. Seda kasutasid venelased ära oma lauspropagandaks: grusiinide soov olevat hävitada osseetide pealinn. Tegelikult oli see väide loogikavastane. Miks pidid grusiinid linna ja territooriumi, mida sooviti ühendada oma riigiga, enne tahtlikult purustama? Ka Tshinvalis sel päeval olnud ajakirjanike fotodel ja telekorrespondentide videolintidel on selgelt näha, et linn on terve. Vastavalt Tbilisist saadud korraldusele hoidusid suurtükiväelased tulistamast Vene rahuvalvajate baasi pealinnas ja kontrollpunkte selle ümbruses. Kell 00.40 alustas Gruusia 4. brigaadi suurtükipataljon rünnaku tuleettevalmistust lääne pool Tshinvalit asuva, taktikaliselt olulise Khetagurovo küla piirkonnas olevatele sihtmärkidele. 20 minuti pärast läksid rünnakule brigaadi 41. ja 42. kergejalaväepataljon. Küla vallutati kiiresti, seda kaitsvad osseetide allüksused taganesid ja brigaadi võitlejad jätkasid raskelt läbitaval maastikul aeglast liikumist põhja suunas. Brigaadi reserv, 43. jalaväepataljon, aga pööراتi väegrupi juhtkonna korraldusel pea-aegu täisnurga all läände ülesandega vallutada osseetidega asustatud Znauri piirkond. Taktika seisukohalt on seda otsust raske mõista: jäid ju operatsiooni põhisuunal tegutsevad brigaadi põhijõud ilma olulise reservita.

Moskva ametliku info järgi helistas Vene kaitseminister Anatoli Serdjukov umbes kella ühe ajal öösel president Dimitri Medvedevile ja teatas, et Gruusia on alustanud lahingutegevust Lõuna-Osseetias. Just pärast seda olevat viimane andnud oma vägedele käsu siseneda Gruusia territooriumile. Kell kolm öösel anti Vene 58. armee Põhja-Osseetias paiknevale 19. motolaskurdiviisi ja Tšetšeenias asuvale 42. motolaskurdiviisi üksustele lahinguhäire ning edastati lahingukäsk rännakuks ja sisenemiseks Lõuna-Osseetiasse. Samal ajal sai Pihkvas asuva, 76. dessantründediviisi äsja õppustelt saabunud pataljoni lahingugrupp väljalennukäsu Põhja-Osseetiasse. Eelnenu suurõppustel „Kavkaz 2008” korraliku väljaõppe saanud Vene sõjamasin hakkas kiiresti toimima.

⁹² **The Tanks of August**, p. 48.

Kella nelja paiku hommikul esitas Moskva nõude ÜRO peakorterile New Yorgis kutsuda kokku julgeolekukomisjon.

Vene kaitseministeerium on nimetanud kallaletungi Gruusiale rahu-jõustamisoperatsiooniks (*peace enforcement operation*). ÜRO põhikirja järgi on sellistel operatsioonidel kaks vormi. Neist esimesed, relvajõudude osaluseta operatsioonid põhinevad majanduslikel, õiguslikel ja finantsilistel sanktsioonidel, teise alla kuuluvad relvajõudude osalusega operatsioonid, mis toimuvad ÜRO, regionaalsete julgeolekuorganisatsioonide või riikide koalitsioonide egiidi all. Vastavalt ÜRO põhikirja VII peatükile on rahu jõustamise teist vormi lubatud kasutada ainult ÜRO Julgeolekunõukogu loal ja tema kontrolli all⁹³. 8. augustil New Yorgis toimunud ÜRO Julgeolekunõukogu istungil Moskvale sellist mandaati ei antud.

Oponendid on pärast sõda süüdistanud president Medvedjevit otsustusvõimetuses ja hilinemises käsu andmisega Vene vägedele tegevuseks Lõuna-Osseetias ning Abhaasias. Vene eksperdid kinnitavad aga, et viivitamine oli teadlik ja sõjaplaani üks osa. Seda tehti ettekatsetult ja sihilikult. Eesmärgiks oli lasta Gruusial mässida end sõjategevusse, näidates teda maailmale agressorina, ning õigustada sellega Venemaa järgnevat vägivaldset tegevust rahvusvahelise kogukonna ja oma rahva silmis.⁹⁴ Tolleaegne Vene Föderatsiooni peaminister ja riigi tegelik juht Putin tunnistas 2012. aastal ka ise, et „Gruusia võimalikust agressioonist” teadis ta juba kolm päeva enne selle algust ja et temale kanti olukorrast Lõuna-Osseetias ette nii 5. kui ka 6. augustil.⁹⁵

Moskva info järgi sisenesid põhja pool Roki tunnelit lähtepiirkonnas asunud kaks Vene pataljoni lahingugruppi kell kaks öösel Lõuna-Osseetiasse, liikudes Džava suunas. Tõenäoliselt oli aga tegemist samade pataljonidega, mis olid juba 7. augustil illegaalselt sisenenud Gruusia territooriumile ja varjasid end mägedes lõuna pool Roki tunnelit. Need olid eelsalgad, mis pidid tagama järgnevatele Vene põhijõududele takistusteta sisenemise konfliktipiirkonda. Jõudnud hommikul Džavasse, jätkasid nad peatumatult liikumist lõuna suunas Tshinvalisse. Vene kaitseministeerium on väitnud, et pataljonid saadeti päästma osseetide pealinnas piiramisrõngasse sattunud Vene „rahuvalvajaid”. Järgnevatest sündmustest aga võib järeldada, et nende

⁹³ **Operations Other Than War.** Volume IV: Peace Operations. Chapter III: Peace Enforcement. <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/call/call_93-8_chap3.htm>, (22.08.2013).

⁹⁴ Дждан 2008, с. 51.

⁹⁵ Путин рассказал о подготовке 2012.

peamine ülesanne oli hõivata Džava ja Tshinvali vahele jäävad, grusiinidega asustatud külad ning blokeerida nii Trans-Kaukaasia maantee kui Liahve koridori läänepoolne ümbersõit ehk nn Zarski tee, et Gruusia üksused ei saaks liikuda Džavasse ja sealt edasi Roki tunneli suunas.

Päeva esimestel tundidel andis Gruusia väejuhatuse ikka veel Lääne-Gruusias Senakis asuvalle 2. jalaväebrigaadile käsu sooritada rännak sõjategevuse piirkonda. Gruusia-Abhaasia piir jäi nüüd täiesti kaitseta.

Kella kolme paiku öösel kuulutas Gruusia valitsus välja üldmobilisatsiooni. Esimesed reservväelaste grupid hakkasid kogunemispunktidesse saabuma alates kella viiest hommikul. Sealt viidi nad bussidega edasi rahu-aegsetesse sõjaväelinnakutesse, kus nad said käsirelvad ja laskemoona. Gruusia kaitseministeeriumi andmetel suudeti mobiliseerida kokku ligi 15 000 reservväelast. Kuna reservil puudusid üksusepõhine struktuur ja vajalik varustus, oli raske saabunutega midagi tõsist ette võtta. Kõige teravamaks probleemiks osutus kompetentse reservüksuste juhtkonna peaaegu täielik puudumine. Reservväelastest püüti küll luua *ad hoc*-korras allüksusi, kuid ilma juhtideta ja allüksuste koostegevuse väljaõppeta, puuduliku relvastuse ja varustusega polnud neil märkimisväärset sõjalist väärtust. Ilmselt puudus nii relvajõudude ühendstaabil kui ka väeüksuste staapidel mobilisatsiooni plaan, rääkimata reservi mobilisatsioonialasest väljaõppest. Puudusid ka mobilisatsiooni kiireks ja organiseeritud elluviimiseks vajalikud üksuste-põhised mobilisatsioonilaod ning sõjaaja üksuste formeerimiseks vajalikud formeerimiskeskused. Järgnev sõda näitas, et reservi kasutegur selles jäi nullilähedaseks.

Öösel, pärast mitmetunnist suurtükitald alustasid liikumist Tshinvali suunas ka Gruusia keskväekoondise võitlejad, kes sisenesid Lõuna-Osseetia territooriumile. Kella neljaks hommikul jõudsid nende esimesed allüksused tankide toetusel linnapiirile. Peab märkima, et selles erinevatest ministeeriumitest pärinevate ja erineva väljaõppega üksustest kiiruga moodustatud väekoondises valitses veel lahingu eel paras segadus. Side üksuste vahel ei toiminud, kuna väekoondisel ilmselt puudus ühtne sideplaan. Lahingu-ülesanded allüksuste ülematele olid püstitatud nii ebamääraselt, et viimased ei teadnud, mis suunas ja kuhu nad peavad oma meestega liikuma. See viitab asjaolule, et detailselt läbimõeldud ja eelnevalt kaartidel läbimängitud Tshinvali hõivamise plaan kas puudus või ei selgitatud seda üksuste ülematele operatsiooni ettevalmistusperioodil piisavalt. Linnapiirile jõudnud üksused kuhjusid, tänavatel tekkisid ummikud, mis võimaldas osseetide suurtükiväelastel avada nende pihta võrdlemisi täpse tule. Väekoondises tekkis segadus, mistõttu oldi sunnitud tagasi tõmbuma. Kell viis, pärast üksuste

ja side kordaseadmist, alustati rünnakut uuesti. Pealinna ei õnnestunud nii hõlpsasti hõivata, nagu grusiinid lootsid. Vastupanu algas juba linna juurdepääsuteedel ja seda osutasid lõunaossetide relvaformeeringud, Vene „rahuvalvajad” ning Põhja-Ossetia rahuvalvepataljon Alania – kokku ligi 1500 võitlejat. Keskset juhtimist linna kaitsjatel ei olnud. Algas linnalahing, mis lagunes peagi hulgakaks üksteisest eraldatud kolleteks.

Koidikul alustasid Lõuna-Ossetia läänepiirilt rünnakut piirkonna suurimale ossetide külale, Kvaisa külale, ka sinna koondatud Gruusia eriüksused. Kohanud ossetide üsna hästi organiseeritud vastupanu ja pärast mitme sõduri haavataasaamist tõmbusid nad tagasi. Rohkem eriüksuslased rünnakuid ette ei võtnud ja poolte vahel käis vaid sporaadiline tulevahetus. Ilmselt oli erioperatsioonide üksuste passiivsuse üheks olulisemaks põhjuseks ka Tbilisist tulevad segased korraldused Roki tunneli vallutamise jätkamise või lõpetamise kohta.

Kell kuus hommikul asus väegrupi paremal tiival ossetide küla Dmenise suunas pealetungile 3. jalaväebrigaad. Selle teine ülesanne oli vallutada Tshinvalist itta jäävad Prisi kõrgendikud. Võitlejad kohtasid seal aga peagi tugevat vastupanu, mis lähtus oskuslikult mägedele paigutatud ossetide kaitserajatistest, ning pealetung aeglustus. Samal ajal toimus rinde keskel esimene relvastatud kokkupõrge Gruusia eriüksuslaste ja Vene „rahuvalvajate” vahel. Kui Gruusia keskväekoondis püüdis lõunast siseneda Tshinvalisse, jäi tema teele venelaste kindlustatud baaslaager umbes 220 sõduriga. Ülejäänud Vene „rahuvalvajate” allüksused, kokku ligi 250 meest, asusid pealinna ümber positsioonidel ja vaatluspunktides. Märganud grusiine, avasid venelased nende pihta tule. Kokkupõrkes osalesid Vene poolel lisaks käsirelvadele ka jalaväe lahingumasinad BMP-1. Gruusia eriüksuslased kutsusid appi tankid. Üks venelaste soomuk hävitati, viis „rahuvalvajad” sai surma. Grusiinid piirasid küll Vene baaslaagri sisse, kuid ei teinud otseseseid katseid seda rünnata.

Hommikul sooritasid Gruusia neli ründelennukit Su-25 esimese lahingulennu, püüdes hävitada Trans-Kaukaasia maanteel asuvat, strateegiliselt tähtsat Gufti silda. Venelaste teatel see ebaõnnestus, kuna ükski pommidest ei tabanud sihtmärki. Grusiinid on väitnud, et sild ikkagi sai tabamuse. Igatahes Vene kolonnide liikumine selles piirkonnas tõsiselt häiritud ei olnud. Gruusia sõjalennukite ilmumine oli üllatuseks maanteel liikuvatele Vene üksustele, kes sattusid pommitada alla ja informeerisid õhurünnakutest viivitamatult oma väejuhatust. Ründelennukid jõudsid pommitada veel üksikuid ossetide sõjalisi objekte, sh sõjaväebaasi Džavas ja Alania pataljoni masinaparki, kuid varsti olid kohal Vene hävitajad. Hinnanud olukorda õhus, otsustas Gruusia

väejuhatust loobuda hävitajate ees kaitsetutest ründelendudest, hajutas oma olemasolevad sõjalennukid lennuväljadel ja peitis nad ära. Rohkem ründelennukid lahingutegevuses ei osalenud. Tõtt-öelda lõppesid juba esimesel sõjapäeval ka Gruusia õhujõudude üsna väikesed pommivarud.

Kell kaheksa hommikul avasid grusiinid Lõuna-Osseetia lääneosas veel ühe pealetungisuuna. Nende mägiataljon koos politsei eriüksusega alustas pealetungi seal asuvale Perevi rajoonile. Seega oli Gruusia sõjavägi 8. augusti hommikul asunud pealetungile seitsmes erinevas kohas, hajutades nii oma napid jõud üsna laial rindel (vt joonis 5).

Päeva esimesel poolel käisid Tshinvalis ägedad lahingud. Kell kümme hommikul teatas Gruusia valitsus, et 1500 sõdurit tema väegrupist on sisenenud osseetide pealinna ja kontrollivad selle võtmepiirkondi. Kuid varsti takerdusid linnas võitlevad grusiinid osseetide ja venelaste kaitsele. Pärast Vene ja Põhja-Osseedi „rahuvalvajate” sekkumist lahingusse ilmnas, et Tshinvali hõivamiseks moodustatud väekoondis oli liiga nõrk selle üpris keeruka ülesande täitmiseks. Siseministeeriumi eriüksuslased, vaatamata oma võitlustahtele, polnud ette valmistatud kümnetest pisivõitlustest koosnevaks konventsionaalseks linnalahinguks. Tunda andis nii ründavate allüksuste oskamatus kasutada suurtükiväge kui ka puudulik koostöö tankidega. Kuna tulejuhid olid ainult suurtükiväeüksustel ning puudusid linnas võitlevatel allüksustel, siis suurtükide ja miinipildujate toetustuli jalaväelastele oli tihti ebatäpne ja väheefektiivne, mis raskendas ülesande täitmist. Üldvägede taktika reeglite vastane oli ka tankide kasutamine pealetungil linnastatud aladel. Möödunud sajandi arvukad sõjad, k.a Vene vägede ebaõnnestunud sissetung Tšetšeenia pealinna Groznõisse 1994. aasta detsembris, kus tšetšeeni võitlejad hävitasid terve motolaskurbrigaadi, on kinnitanud põhimõtet, et tanke kasutatakse linnalahingus vaid äärmisel juhul ning peamiselt jalaväe toetuseks. Tänavavõitluses osalev tank on iseseisval tegutsemisel üsna abitu, kuna tema vaatlus-, manöövri- ja relvakasutamisevõimalused on asustatud alal piiratud. Seepärast liigub tank tänavatel alati jalaväelaste kaitse all, nende taga, toetades võitlejaid suurtüki- ja kuulipildujatulega.

Sõja esimestel päevadel Tshinvalis viibinud telereporter Maksim Ševtšenko kirjeldab Gruusia sõdurite käitumist linnalahingus järgmiselt: „Gruusia armeel on napid moraalsed ja võitlejaomadused. Nad ei kannata lähilahinguid vastasega. Jalavägi liigub tankide järel, nende varjus, ja taandub kohe, kui tank saab tabamuse, jättes selle tihti maha ja oma seltsimehed surma küüsi.”⁹⁶ Seda võib pidada Vene propagandaks, kuid üpris sarnane

⁹⁶ Дждан 2008, с. 40.

on ka Gruusia poolel võidelnud Lääne-Ukraina rahvusliku organisatsiooni UNA-UNSO vabatahtlike arvamus oma relvavendadest. Ka nemad märgivad, et Gruusia sõdurid olid ülitundlikud kaotuste suhtes, sattusid kergesti paanikasse, neil puudus lahinguülesande täitmisel visadus.⁹⁷ Juba esimeste lahingutundide jooksul kaotasid grusiinid Tshinvali tänavatel neli tanki.

Probleemide tõttu Tshinvalis muutis Gruusia väejuhatus sellest lääne pool võitleva 4. brigaadi ülesannet: selle põhijõud suunati appi keskväekoondisele. See tähendas, et ka operatsiooniplaan tervikuna muutus oluliselt juba esimesel sõjategevuse päeval, mis kindlasti ei tulnud kasuks selle edukale täitmisele. Just siin oleks olnud hädavajalik väegrupi tugev reserv, mille oleks saanud ära kasutada eriüksuslaste jõudude tugevdamiseks linnas. 4. brigaad, jätnud maha äsja vallutatud Khetagurovo küla, pöördus nüüd itta ja sisenes Tshinvalisse edelast. Sõdurid ja eriüksuslased liikusid piki peatänavaid aeglaselt edasi, vallutades maja maja järel. Kell 14.30 teatas Tbilisi, et 70% Tshinvalist on Gruusia sõjaväelaste kontrolli all, lahingud käivad kesklinnas. Venelaste teatel oli lõunaks Gruusia üksuste käes aga vaid 30% linna territooriumist.⁹⁸ Ka pealetung Gruusia väegrupi paremal tiival edenes plaanitust aeglasemalt. 3. brigaadi allüksused vallutasid küll osa Prisi kõrgendikest, kuid olid siis sunnitud peatuma osseetide hästi kindlustatud kaitse ees ja sattusid üsna varsti Vene õhuväe rünnakute alla.

Veidi enne keskpäeva teatas Tbilisi linnapea Gigi Ugulava (jääb arusaamatuks, miks seda tegi linnapea, mitte valitsuse esindaja), et Gruusia lõpetab tuletegevuse päeval kella kolmest kuni õhtul kella kuueni, luues sellega Tshinvali rahumeelsete elanike jaoks liikumistee, et nad saaks lahkuda Gruusia territooriumile. Kell kolm pärastlõunal lakkaski Tshinvalis tuletegevus.⁹⁹

Samal ajal alustas Vene õhuvägi pommirünnakuid mitte ainult Gruusia üksustele, vaid objektidele kogu riigi territooriumi ulatuses. Pommitati Tbilisi ümbruses asuvaid õhujõudude ja maaväebaase Vazianis, Marneulis ja Bolnisis, samuti üksik-tankipataljoni linnakut Goris.

Pärastlõunal teatasid Lõuna-Osseetia võimud, et Vene soomusüksused on lähenemas Tshinvalile. Vene kaitseministeerium vaikis neist ja teatas samal ajal, et surma on saanud 10 ja haavata enam kui 30 Vene „rahuvalvajat“. Kell 17.45 teatas Gruusia reintegratsiooniminister Temuri Jakobashvili, et

⁹⁷ **Хроники Августа**

⁹⁸ **The Tanks of August**, p. 54.

⁹⁹ **Пятидневная война 2008**. – Коммерсантъ, журнал «Власть» номер 32 (785), 18.08.2008. с. 8–9. <<http://www.kommersant.ru/doc/1011909>>, (22.08.2013). [Edaspidi *Пятидневная война 2008*]

Gruusia üksused kontrollivad Tshinvalit täielikult, Vene kaitseministeerium aga omakorda, et 58. armee üksused on selle lähistel.¹⁰⁰ Üsna pea algasid esimesed kokkupõrked Gruusia ja saabuvate Vene allüksuste vahel.

Vene lennukite ja vägede ilmumine lahinguväljale oli Gruusia sõduritele ootamatu ning šokeeriv. Nad ei olnud sellisest võimalusest informeeritud. Ilmnes selgelt väikerahva võitlejate alaväärsustunne suure riigi sõjaväe ees. Suurima šoki pealetungivatele Gruusia üksustele tekitas Vene lennukite rünnak Tshinvali lääneosas võitlevale 4. brigaadi 42. kergejalaväepataljonile. Rünnakus kasutasid venelased kassettpomme. Hukkus enam kui 20 sõdurit, veel rohkem sai haavata. Gruusia pataljon sattus paanikasse ja taandus, jättes maha hulgaliselt varustust ning kolm tanki T-72. Hullem oli see, et infot „42. pataljoni hukust” levitasid Gruusia sõdurid ise, sh ka telefoniside kaudu.

Kuuldused Vene vägede sekkumisest võitlusesse ja grusiinide suurtest kaotustest levisid kiiresti Tshinvalis võitlevates üksustes, tekitades neis võitlusemoraali languse ja üldise peataoleku. Kaost süvendasid veelgi Vene 693. motolaskurpolgu suurtükipataljon ja 292. suurtükiväepolk, kes olid sisse võtnud laskepositsioonid ja avasid kella kolmest pärastlõunal Gruusia üksustele tule. Üsna pea algas Gruusia üksuste üldine omaalgatuslik taganemine linnast. Seal viibinud inimeste väitel ei olnud Tshinvalis pärast kella nelja pärastlõunal enam ühtegi Gruusia üksust, jäänud olid vaid üksikud väikesed, oma üksustest mahajäänud võitlejate grupid ning sõdurid. Varsti pärast esimese rünnaku läbikukkumist Tshinvalile peatus ka sellest ida pool tegutseva, Vene suurtükiväe ja pommitajate rünnakute alla sattunud 3. brigaadi pealetung. Selle allüksused olid sunnitud taganema Eredvi küla piirkonda. Saanud teada pealetungi läbikukkumisest Tshinvalile ja Vene vägede lähenemisest, lahkusid ka pealinnast põhja pool asuvast grusiinide Liahve koridorist seal olnud Gruusia relvaüksused ja politsei. Külased jäid kaitsma vaid kohalikud maakaitseväelased. Desorganiseeritus ja segadus olid üldised. Kella kümneks õhtul oli Tshinvali venelaste ja ossetide täieliku kontrolli all. Öö hakul jätkas pea ainsana võitlust kogunud ülema kindralmajor Devi Tšankotadze juhtimisel tegutsev Gruusia suurtükiväe brigaad, kes oli näidanud end päeva jooksul kõige paremast küljest ja polnud kandnud ka tõsiseid kaotusi. Võrreldes teiste relvaliidide allüksustega oluliselt paremini väljaõpetatud ja juhitavad suurtükiväe patareid vahetasid lahingu käigus pidevalt ja kiiresti laskepositsioone ning jäid kättesaamatuks Vene õhuväele ja suurtükiväele.

¹⁰⁰ Пятидневная война 2008, с. 9.

Õhtul kaotasid Vene õhujõud oma esimese lennuki. Venelaste andmetel langes ründelennuk Su-25BM sõbraliku tule ohvriks ülelennul oma üksustest Lõuna-Osseetias Zarski ümbersõiduteel, kuna seda peeti Gruusia lennukiks.¹⁰¹

Lõuna-Osseetia piiril asuva Tahtisdziri küla lähistelega hakkasid pärastlõunal saabuma ja seal koonduma 2. jalaväebrigaadi allüksused, kes olid oma pikka rännakut alustanud Lääne-Gruusiast Senakist. Viimased neist ühinesid brigaadiga kell kuus õhtul. Väekoondis sai kohe lahinguülesande ning hakkas valmistuma uueks pealetungiks väegrupi vasakul tiival paiknevale Khetagurovo külale, mille 4. brigaad oli päeval oma lahinguülesande muutmise tõttu maha jätnud.

Hilja õhtul otsustas Gruusia väejuhatuse korraldajatel järgmisel päeval rännakut Tshinvalile. Kogu selles piirkonnas olnud suurtükivägi pidi rännakut toetama.

Juba esimesel sõjapäeval algas Gruusia vastu ulatuslik kübersõda. Päeva jooksul toimusid pidevad küberrännakud erinevatele Gruusia veebilehtedele.¹⁰² Need ja venelaste mõjutusoperatsioonid olid läbimõeldud ja kompleksed. Näiteks hakkasid nii Gruusia sõjaväelased kui ka nende perekonnaliikmed süstemaatiliselt leidma oma mobiiltelefonidest demoraliseerivaid sõnumeid ja saama ähvarduskõnesid. Sellisele mõjutustegevusele aitas oluliselt kaasa ka asjaolu, et peamised mobiilsideoperaatorid Gruusias olid Vene firmad.

Abhaasia rindel oli 8. augustil vaikne. Pärast 2. brigaadi lahkumist Senakist ei olnud Gruusia-Abhaasia piiri lähistel – kogu selle pikkuses – ühtki suuremat grusiinide üksust. See andis Abhaasias paiknevale kindral V. Šamanovi juhitud venelaste ja abhaaside ühendväegrupile Zapad tegutsemiseks vabad käed. „Lahendamata” oli isehakanud vabariigi idaosa territooriumi sügavusse ulatuva, grusiinide ja svaanidega asustatud ning Tbilisi kontrolli all oleva Kodori oru küsimus. Algasid ettevalmistused oru vallutamiseks. Vene kaitseministeerium otsustas selleks tugevdada lisaüksustega oma Abhaasia väegrupi. Novorossiiskis paiknev 7. mägidesantründediviis sai ülesande saata Abhaasiasse kiire korras kolm pataljoni lahingugruppi. Neist osa toodi meritsi. Nii laaditi õhtul Novorossiiskis Musta mere laevastiku dessantalustele selle diviisi 108. dessantründepolgu üks pataljon, kes alustas seejärel reisi Abhaasiasse. Sevastopolist pidi järgmisel päeval dessantlaevadel Otšamtšira sadamasse saabuma ka üks tugevdatud merejalaväepataljon.

¹⁰¹ **The Tanks of August**, p. 55.

¹⁰² **Cornell, Popjanevski, Nilsson** 2008, p. 15.

5.3. Üheksas august – sõja teine päev

Sõja teisel päeval kinnitas Gruusia parlament 15 päevaks sõjaseisukorra väljakuulutamise dekreedid, mille oli esitanud president Saakašvili.

Õösel tegi Gruusia suurtükivägi tunnipikkuse tuleettevalmistuse, millega püüti sillutada teed oma vägedele, kes pidid minema teisele katsele vallutada Lõuna-Osseetia. Pärast seda suurtükivägi vaibus ja lahingutegevuses tekkis arusaamatu mitmetunnine paus. Alles kell kuus hommikul alustasid Gruusia üksused mitmel suunal pealetungi. Tankide toetusel asus eelmisel päeval mahajäetud, Tshinvalist lääne pool asuvat Khetagurovo küla ründama 2. brigaadi jalavägi. Sealne väike Vene allüksus taganes pärast lühikest lahingut Tshinvali suunas ning ühines linnas kaitses olevate Vene rahuvalvajatega. Viimaste juurde oli õösel jõudnud ka Vene Spetsnazi 10. brigaadi üks rood, nii et linna lõunaosas ringkaitses olevate Vene „rahuvalvajate” arv suurenes märgatavalt. Iseseisvalt tegutses 4. jalaväebrigaadi 43. pataljon, saanud täiendust reservväelaste näol, püüdis jätkata pealetungi Znauri piirkonna vallutamiseks, mis oli eelmisel päeval ebaõnnestunud. Tshinvalist ida pool asus uuesti pealetungile 3. jalaväebrigaad, liikudes osseetide külade Dmenisi ja Tlikana suunas. Grusiinid tegutsesid nüüd oluliselt ettevaatlikumalt ja aeglasemalt kui eelmisel päeval. Vaatamata suhteliselt väiksearvulisele vastasele kulus 2. brigaadile Khetagurovo küla tagasivallutamiseks kuus tundi. Kõikidesse hõivatud küladesse jäeti nende kaitses väikesed allüksused. Väegrupi lahingurivistuse keskel, lõuna pool Tshinvalit käis aga samal ajal seal asunud keskväekoondise kiire reorganiseerimine, et minna uuele pealinna vallutamise katsele. Selle koosseisu lülitati nüüd ka 4. jalaväebrigaad (ilma 43. pataljonita).

Teine sõjapäev osutus Vene õhujõudude mustaks päevaks. Vene õhuväe üksused kaotasid selle jooksul neli lahingulennukit. Oli ka viies allatulistatud lennuk, mille päritolu on siiani küsimärgi all. Kella üheksa paiku hommikul sai Vene raskepommija Tu-22M3 grusiinide õhutõrjeraketi tabamuse ja kukkus alla Karbauli küla lähistel, umbes 50 km Gori linnast loode pool. Lennuki neljast meeskonnaliikmest kaks hukkusid, üks langes vangi ja üks jäi teadmata kadunuks. Tund aega hiljem tabas Gori ja Tshinvali vahel asuva Shindisi küla lähistel samasugune saatuse rindepommitajat Su-24M. Üks lenduritest hukkus, teine vangistati. Peaaegu samal ajal langes Tshinvali kohal osseetide sõbraliku tule ohvrriks ründelennuk Su-25SM, mille piloot katapulteerus ja päästeti. Päeval sattusid mägede kohal kaks Vene ründelennukit Su-25BM, kes olid startinud Põhja-Osseetiast ja suundusid Tshinvalisse andma maaväeüksustele lähiõhutoetust, oma hävitajate MiG-29

rünnaku alla. Üks lennuk sai raketitabamuse ja kukkus alla, piloot major Vladimir Edamenko hukkus.

Kella 15–16 vahel oli veel üks segane juhtum viienda lahingulennukiga. Gufti silda kaitsvate Vene liikur-õhutõrjekahurite ZSU-23-4 sõbraliku tule ohvriks sattus ründelennuk Su-25, mis süttis ja kukkus mägedes alla. Vene ametlikud kanalid teatasid, et hävitati Gruusia lennuk. Tbilisi eitas oma lennuki allatulistamist. Hiljem lennuki langemiskohal käinud Vene ajakirjanikud tuvastasid, et see kuulus Vene õhujõududele. Ootamatult suured kaotused sundisid Vene väejuhatust vähendama järsult ründelende kuni asjaolude väljaselgitamiseni.¹⁰³ Õhuväe tegutsemist otsustati jätkata suurematel kõrgustel. Seoses taktikaliste ründelennukite suurte kaotustega asusid nüüd tegevusse raskepommitajad Tu-22M3, kes suunasid oma pommirahe Kutaisi lähistel asuvalle Kopitnari lennuväljale ja Gori linnale. Suhteline vaikus õhuruumis võimaldas Gruusia lahingukopteritel teha omakorda nende esimesi lahingulende.

Huvitav juhtum leidis aset keskpäeval Zarski ümbersõiduteel. Grusiinide keskväekoondis oli lõpetanud ettevalmistused teiseks katseks hõivata Tshinvali ning alustas pealetungi. Vene luure aga magas selle täielikult maha. Konfliktipiirkonda saabunud Vene 58. armee juhataja kindralleitnant Anatoli Hruljov otsustas kasutada asjaolu, et pealinnas on vaikne ja saata garnisoni tugevdamiseks sinna motolaskurpataljoni lahingugrupi. Kella kahe paiku päeval alustas pataljon liikumist mööda Zarski ümbersõiduteed Tshinvali suunas. Temaga ühines 58. armee liikuv juhtimispunkt koos kindral Hruljoviga, kes tahtis asuda oma vägede eesotsas ja oli nii muretu, et sõitis soomustamata autos. Kolonni liikumise ajal avas Gruusia suurtükivägi Tshinvalile rünnaku ettevalmistustule. Pealinna lähisteles jõudnud Vene kolonn sattus grusiinide suurtükile alla ja kandis tõsiseid kaotusi. Pärast hukkunute ja haavatute evakueerimist ja rännakurivistuse korrastamist jätkas kolonn liikumist, püüdes nii kiiresti kui võimalik jõuda Tshinvalis asuva Vene „rahuvalvajate” linnaku juurde, kuid mõni kilomeeter enne sõjaväelinnakut sattus mõlemale poolele ootamatult kokku sinna jõudnud Gruusia luurekompaniiga. Tekkis lühike, kuid äge tulevahetus, milles kaotusi kandisid mõlemad pooled. Haavata said ka armeejuhataja kindral Hruljov ja koos temaga sõitnud ajakirjanikud, autojuht hukkus.¹⁰⁴ Gruusia luurajad taandusid ülekaalukate jõudude ees ning pataljon jõudis Tshinvali lõunalaagriskaitsele olevate „rahuvalvajateni”.

¹⁰³ *The Tanks of August*, pp. 101–102.

¹⁰⁴ *The Tanks of August*, p. 61.

Üsna pea sisenesid lõunapoolsesse äärelinna tankide toetusel ka Gruusia sõdurid. Algas äge lahing. Venelased ja osseedid olid sunnitud uuesti sisse võtma ringkaitse ning leidsid end varsti ümberpiiratuna. Nende päästmiseks saadeti Džavast kiiresti Tshinvalisse Vene Spetsnazi üksus ja pataljoni Vostok koosseisu kuuluv tšetšeenide rood. Kõikide piirkonnas asuvate Vene suurtükide tuli koondati lõunast pealetungivate grusiinide vastu. Ka Vene ründelennuvägi alustas pealinna sisenenud üksuste ägedat pommitamist ja oli võrdlemisi täpne. Ligi kakskümmend Gruusia sõdurit hukkus, enam kui 100 sai haavata. Otsetabamuse sai 41. kergejalaväepataljoni juhtimispunkt, pataljoniülem hukkus. Mürsurahe all takerdus taas grusiinide pealetung, kes pidasid Tshinvali tänavatel osseetide ja venelastega lähivõitlust. Pealinnast lääne pool äsja rajoonikeskuse Znaur hõivanud 43. kergejalaväepataljon sattus Vene suurtükitele all paanikasse ja jättis keskuse maha. Lõuna-Osseetia läänepiiri ületanud ja Perevi suunas liikunud Gruusia üksus sattus õhtul – grusiinide väitel – Sinaguri küla lähistel kassetlõhkepeadega varustatud Vene taktikaliste rakettide Totška-U löögi alla. Grusiinid taganesid viivitamata Gruusia territooriumile ning edaspidi ei tehtud enam katseid siseneda Lõuna-Osseetiasse.

Ka teine katse vallutada Tshinvali ja separatistlik enklaav tervikuna ei andnud oodatud tulemust. Pärast kella viit õhtupoolikul algas grusiinide üldine taandumine.

Vahetult enne oma esimeste üksuste jõudmist Tshinvalisse alustasid venelased elektroonilist võitlust. Gruusia brigaadides algasid sideprobleemid. Järgmisel päeval suruti Gruusia üksuste raadioside peaaegu täielikult maha. Olukorda halvendas ka asjaolu, et sideväelastel puudus olukorrale vastav väljaõpe ja elektroonilise võitluse oludes vajalikud alternatiivsed sidevahendid, millele lisandus operatsiooni üldise juhtimisega seotud segadus. Seetõttu sai üksuste tegevuse kooskõlastatus lahinguväljal tõsiselt häiritud ning kadus järgnevatel päevadel pea sootuks.

Õõ hakul lahkusid Tshinvalist ka raskeid kaotusi kandnud Osseetia ja Vene „rahuvalvurid”. Tekkis kummaline olukord: linna olid maha jätnud nii Vene kui Gruusia üksused. Kohal olid ainult üks Vene motolaskurpataljon, väikesed Spetsnazi grupid, osseetide miilits ja relvaformeeringute jäänused. Päeva lõpuks olid Gruusia üksused kaotanud peaaegu kõik päeva jooksul hõivatud alad. Ainsana oli nende kontrolli all veel Khetagurovo küla ja juurdepääsud Tbeti külale. Neid hoidsid 2. brigaadi allüksused. Õhtuks tekkis kurioosne olukord: kõige ägedamalt ja peamiselt omavahel võitlesid vaid konfliktipoolte suurtükiväelased. Gruusia väed olid kandnud suuri kaotusi. Vägede juhtimises oli segadus, üksuste varustamine ei toimunud.

Riigi läänepiir oli täiesti kaitseta ning Gruusia sõjaväel puudusid selleks ka igasugused reservid. Olukord sundis president Saakašvilit pöörduma USA poole ja paluma, et Iraagis asuva 1. jalaväebrigaadi 2000 sõdurit toodaks kiires korras tagasi kodumaale. Ameeriklased olid nõus ja hakkasid kohe tegutsema.

Sõjategevus Abhaasia suunal

Öösel vastu 9. augustit tabasid Gruusia mereväebaasi Potis kaks Abhaasiast väljatulistatud, kassettlõhkepeadega varustatud Vene taktikalise raketti Totška-U. Raketipataljon oli salaja toodud Abhaasiasse juba 2007. aasta sügisel ning paiknes Otšamtšira linna lähisel. Üks raketidest lõhkes mereväebaasis, teine selle kõrval paiknevas tsiviil-konteineriterminalis. Viis Gruusia mereväelast sai surma ja enam kui 30 haavata. Samasugused olid ka tsiviilpoole kaotused. Meeskondadega, sõidukõlblikud Gruusia mereväelaevad alustasid ettevalmistusi ümberpaiknemiseks lõuna poole, Batumi sadamasse. On arusaamatu, miks nad seda varem ei teinud. Samal ajal raketirünnakuga Potile sooritas Vene õhuvägi rünnaku ka 2. jalaväebrigaadi linnakule Senakis. Brigaad oli küll lahkunud, kuid pommirahe alla jäi enam kui tuhat linnakusse kogunenud reservväelast. Neist seitse hukkus ja kaksteist sai haavata. Kuna reservväelastele polnud relvi ja varustust anda, tühistati nende kogunemiskäsk ning linnakusse kogunenud mehed lasti koju. Nii mõnedki pommid tabasid linnaku kõrval asuvaid raudteejaama ja elumaju, surmates tsiviilisikuid ja purustades ehitisi.

Varahommikul jõudis Otšamtšira sadamasse grupp Vene laevu, mis tõi Novorossiiskist 7. dessantründediviisi ühe pataljoni lahingugrupi: enam kui 600 sõdurit ja ligi 120 ühikut erinevat tehnikat. Päeva hakul otsustas Abhaasia kaitseministeerium venelaste soovitusel kasutada soodsat momenti ja sooritada nn puhastusoperatsiooni Kodori orus. Algas Vene-Abhaasia üksuste koondamine Lata ja Zemo-Lata küla piirkonda. Pärast lõunat alustas see koondväegrupp pealetungi Gruusia 5. brigaadi ja sisevägede allüksustele, et neid Kodori orust välja tõrjuda. Grusiinide tugipunktilede avati suurtükiväe ning nad sattusid lahingukopterite Mi-24 ja Mi-8TV ning ründelennukite Su-25 tulelööki alla.

Kell 16.00 tegi Vene kaitseministeerium avalduse, et on kehtestanud Mustal merel piki Abhaasia rannikut kulgeva julgeolekutsooni, milles patrullivad Vene sõjalaevad ja millesse on keelatud teistel laevadel ilma Moskva loata siseneda. Samal ajal lahkus Sevastopolist Vene Musta mere laevastiku eskaader eesotsas lipulaeva raketiristlejaga „Moskva” ning võttis

suuna Abhaasia rannikule. Öö hakul püüdsid mitmed Gruusia mereväe laevad väljuda Poti sadamast ja minna Suhhumi sadamasse, kuid sattusid Vene sõjalaevade raketirünnakute alla ning olid sunnitud Potisse tagasi pöörduma.

5.4. Kümnes august – sõja kolmas päev

Kogu öö kestis Vene ja Gruusia suurtükiväe duell. Grusiinid tulistasid Zarski ümbersõiduteed, mida Vene üksused kasutasid oma vägede juurdetoomiseks Tshinvalisse, venelased omakorda Gruusia üksuste oletatavaid asukohti. Samal ajal pommitas Vene õhuvägi Tbilisi lennutehase lennurada ja sidekeskust Zugdidi lähistel Urtas. Öösel hakkasid Lõuna-Osseetiasse sisenema ka Tšetšeeniast ligi 300 km pikkuse rännaku sooritanud Vene 42. motolaskurdiviisi üksused, mis suundusid lõunasse. Vene Spetsnazi allüksus, Pihkva dessantründediviisi üks pataljoni lahingugrupp ja tšetšeenide pataljon Vostok sooritasid samal ajal puhastusoperatsiooni põhja pool Tshinvalit paiknevas Gruusia Liahve koridoris ning asusid seejärel julgestama Zarski ümbersõiduteed eesmärgiga tagada Vene 42. diviisi peajõudude takistamatu liikumine Tshinvalisse. Vene väejuhatas oli sunnitud puhastusoperatsiooniks kasutama oma eliitüksusi, et ära hoida metsistunud osseedi sõjardite vägivalda Gruusia külates. Vene üksuste tegevus ossetide pealinna oma kontrolli alla saamiseks kestis terve päeva. Lõuna-Osseetiasse sisenenud 42. motolaskurdiviisi koosseisus olid 70. ja 71. motolaskurpolk, 50. liikursuurtükiväe polk, 417. luurepataljon ja hulk tagalaüksusi. Neis oli kokku ligi 4500 sõdurit, 29 tanki T-62 ja T-62M, ligi 40 liikursuurtükki ja enam kui 250 soomukit ning jalaväe lahingumasinat. Koos samal päeval saabunud Pihkva 76. dessantründediviisi kahe pataljoni lahingugrupiga ja 19. motolaskurdiviisi kuuluva 503. motolaskurpolguga oli Lõuna-Osseetias keskpäevaks enam kui 10 000 Vene sõdurit ehk umbes sama palju kui Gruusial operatsiooni alguses. Põhja-Osseetiast saabusid keskpäeval Džava piirkonda ka kümme Vene lahingu- ja transpordikopterit, mis suurendas oluliselt Vene maaväe õhutoetusvõimet ning allüksuste manööverdamissuutlikkust mägisel maastikul.¹⁰⁵

Lõuna ajal lahkusid Lõuna-Osseetiast viimased Gruusia üksused. Vägede keskjuhtimise puudumise tõttu oli nende taandumine ja edasine tegevus koordineerimata ning kaootiline. Üksuste ülemad, saamata kõrgematelt staapidel juhiseid, talitasid oma äranägemise järgi. Nii alustasid mõned 2. jalaväebrigaadi allüksused kohe pärast Gruusia territooriumile jõudmist kaitse organiseerimist Tshinvalist lõuna ja edela poole jäävate, piiri lähedal

¹⁰⁵ **The Tanks of August**, pp. 66–67.

asuvate Gruusia külade ümbruses. Teine osa Gruusia üksustest jäi Tshinvali ja Gori vahel asuvates küldes ooteseisundisse, teadmata, mida edasi teha. Juhtimissüsteemi lagunemise, side puudumise ning leviva paanika ja peataoleku tõttu oli Gruusia väejuhatust võimetu korraldama kaitset piki Lõuna-Osseetia piiri või mis tahes lahingutegevust, et kaitsta oma territooriumi Vene üksuste võimalike rünnakute eest.

Kell 17.30 tegi Gruusia ametliku avalduse, et ta lõpetab lahingutegevuse ja viib kõik oma üksused konfliktipiirkonnast ära. Vaatamata sellele jätkus kahe suurtükiväe tulevahetus, milles Gruusia poolelt osales peamiselt suurtükiväebrigaad. Vene lennukid sooritasid samal ajal pommirünnakuid Gori ja Tshinvali vahelisel alal asunud Gruusia üksustele ning nende rakett hävitas Tbilisi rahvusvahelises lennujaamas paiknenud lennuliiklusradari. Enne keskööd avas Gruusia suurtükivägi oma territooriumilt uuesti Tshinvalile tule. Rünnaku alla sattus Vene 71. motolaskurpolk. Hukkus kolm sõdurit ja 18 sai haavata. Veidi enne keskööd sisenesid Zarski ümbersõidutee kaudu Tshivalisse ka 19. motolaskurdiviisi 693. motolaskurpolgu ülejäänud allüksused ning ühinesid konflikti esimestel tundidel sinna saabunud pataljoni lahingugruppiga.

Teadmata Gruusia üksuste seisukorda ja kavatsusi, asusid venelased igaks juhuks tugevdama oma kaitsepositsioone Tshinvali ümber. Pimeduse saabudes hakkasid tegutsema ka Vene eriüksuslased. Öösel sisenesid Vene kopterid sügavale Gruusia territooriumile ning maandasid seal luure ja diversiooni eesmärgil mitu Spetsnazi meeskonda. Informatsioon Vene eriüksuste tegevuse kohta augustisõjas puudub, kuid ilmselt ei saanud nad korda midagi tähelepanuväärset. Ka grusiinide sõnul jäi nende tegevus märkamatuks ning seega roll sõjas marginaalseks.

Suuremaid lahingukontakte Gruusia ja Vene üksuste vahel päeva jooksul ei olnud. Grusiinid ei teinud ühtki katset rünnata Vene vägesid, aktiivne oli vaid nende suurtükivägi (vt joonis 6).

5.5. Abhaasia rinne

Varahommikul maandati Abhaasia rannikule Otšamtšira linna lähisteel 7. dessantründediviisi pataljoni lahingugrupp, kes saabus dessantlaevadel Novorossiiskist (vt joonis 6). Poolteist tundi hiljem saabus transpordilennukitel Babushari lennuväljale veel teine, Uljanovskis asuva 31. üksik-dessantründediviisi pataljoni lahingugrupp. Seega olid 10. augusti keskpäevaks Abhaasias juba neli dessantründepataljonide lahingugruppi. Samal ajal hakkasid raudteed pidi saabuma ka Novorossiiski 7. dessantründediviisi peajõud.

Hommikul kella kümneks lõpetas Abhaasia kaitseministeerium mobilisatsiooni ning reservväelased suunati oma üksustesse. Abhaasia sõjavägi koosnes nüüd ligi 9000 võitlejast. Vene suurtükivägi ning ründelennukid jätkasid päeva jooksul lööke grusiinide positsioonidele Kodori orus. Pärastlõunal sisenesid Vene ja Abhaasia üksused rahvusvahelise rahuvalveleppega kehtestatud relva-keelutsooni Gruusia piiril ning asusid positsioonidele piki piiri kulgevat Inguri jõge. Õhtul teatas Vene väejuhatuse omakorda, et Abhaasias paiknevas väegrupis on nüüd 9000 Vene sõjaväelast, kusjuures enamiku sellest moodustavad dessantründeüksused. Nende käsutuses oli 350 soomusmasinat.

Õhtul võtsid Vene dessantväelased oma kontrolli alla Abhaasia-Gruusia piiril Inguri jõel asuva silla ning sisenesid seejärel Gruusia territooriumile Zugdidi piirkonnas, kuhu jäädi ka ööbima.

5.6. Üheteistkümnes august – sõja neljas päev

Kogu öö jätkusid Vene õhuväe rünnakud Gruusia territooriumil asuvatele objektidele. Keskööl hävitati raketiga Gruusiale ülitähtis õhukaitseradar, mis paiknes Gori lähedal Shavshebis ja kontrollis sõjategevuse piirkonnas õhuruumi. Varahommikul sai raketitabamuse ka Tbilisi lähistel Mkhati mäel paiknev võimas tsiviilradar, mis oli samuti Gruusia õhuseiresüsteemi üks osa. Rünnati ka Gruusia õhujõudude juhtimiskeskust ja Shiraki lennuvälja ning kahjustada sai selle lennurada. Kell kuus hommikul toimus teine õhurünnak Goris paiknevale üksik-tankipataljoni linnakule. Tund aega hiljem sooritasid Vene lahingukopterid reidi Senaki lennuväljale Abhaasia piiri lähistel ja hävitasid kaks seal paiknenud Gruusia kopterit: Mi-24V ja Mi-14BT.¹⁰⁶ Täielikult halvatud Gruusia õhukaitseüsteem ei olnud suuteline riigi ja enda kaitseks midagi tegema. Grusiinide olukorda kergendas mingil määral vaid see, et Vene õhujõud kasutasid peamiselt juhitamatuid, nii tehniliselt kui ka hoiutingimustelt vananenud lennukipomme, millest enam kui pooled ei lõhkenud.

Lõuna-Osseetia pealinnas möödus öö suhteliselt rahulikult. Vene vägede juurdevool „separatistlikku vabariiki” jätkus. Selleks et Tshinvali ja mässuline territoorium jääksid Gruusia suurtükkide laskeulatusest välja, otsustas Vene väejuhatuse korraldada pealetungi. Sel moel taheti tõrjuda Gruusia üksused piiriäärsetelt aladelt nende territooriumi sügavusse ning luua piki Lõuna-Osseetia piiri puhvertsoon. Ülesande täitmine määrati 19. motolaskurdiviisi kahest polgu lahingugrupist koosnevale väegrupile. Üks neist asus rünnaku lähtealale ida pool Liahve jõge. Sellesse kuulusid Pihkva

¹⁰⁶ **The Tanks of August**, p. 69.

76. dessantründediviisi 243. dessantründepolgu üks pataljoni lahingugrupp, mis pidi tegutsema eelsalgas, ja 70. motolaskurpolk peajõududes. Teine, 693. motolaskurpolk pidi lõuna pool Tshinvalit asuvalt lähtealalt ründama piki Liahve jõe läänepoolset kallast lõuna suunas. Tema eelsalgas tegutses Pihkva 76. dessantründediviisi 104. dessantründepolgu pataljoni lahingugrupp. Väeüksuste ülesandeks oli jõuda Lõuna-Osseetia piirist 20–25 km kaugusel paiknevale alale, asuda seal kaitsepositsioonidele ning panna nii lõpp Gruusia suurtükiväe tulele Tshinvali piirkonnas, kuna see jäi nüüd viimase laskeulatusest välja. Üksused alustasid liikumist Gruusia territooriumile kell 10.30, eelsalgaks Pihkva dessantväelaste pataljonid. Kohtamata tõsist vastupanu, jõudsid dessantväelased kiiresti neile määratud maastikujoonele. Küll aga sattus Zemo-Khvitit külas ilmselt grusiinide 2. brigaadi sõdurite korraldatud varitsusele Vene 693. motolaskurpolk. Ägedas lahingus kaotasid venelased ühe tanki T-72 ja kaks jalaväe lahingumasinat BMP-2, viis sõdurit hukkus ja tosin sai haavata. Polk jagunes kaheks, suurem osa jätkas pealetungi ettenähtud suunas, teine osa aga piiras küla sisse ning sooritas seal ja teistes lähemates küldes koostöös tugevduseks saadetud tšetšeenide pataljoni Vostok rooduga puhastusoperatsiooni. Enne lõunat saadeti Gruusia territooriumile tunginud väegrupile tugevduseks veel üks Pihkva diviisi 234. dessantründepolgu pataljoni 300-meheline lahingugrupp. Selles operatsioonis tegutsesid dessantüksused peamiselt väegrupi peajõudude eelsalkadena.

Kella kolme paiku pärastlõunal ründas Liahve jõest ida pool liikuvat Vene üksust eksikombel oma õhujõudude lennuk Su-25. Pommid hävitasid tankurauto ja mitu sõdurit sai haavata. Üksus vastas õhurünnakule kantavate õhutorje-raketikomplekside tulega. Lennuk sai tabamuse ja süttis, kuid oli siiski võimeline pöörduma tagasi oma baasi.

Sisenemisel Variani külasse avastasid Vene õhudessantväelased sealse grusiinide suure logistikabaasi, millest ilmselt varustati (või kavatseti varustada) konfliktipiirkonnas tegutsevaid Gruusia üksusi. Pärast lühikest tulevahetust langes baas kogu seal olnud varustusega venelaste kätte.

Nähes venelaste pealetungi ning saamata ühendstaabist juhiseid edasise tegevuse kohta, hakkasid seni oma positsioone kaitsnud Gruusia 2. jalaväebrigaadi viimased allüksused taganema Gori suunas. Brigaadi pioneerikompanii, jõudnud Tshinvali-Gori maanteele, leidis end ootamatult ees liikuva Vene dessantväelaste kolonni sabast. Puhkes äge lahing, mille lõpetasid venelaste kasuks dessantväele appi saadetud tankid ja jalavägi. Hukkus 17 Gruusia sõdurit, hävis enam kui kümme masinat. Kell viis pärastlõunal tegi Gruusia väejuhatuse viimase katse peatada Vene üksused. Kuus

Gruusia õhujõudude lahingukopterit Mi-24 ründas Pkhvenisi ja Dzerevi vahel liikunud venelaste kolonni ning hävitas kaks masinat. Kuid pealetungi aeglustada nad ei suutnud. Enne õhtut jõudsid Gori piirkonda kogunenud arvukate Gruusia üksusteni kuulused, et Vene väed liiguvad linna suunas. Algas nende korratu põgenemine Tbilisi ja Kutaisi suunas. Mõned allüksused lakkasid olemast, kuna sõdurid lihtsalt jooksid laiali. Hilja õhtul jõudsid venelased neile määratud maastikujoonele. Teadmata, mis seisus on Gruusia üksused ja kus nad asuvad, alustasid venelased kohe kaitsepositsioonide rajamist. Kuid öö möödus vahejuhtumiteta. Allesjäänud võitlusvõimelised Gruusia üksused olid taandunud Tbilisi suunas ning asusid ehitama pealinna juurdepääsuteedel kaitsepositsioone.

Päeva jooksul saabus Lõuna-Osseetiasse veel Vene lisatükusi. Õhtuks oli Lõuna-Osseetias ja Gruusia piirialadel kokku 14 000 Vene sõdurit, ligi 100 tanki, enam kui 100 liikursuurtükki ja 40 reaktiivsuurtükiväe laskeseadet, üle 400 jalaväe lahingumasina ning 200 erinevat soomukit.¹⁰⁷

Abhaasia

Hommikul sisenesid Zugdidi linna piirkonnas Gruusia territooriumile veel kaks 7. dessantründediviisi pataljoni lahingugruppi. Linnas käskisid venelased kohalikul politseil ära anda nende käes olevad relvad. Samal ajal esitas Abhaasia valitsus Kodori orus olevatele Gruusia sõduritele ja politseinikele ultimaatumi, nõudes kogu relvastuse mahajätmist ja orust lahkumist. Ühendväegrupis formeeriti ründeallüksused, et vallutada org ja relvitustada Gruusia sõdurid.

Pärast keskpäeva sisenes 7. dessantründediviisi allüksus Gruusia liikluspolitsei ja ÜRO vaatlejate saatel 2. jalaväebrigaadi tühjadesse Senaki kasarmutesse. Linnakust leidsid venelased neli tanki T-72, millest kaks liikumisvõimetut lasti õhku, kaks ülejäänut pukseeriti Abhaasiasse. Senaki sõjaväelennuväljal langesid venelaste sõjasaagiks seal olnud hinnaline keskmaa-õhutõrjeraketisüsteemi Buk-M1 laskeseade, kaks laadimismasinat ja mõned raketid.

Õhtul väljus Zugdidist Vene dessantväelaste rood, mis sõitis Kodori oru suudmele ja blokeeris selle. Orus olevad Gruusia sõdurid ja politseinikud olid nüüd piiramisrõngas. Mõistnud olukorra lootusetust, hakkasid nad relvi maha panema ja lahkusid orust üksikult või väikeste gruppidena. Venelaste sõnul ei teinud dessantväelased neile selleks mingeid takistusi. Öö hakul jõudis Poti linna BMD-soomukitel tegutsev Vene dessantväelaste luurepiilkond.

¹⁰⁷ **The Tanks of August**, p. 72.

5.7. Kaheteistkümnes august – sõja viies päev

Hommikul hõivasid Vene väed vastupanu kohtamata kogu Tshinvali ja Gori vahelise ala. Kella 11ks jõudis üks 693. motolaskurpolgu pataljon Gori linna lähistel oleva domineeriva kõrgendikuni, millel asus Gori teletorn. Venelaste saagiks langes sealne grusiinide 100 mm tankitõrjekahurite MT-12 Rapira patareid, mille meeskond oli relvi maha jättes laiali jooksnud. Sellelt kõrgendikult kontrollisid Vene suurtükiväelased nüüd, kasutades ka trofeerelvi, täielikult Tbilisi-Batumi maanteed ja raudteed ning Gori linna.

Veidi enne keskpäeva tulistasid Vene sõjaväelased, ilmselt küll rohkem väljaõppe või katsetamise eesmärgil, välja kaks uut tüüpi taktikalist raketti Iskander. Üks neist lõhkes väga lähedal Baku-Supsa naftajuhtmele. Gruusia valitsus süüdistas hiljem Moskvat katses seda kahjustada. Teine rakett tabas Gori linna keskvaljakut, tappes kaheksa kohalikku elanikku ja ühe Hollandi ajakirjaniku.

Päeval teatas Vene president Dmitri Medvedev, et „operatsioon Gruusia valitsuse rahule sundimiseks on lõppenud”, lisades, et vägedel on käsk suruda jätkuvalt maha igasugused vastupanukolded, kui need avastatakse. Kell 15.00 lõpetasid venelased ametlikult lahingutegevuse. Kuna Gruusia väed ei avaldanud enam vastupanu ja olid taandunud lahingukontaktidest hoidudes lõuna suunas, siis oli kahe sõjaväe vahel tekkinud lai neutraalne tsoon. Vastupanu kohtamata jõudsid Vene dessantväelased peagi Gori linna ning blokeerisid selle kirdest ja loodest, lõigates ära kõik nendel suundadel olevad teed. Goris asunud kolmest sõjaväelinnakust leiti rikkalikud laod relvade, laskemoona, tehnika ja muu sõjaväevarustusega.

Lõuna-Osseetias paiknevates gruusia külades algas etniline puhastus Lõuna-Osseetia liidri Eduard Kokoitõ eestvedamisel. Elanikud kas tapeti või aeti kodudest välja, majad koos kõige seal olnuga põletati.

Iraagis missioonil viibinud 1. jalaväebrigaadi põhijõud toodi kiirkorras päeva lõpuks USA transpordilennukitega Gruusiasse tagasi ning nad said ülesande asuda Tbilisi kaitsele. Ameeriklased olid varem Vene kindralstaabiga kokku leppinud, et Vene õhujõud ei puutu sõdureid Gruusiasse transportivaid USA lennukeid.

Õhtul toimus Gruusia pealinnas miiting, millel president Saakašvili teatas, et Gruusia lahkub SRÜst. Selles osalesid Gruusia rahvast toetama saabunud Poola, Ukraina, Eesti ja Leedu president ning Läti peaminister. Moskvast jõudis õhtul kohale ka Prantsuse president Nicolas Sarkozy, kes tõi Saakašvilile Kremli tulevahetuse lõpetamise ettepaneku. Sarkozy sõnul võttis Gruusia president selle ka vastu.

Abhaasia

Varahommikul alustasid Vene ja Abhaasia üksused Kodori oru vallutamise lõppoperatsiooni. Maavägede sissetungile eelnesid ründelennuväe õhulöögid grusiinide kaitsepositsioonidele Alam-Adžara küla juures. Mõni tund hiljem maandati Gruusia siseministeeriumi üksuste kaitsepositsioonide taha kopteritelt õhudessant. Kuna vastupanu puudus, okupeerisid Vene ja Abhaasia sõdurid üsna kiiresti oru kaks tähtsamat küla: Ülem-Adžara ja Kodori oru administratiivkeskuse Alam-Adžara. Pärast seda hakkasid Gruusia üksused massiliselt relvi maha panema ja alla andma. Kohtamata vastupanu, jõudsid ühendväegrupi üksused päeva lõpul Gruusia-Abhaasia piirile. Kodori org oli nüüd täielikult venelaste ja abhaaside kontrolli all.¹⁰⁸

Pärastlõunal sisenesid Poti sadamasse Vene 45. õhudessantväe üksikuurepolgu sõdurid, kes lasid õhku kõik mahajäetud Gruusia sõjalaevad. Hävines peaaegu kogu Gruusia merelaevastik: kuus sõjalaeva, sh mereväe tähtsaimad alused raketikaatrid Tbilisi ja Dioscuria (vt joonis 7).

5.8. Augustisõja lõppfaas

Kolmeteistkümnes august

Vaatamata president Medvedevi avaldusele sõjalise operatsiooni lõpetamise kohta jätkus päeval Vene vägede agressiivne tegevus. Vene üksused võtsid igasuguse vastupanuta oma täieliku kontrolli alla Stalini sünnilinna Gori, seejärel suurema osa 70 km pikkusest Gori-Tbilisi maanteest ning jõudsid lõunasse liikudes pealinnast vaid paarikümne kilomeetri kaugusele. Tbilisis tekitas venelaste tegevus tõelise paanika: arvati, et nad kavatsevad linna vallutada. Mingit pealinna sõjalise kaitse süsteemi ju ei eksisteerinud. Gori linna sissesõiduteedele pandi Vene kontrollpostid. Goris paiknevates Gruusia sõjaväelinnakutes algas aga rikkaliku sõjasaagi kogumine ja äraviimine. Jätkusid venelaste ja osseetide rünnakud Lõuna-Osseetia piiri lähedal asuvatele Gruusia küladele. Lääne ajakirjanikud täheldasid hiiglaslikku (ligi 100 000 sõjapõgeniku) väljarännet Gorisse ja sealt edasi Tbilisi suunas.

Neljateistkümnes august

Gruusia parlament tühistas kõik dokumendid, mis puudutasid riigi astumist SRÜsse. Samal päeval allkirjastasid Abhaasia ja Lõuna-Osseetia tunnustamata vabariikide nn presidendid Eduard Kokoitõ ja Sergei Bagapš Vene presidendi Dmitri Medvedevi juuresolekul konflikti lahendamise plaani.

¹⁰⁸ The Tanks of August, p. 74.

Selle järel toimunud pressikonverentsil teatas Medvedev, et Venemaa juhtkond toetab „igasugust otsust, mille langetavad Lõuna-Osseetia ja Abhaasia rahvas”.

Ka Gruusia väejuhatusele hakkas saadud šokist lõpuks toibuma. Päeva jooksul üritati taastada sõjaväe juhtimissüsteemi ja lahinguvõimet. Olemasolevaid relvajõudude ja siseministeeriumi vähegi võitlusvõimelisi üksusi hakati paigutama venelaste okupeeritud puhvertsooni piirile, kusjuures püüdlisid vältida nendega lahingukontakti sattumist. Samal ajal vedasid Vene dessantväelased Gori sõjaväelinnakutest välja nende kätte langenud sõjasaaki. Ebavajalik või liikumatu tehnika hävitati. Õhiti 20 Gruusia tanki T-72, hulk soomustransportööri BTR-80 ning jalaväe lahingumasinaid BMP-2. Õhku lasti ka 1. jalaväebrigaadi linnakus sõja eel valminud kasarmud ja staabihoone. Gruusia politsei püüdis küll pärast Medvedevi avaldust siseneda Gorisse, kuid kontrollpostidel asunud Vene sõdurid keeldusid neid läbi laskmast.¹⁰⁹

Viieteistkümnendal augustil demonstreeris oma barbaarsust Vene õhuvägi, visates Boržomi rahvusparki süütepomme. Selle aktsiooni küünilisus tipnes Moskva keeluga lubada Türgi ja Ukraina tulekustutuslennukitel siseneda Gruusia õhuruumi, et aidata kustutada rahvusparkis tekkinud hiiglaslikku metsatulekahju. Hävis suur osa põlismetsast. Gruusia asulate, ettevõtete ja infrastruktuuri hävitamine ning inimeste tapmine jätkusid ka järgmisel päeval. Vene õhuvägi ründas külasid Kaspi rajoonis, sh Okami veinivabrikut. Keskpäeval mineerisid Vene sapöörid raudteesilla Kaspis ja lasid selle õhku.

Prantsuse presidendi Nicolas Sarkozy algatatud, 15.–16. augustini toimunud läbirääkimiste tulemusena sõlmiti Venemaa ja Gruusia vahel kuuepunktine relvarahukokkulepe. Moskva teatas 18. augustil ametlikult oma vägede väljatoomisest Gruusiast. Kuid venelased suhtusid algusest peale kokkuleppesse neile omasel n-õ vabal viisil. Järgnevatel päevadel jätkati Gruusiast ulatuslikku sõjasaagi kogumist ja väljavedu. Jätkus ka relvajõudude infrastruktuuri hävitamine Goris, Senakis, Potis ning Kodori orus asuvates Gruusia sõjaväelinnakutes. Senaki lennubaasis lasti õhku lennujuhtimiskeskus, lennurada ja lennukite angaarid. Poti sõjasadam purustati peaaegu täielikult. Konfiskeeriti ja viidi ära kõik sealsed ujuvvahendid, sh vahetult enne sõda ostetud uued patrullkaatrid.

Moskva eesmärgiks oli maksimaalselt nõrgestada Gruusia majandust ja sõjalist vastupanuvõimet ning seda ka tulevikku silmas pidades. Jäi ju

¹⁰⁹ **The Tanks of August**, p. 75.

Putinil läänemeelne Saakašvili valitsus kukutamata. Ilmselt mõlkus Vene „rahvusliidril” Putinil ja tema kindralstaabil mõttes ka võimalik teine sõjakäik Tbilisisse.

Kahekümne teisel augustil teatas Vene kaitseministeerium, et Vene Föderatsioon on oma väed Gruusiast vastavalt relvarahuleppele tagasi tõmmanud. Juba mõni päev hiljem, 25.–26. augustil, tunnustas Vene riigiduum Abhaasia ja Lõuna-Osseetia iseseisvust (vt joonis 8).

Kahekümne kaheksandal augustil teatas Gruusia asevälisminister Grigol Vašadze, et Gruusia katkestab diplomaatilised suhted Venemaaga ning kuulutas Abhaasia ja Lõuna-Osseetia okupeeritud territooriumideks.

5.9. Grusiinide väidetav plaan vallutada Abhaasia

Vene kindralstaabi aseülem kindral Anatoli Nogovitsõn väitis 27. augustil 2008 toimunud kohtumisel ajakirjanikega, et Gruusia territooriumile sisenenud ja Senaki hõivanud Vene väegrupi Zapad allüksused leidsid sealsest Gruusia 2. jalaväebrigaadi linnakust veel enne sõda koostatud Abhaasia vallutamise plaani, mis kandis nime „Kalju”. Selle järgi olevat Gruusia väejuhatas kavatsenud luua kolmest jalaväebrigaadist koosneva 9000-mehelise väegrupi, kelle ülesandeks olevat olnud kahe ööpäeva jooksul jõuda Suhhumi linnani ja see vallutada. Üks brigaadidest pidi seejuures tegutsema piki Musta mere rannikut ja teine ida poole jääva, grusiinidega asustatud Kodori oru suunal. Plaani järgi oli kolmas brigaad operatsiooni esimesel etapil määratud väegrupi üldreservi ning pidi olema valmis astuma lahingutegevusse, et täita väegrupi edasist ülesannet jõuda Vene piirini.¹¹⁰

VI. Konfliktiosaliste kaotused

Inimkaotused augustisõjas osutusid õnneks oluliselt väiksemateks nendest, mida kuulutas Vene kaitseministeerium ja ajakirjandus ning Lõuna-Osseetia liider Eduard Kokoitõ. Viimane rääkis sõja esimese päeva õhtul isegi kuni 2000 hukkunud osseedist.

¹¹⁰ Грузия планировала захватить Абхазию группировкой до девяти тысяч военно-служащих – Генштаб РФ 2008. – ИНТЕРФАКС-АВН. 27 августа 2008, Москва.

6.1. Gruusia

Sõjategevuses osalenutest kandis suurimaid kaotusi Gruusia. Tbilisi ametlikel andmetel kaotas riik augustisõjas 170 sõjaväelast, 14 politseiniku ja 228 tsiviilikut ning haavata sai 1964 mundrikandjat.¹¹¹ Valitsuse teatel jäi teadmata kadunuks 14 Gruusia sõdurit. Intensiivse lahingutegevuse käigus kanti võitlejate näol siiski suhteliselt väikesi kaotusi ning Gruusia ohvitseride hinnangul olid selle põhjuseks üksiksõduri kvaliteetsed isikukaitsevahendid, eelkõige kuulivest ja kiiver. Siia tuleb lisada ka sõjategevuse lühiajalisus.

Suuremad kannatused langesid tsiviilelanikkonnale. Lõuna-Osseetia võimud hävitasid oma juhi Eduard Kokoitõ käsul etnilise puhastuse käigus peaaegu kõik territooriumil asunud gruusia külad. Lõuna-Osseetiast ja Abhaasiast oli sunnitud põgenema rohkem kui 100 000 tsiviilelanikku. Neist ligi 35 000-l ei olnud enam kuhugi tagasi pöörduda: kodud olid hävitatud. Eriti paistsid oma julmusega silma osseedid. Seda on tunnistanud ka Vene sõjaväelased ja Moskva ametlikud uudistekanalid. Et mitte näida idamaiste barbaritena, olid venelased sunnitud sekkuma osseetide metsikustesse, püüdes maailma ees kuidagiviisi säilitada ettevõetud operatsiooni „tsiviiliseeritud” nägu. Sõda ei lõpetanud niisiis kahe rahva vahelist konflikti ega toonud probleemile lahendust, vaid pigem süvendas seda veelgi.¹¹²

Gruusia väegrupp kaotas lahingute käigus Tshinvalis ja selle ümbruses 14 tanki, viis jalaväe lahingumasinat BMP-2 ja ühe Kobra kergesoomuki, kaks 152 mm liikurhaubitsat Dana. Gruusia sõdurid jätsid Khetagurovo küla ja Gori linna juures ning Kodori orus maha ligi 20 jalaväebrigaadidele kuulunud 122 mm haubitsat D-30 ja 120 mm miinipildujat. Need andsid venelased kohapeal üle abhaasidele ja osseetidele ning neid ei arvestatud Vene sõjasaagi hulka. Suure osa venelaste kätte langenud relvastusest ja tehnikast jätsid taganevad üksused maha kütuse lõppemise tõttu, kuna tagalasüsteem ei toiminud ja kütust ei saanud lahinguväljale juurde vedada. Gruusia õhuvägi kaotas kolm kergetranspordilennukit ja neli kopterit, lisaks põletasid venelased Senaki lennuväljal veel kaks kopterit. Venelased hävitasid Poti sadamas ja merel ka enamiku Gruusia sõjalaevadest.¹¹³ Ei ole täpselt teada, kui palju relvastust ja tehnikat – eriti ratasoomukeid – hävitasid Vene sõdurid Goris ja Senakis kohapeal, kuna ka neid ei olnud sõjasaagi nimekirjas.

¹¹¹ **The Tanks of August**, p. 107.

¹¹² **Tagliavini, H.** 2009. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia 2009. Report, September, p. 26. <http://www.ceiig.ch/pdf/IIFFMCG_Volume_I.pdf>, (23.08.2013). [Edaspidi *Tagliavini 2009*]

¹¹³ **The Tanks of August**, pp. 110–112.

Vene kaitseministeeriumi 20. augustil 2008 ametlikult esitatud andmetel said venelased grusiinidelt lahingukaotustele sõjasaagiks:

- 65 tanki T-72 ja T-55, neist 44 tervete ja kasutuskõlblikena;
- 15 jalaväe lahingumasinat BMP-2;
- kaks õhutõrje-raketikompleksi Buk-M1 ja vähesel määral rakette;
- viis õhutõrje-raketikompleksi OSA-AK;
- kuus kergesoomustransportööri Kobra;
- kaks 152 mm liikurhaubitsat Dana;
- 16 erinevat tüüpi kaatrit;
- 764 USA päritolu automaati M-16;
- 28 USA päritolu kuulipildujat M-40;
- 754 Kalašnikovi automaati¹¹⁴.

Neid trofeesid demonstreeriti 18. augustil valitud ajakirjanikele. Kui siia juurde arvata ka sõjategevuse käigus kaotatud tehnika, siis näib, et Gruusia jäi ilma enam kui 30% oma tankidest ja peaaegu kogu sõjalaevastikust. Venelaste kätte langes ka hulk side- ja juhtimisvahendeid ning kümneid tonne erinevat laskemoona. Eriti rikkalik sõjasaak saadi Gorist, Potist ja Senakist. Väärrib märkimist, et kõige suuremat materiaalselt kahju ei kandnud Gruusia armee mitte lahingutegevuse käigus, vaid pärast sõjaväebaaside ja -linnakute sattumist venelaste kätte, kuna nendes paiknenud relvastuse, tehnika ja muu materjali evakueerimist ei olnud õigel ajal korraldatud.

6.2. Venemaa

Vene kindralstaabi andmetel olid nende kaotused viiepäevasõjas 67 sõjaväelast langenutena ja 323 haavatutena, kaheksa sattus vangi.¹¹⁵ 19. augustil 2008 vahetasid Gruusia ja Venemaa sõjavange. Gruusia loovutas viis Vene sõdurit ja sai vastu 15 grusiini.

Lahingutegevuse käigus hävitasid grusiinid seitse Vene tanki ja enam kui 20 soomusmasinat. Kõige raskemaid kaotusi kandis Vene õhuvägi. Vaatamata viimase mäekõrgusele üleolekule Gruusia õhukaitsesest kaotati kuus lahingulennukit (seitsmes jäi küsimärgi alla, kuid kuulus ilmselt siiski Venemaale), sh kaks ründelennukit Su-25BM, üks ründelennuk Su-25SM, kaks

¹¹⁴ **О российских трофеях, захваченных в ходе боевых действий в Южной Осетии и Грузии.** – Vlasti.net. News. <<http://vlasti.net/news/20500@1019>>, (24.08.2013).

¹¹⁵ **Генштаб назвал число потерь России в Южной Осетии** 2008. – Коммерсант, 20.08.2008. <<http://www.kommersant.ru/doc/1013807>>, (25.08.2013).

taktikalist pommitajat Su-24M, üks raskepommitaja Tu-22M3 ning kaks kopterit (Mi-8MTKO ja lahingukopter Mi-24). Kolm neist lennukeist hävisid sõbraliku tule tagajärjel.¹¹⁶

6.3. Lõuna-Osseetia

Lõuna-Osseetia võimud on pärast sõda rääkinud 365 hukkunud sõjaväelasest ja tsiviiliskust.¹¹⁷ Olukorda Lõuna-Osseetias uurinud organisatsiooni Human Rights Watch esindajad teatasid 14. augustil 2008, et alates 6. augustist on Tshinvali vabariiklikku haiglasse viidud 44 tapetut ja 273 haavatut.

VII. Kokkuvõte Gruusia vägede tegevusest

President Mihheil Saakašvili oli kindlasti jõuline, tark, sihikindel ja energiline riigijuht. Tema meeskond koosnes noortest, peamiselt läänes hariduse saanud teotahtelistest inimestest. See meeskond suutis nelja aastaga – aastatel 2004 kuni 2008 – kujundada laguneva, „ebaõnnestunud” riigi ümber nüüdisaegseks demokraatlikuks arengumaaks. Kuid nii presidendil kui tema meeskonnal oli hulk noortele juhtidele iseloomulikke puudusi. Edu tekitas kõrgendatud enesehinnangu ning iseenda ja riigi võimete ülehindamise, mis on üliohtlikud eriti sõjalise riigikaitse valdkonnas. Kui tsiviilvaldkonnades tehtud vigu on võimalik kuidagi veel parandada, siis riigi julgeoleku ja kaitsega seotud otsuste ja tegevuse tagajärjed võivad olla riigile ja rahvale saatuslikud ning neid võib olla võimatu hiljem muuta. President Saakašvili on olnud ülimalt kärsitu, püüdes lühikese ajaga muuta nii riiki kui ka selle elanikke euroopalikeks. Esimeste aastate edu tekitas temas tunde, et just tema teab kõige paremini, mida on Gruusiale vaja. See puudutas ka tema suhtumist riigist eraldumist taotlevatesse territooriumitesse. Ta ei arvestanud gruusia, abhaasia ja lõunaosseetia rahva omavahelist keerulist ajaloolist tausta. Selle asemel, et konstruktiivse ja rahumeelse poliitika ning koostööga ületada vaen ja lõimida nad grusiinidega, otsustas Saakašvili teha seda jõuga. Rahvatarkus ütleb, et vägivallaga armsaks ei saa. On karta, et Gruusia on kaotanud need territooriumid jäädavalt.

Presidendi autoritaarsusele kalduv juhtimisstiil ja mustvalge suhtumine inimestesse – ehk põhimõtte „kui sa pole minu liitlane, oled vaenlane” järgimine – oli nii riigi poliitilises kui sõjaväelises juhtkonnas tekitanud püsiva

¹¹⁶ **The Tanks of August**, p. 104.

¹¹⁷ **Шенн** 2009, lk 262–285.

kartuse oma positsiooni ja ametikoha pärast. Tihti määrati vastutusrikastele tsiviil- ja sõjaväelistele ametikohtadele presidendile lojaalsed, kuid tööülesannete täitmiseks ettevalmistamata inimesed. Omamata teadmisi personalipoliitikast ja arusaama, et iga juht vajab uues ametis töötamiseks ka erialast kompetentsust ning olenevalt töö keerukusest kas lühemat või pikemat sisseelamisaega, oli Saakašvilil tavaks nii enne kui pärast augustisõda vahetada riigi poliitilist ja relvajõudude juhtkonda nagu kindaid.

Nii vahetusid 2004.–2008. aastal:

- kaitseministrid ja koos nendega ka peaaegu kogu kaitseministeeriumi personal (neli korda);
- relvajõudude ühendstaabi ülem ja koos temaga asutuse osakondade ülemad (neli korda);
- rahvuskardi ülem, kes oli samal ajal ka relvajõudude reservi ülem, alates 2005. aastast (viis korda).

Lisaks saadeti alates 2005. aastast erru suur hulk vanem- ja kõrgemaid ohvitseere, sh professionaalseid, kõrgelt kvalifitseeritud inimesi. Juulis 2008, üks kuu enne sõda, vahetati välja sõjaväeluure ülem, enamik maaväebrigadide ja -pataljonide ülemaid ning asendati nad vähikutega, keda pealegi ei tundnud ega seega ka usaldanud üksuste isikkoosseis.¹¹⁸ Kahjuks on ebaadekvaatselt kõrge enesehinnang ja põhimõtte „kui riik annab töö, küll annab ka mõistuse” laialt levinud ka Eesti noorte riigijuhtide ja ametnike seas.

Otsus siseneda Lõuna-Osseetiasse jõuga oli eelkõige poliitiline. Näib, et Gruusia juhtkond ei võtnud arvesse üpris mitut asja. Lõuna-Osseetia hõivamise plaani suurim puudujääk oli see, et Tbilisi välistas täielikult relvastatud kokkupõrke tõenäosuse Vene vägedega. Selleks ei valmistatud end ega ka relvajõude ette ei psühholoogiliselt ega sõjaliselt.¹¹⁹ Gruusia sõdurid polnud sellisest võimalusest informeeritud ning ootamatu kohtumine lahinguväljal Vene üksustega kujunes neile šokiks. Vene ohu eeldatava puudumise tõttu ei olnud läbi mõeldud ega loodud kaitsesüsteemi Abhaasia suunal, õigel ajal mobiliseeritud reservi ega valmistatud ette sõjategevuseks, loodud maaväeüksuste õhukaitset Vene lennukite ja lahingukopterite rünnakute eest ning sõjakäiguks vajalikku logistikasüsteemi. Samuti hinnati üle oma noorte,

¹¹⁸ **Independent Experts' Club (IEC)** 2009. Crisis in Georgia, 2008. Preconditions, Reality, Perspectives. Tbilisi. <http://fes.ge/de/images/Fes_Files/09_GeOP/crisis%202008%20in%20georgia_final.pdf>, (27.08.2013).

¹¹⁹ **The August 2008 South Ossetia Conflict: Revising the Status Quo.** RUSI Analysis, August 11, 2008.

vaid nelja-aastase kogemusega relvajõudude võimet ulatuslikeks sõjalisteks operatsioonideks ja loodeti, et Lõuna-Osseetia territoorium hõivatakse kiiresti. Poliitiline juhtkond sekkus kogu konflikti jooksul liiga innukalt sõjaväelisse juhtimisse, mis tekitas lahinguväljal kaose. Loobumine Roki tunneli sulgemisest ja üksuste kergekäeline tagasitõmbumine Tshinvalist ning seejärel uuesti sisenemine linna on samuti seletatavad eelkõige riigi poliitilise ja sõjalise juhtkonna kogenematusel ning peataolekuga.

Sõda näitas, et oma riigikaitse ülesehitamisel tegi Tbilisi vigu, mis seisnesid liigeses orienteerumises lääneriikide missiooniarmeede mudelile. Ignoreeriti täielikult vajadust luua relvajõudude selline struktuur, taktika ja väljaõpe, mis oleks taganud Gruusia julgeolekuolukorrast ja sõjaliste ohtude eripärast tulenevate ülesannete täitmise ehk esmase enesekaitsevõime. Augustisõda näitas kujukalt, et Gruusia armee ülesehitus, juhtimisstruktuur, otsuste langetamise meetodika ja taktika sobivad tegutsemiseks koalitsiooni jõudude koosseisus rahuvalve ülesannete täitmisel mõnes teises riigis, mitte aga oma riigi kaitseks konventsionaalses sõjas ülekaaluka agressori vastu.

Arvestades võimalusega, et Venemaa ründab mitmelt suunalt korruga, oleks territoriaalkaitseüsteem olnud Gruusiale kindlasti otstarbekam kui suurte eksterritoriaalsete, mägedes toimuvaks lahingutegevuseks liiga kohmakate brigaadide loomine. Nende koosseisu kuulunud pataljonidel ei olnud iseseisvat võitlusvõimet, vaid tegu olid osaga suurest mehhanismist. Erilist tähelepanu oleks pidanud pöörama kompaniide ja pataljonide lahingugruppide loomisele ning väljaõppele tegutsemiseks iseseisvalt, samuti nende varustamisele piisava hulga miinipildujate ning kergete tanki- ja õhutõrjevahenditega. Mida raskemad olu kuks venelaste kaotused lahinguväljal, seda suurem olu kuks resonants nii Venemaal kui rahvusvahelisel tasandil. Kogu riiki katvad, vajaliku üksuste komplekteeritusega ja iseseisva lahinguvõimega sõjalis-territoriaalsed väekoondised oleks taganud ka keskjuhtimise kadumisel automaatse kaitsetegevuse alguse juhul, kui vaenlane siseneb nende vastutusala desse. Nad oleks võimaldanud koondada riigi kõikide kaitsestruktuuride – sõjaväe, rahvuskaardi ja siseministeeriumi üksuste – juhtimise regioonides ühtedesse kätte sse, parandades nii oluliselt nende ettevalmistatust sõjategevuseks ja tõhustades kaitsetegevust. Sellisel juhul ei oleks tekkinud olukorda nagu täielikult kaitseta jäänud Abhaasia rindel, kus venelased liikusid takistamatult Gruusia territooriumile ja purustasid seal kõik või viisid sõjasaagiks, mis tahtsid. Territoriaalkaitse doktriini järgi olu kuks sõjaaja relvajõudude teist komponenti – manööverüksusi (2–3 mehhaniseeritud brigaadi) – aga saanud kasutada sõjategevuse kõige tähtsamate ülesannete täitmiseks, kaasa arvatud Lõuna-Osseetia operatsioonis.

Sõda tõi teravalt esile Gruusia ohvitserkonna puudused lahingutegevuse organiseerimisel ning üksuste operatiiv- ja taktikalise juhtimise oskustes. See näitas ka, et eriti kompanii- ja pataljonitaseme juhtide ettevalmistus, professionaalsus, meelekindlus ning iseseisev mõtlemine on lahinguväljal määrava tähtsusega.

Gruusia sõdurite lahinguomadustest oli eespool juba lühidalt juttu. Kaukaaslastele iseloomulik emotsionaalsus ja tundlikkus soodustasid kohtumisel ülekaaluka vaenlasega sõdurite kiiret paanikasse sattumist. Ebakindlalt tegutsev väejuhatuse ei suutnud lahingutegevuse käigus tagada võitlejate meelekindlust ja vajalikku distsipliini. Sattudes vastase tugeva surve alla (nt suurtükitali, pommirünnakud juhtimispunktile ja elektrooniline võitlus), lagunes väga kergesti üksuste juhtimissüsteem. Kohtumisel Vene vägedega said määravaks ka väikerahva alaväärsustunne ja kaitsetahte järsk langus: tunnetati võitluse perspektiivtust ülekaalukate Vene vägedega. Selles mõttes erines Gruusia sõdurite mentaliteet kardinaalselt Soome sõdurite omast 1939.–1940. aasta Talvesõjas ning tšetšeeni võitlejate omast 1994.–1996. aasta sõjas. Gruusia üksuste ülemad on ka ise hiljem tunnistanud, et sõdurites tekitasid Vene lennukite võimsad pommirünnakud ja suurtükitali lahingušokki. Esines üksikuid juhtumeid, kus käsku ei täidetud, nõrk distsipliin viis aga selleni, et sõja viimastel päevadel jooksid nii mõnedki allüksused lihtsalt laiali. Gruusia ohvitserid on hiljem ka märkinud, et õhutõrje ei olnud manööverüksuste õhukaitse tagamiseks piisav. Ukrainas toodetud Strelatüüpi kantavatel õhutõrje-raketikompleksidel esines palju lasketõrkeid ja nende raketid olid ründepommitajate vastu suhteliselt ebaefektiivsed. Oluliselt paremad olid brigaadide vastutusalaades tegutsenud Iisraeli päritolu õhutõrje-raketisüsteemid Rafael. Nende tuli sundis Vene lennukeid püsima suurte kõrgustel, mis raskendas täpseid pommirünnakuid väiksemate sihtmärkide pihta. Teiseks suureks probleemiks kujunes brigaadide ja nende allüksuste puudulik tankitõrjerelvastus. Mõistatuseks jääb ka loobumine strateegiliselt tähtsa Roki tunneli sulgemisest.

Gruusia relvajõudude suuremad probleemid olid kokkuvõtlikult järgmised.

- Riigi poliitilise juhtkonna pidev sekkumine operatiivjuhtimisse, mis tekitas käsuliinis suure segaduse.
- Sõjaväe madal võitlusmoraal, nõrk distsipliin ning alaväärsustunne Vene vägede ees.
- Puudulik luuretegevus ja vastase tegevuse analüüsivõime: ei osatud aegsasti ja õigesti prognoosida Vene vägede sekkumist ning riigi juhtkonda selles veenda.

- Sõjaväe noor, ebapiisava, peamiselt teoreetilise ettevalmistusega juhtkond oli üksuste juhtimisel lahinguväljal nii operatsiooni- kui ka taktikatasandil kogenematu.
- Gruusia üksused olid hästi relvastatud ja individuaalselt varustatud, kuid konventsionaalseks lahingutegevuseks pataljoni-brigaadi koosseisus ette valmistamata. Üksuste sõjajärgne väljaõpe oli suunatud rahuoperatsioonidele ja mingil määral ka pealetungilahingu taktika harjutamisele, kuid kaitsetegevust ja taandumislahingut ei harjutatud peaaegu üldse.
- Maaväe relvaliikide (tanki-, jalaväe-, suurtükiväe- ja õhutorjekoostevõime lahinguväljal oli puudulik.
- Suurtükiväe tulejuhtimisvõime ja sellest tulenev efektiivsus olid piiratud: jalaväeüksustel puudusid tulejuhid. Need olid vaid suurtükiväel, kuid tulejuhid ei liikunud koos jalaväega. Viimane aga ei taganud lahingutegevuse dünaamilises keskkonnas võitlevate üksuste õigeaegset ja tõhusat tuletoetust.
- Nõrk tankitorje: jalaväeüksustel puudusid tankitorje-raketikompleksid ja suurtükid. Olid vaid tankitorje-granaadiheitjad ja tankid. Lahingutes Tshinvalis ning mägede piiratud vaatlus- ja manööverdamistingimustes osutusid viimased selle ülesande täitmisel väheefektiivseteks.
- Relvajõudude reserv oli ette valmistamata ja mobilisatsioonisüsteem välja arendamata.
- Sõjaväe logistikasüsteem ei töötanud. Puudusid ka pikemaajaliseks sõjategevuseks vajalikud varud: toit, laskemoon, kütus jne.

VIII. Vene vägede tegevuse kokkuvõte

Sõjaline operatsioon Gruusia vastu toimus väeliikide ühendoperatsioonina ning oli Venemaal aegsasti ette planeeritud ja läbi harjutatud. Kallaletung Gruusiale, arvestades tema vägede organisatsiooni eripära ja üksuste piiratud arvu ning paiknemist, oli kavandatud mitmelt suunalt korraga, kaasa arvatud Musta mere ranniku blokeerimine Vene sõjalaevade poolt. Vene vägede juhtimine ja ümberpaiknemise kiirus operatsioonitasandil olid heal tasemel. Mõne päeva jooksul loodi nii Lõuna-Osseetia kui Abhaasia keerulisel mägi-maastikul tugevad väegrupid, mis olid võimelised energilisteks manööveriteks soomusjõududega. Operatsiooni juhtimine toimus konfliktipiirkondade vahetus läheduses või nendes paiknevatest juhtimispunktidest ja oli kindlakäeline. Lahingutegevuses puudus kindel rindejoon, mis soodustas soomusüksuste julget manööverdamist ja kiiret liikumist Gruusia territooriumi sügavusse.

Põhimõttelisi uuendusi Vene vägede sõjakunstis ei olnud. Omapäraseks kujunes vaid loobumine õhuhessantidest ja Vene dessantvägede üksuste kasutamine peamiselt jalaväe rollis. Sõja käigus sooritati vaid üks, kompaniisuuruse allüksuse kopteridessant. Dessantväelaste laialdasel kasutamisel oli ka oma põhjus. Venemaa poliitilise ja sõjalise analüüsi instituudi analüüsi-osakonna juhataja Aleksandr Hramtšihin selgitab seda järgmiselt: „/.../ Kinnitust leidis kurb tõsiasi – Venemaa sõjaväes ei ole jalaväelasi (motelaskureid), täpsemalt: neid on vägagi palju, ainult nad ei oska sõdida. See-tõttu kasutati sõja esimesest päevast alates jalaväe ülesannete täitmiseks dessantväelasi ja Spetsnazi üksusi. Lahingusse paisati kohe 76. dessantründe- ja 7. mägidessantründediviisi ning 31. dessantründebrigaadi üksused. Neid ei viidud tegevusse „taevast maa peale”, vaid jalaväe kombel maad mööda.” Tema sõnul sõdis Vene vägede koosseisus hästi ka veel Tšetšeenia esimese kampaania aegsetest endistest vastastest komplekteeritud tšetšeeni pataljon Vostok, mida juhtis Venemaa kangelane Sulim Jamadajev. Ei ole välistatud, et just Vostok oli selles sõjas Venemaa relvajõudude kõige efektiivsem väeosa.¹²⁰ Vene kindralstaabil oli hea operatsioonilis-strateegiline luurepilt Gruusia relvajõudude tegevusest. Tähtis roll venelaste edus oli aga eelkõige kõrge võitlusmoraali ning hea väljaõppega õhuhessantüksuste oskuslikul kasutamisel ja tegutsemisel.

Kuid üldiselt, vaatamata hoolikale eelnevale väljaõppele ja ettevalmistusele ning dessantväelastest koosnevate eliitüksuste suurepärasele tegutsemisele, läksid Vene väed sõtta ikkagi suurriikliku mentaliteediga, nõrka vastast vene moodi n-õ mütsiga lööma. Sedasi talitas Punaarmee 1939. aastal Soome Talvesõja esimesel perioodil, kandes seejuures hiiglaslikke kaotusi. Nii lubas 1994. aasta sügisel tolleaegne Vene kaitseminister Pavel Gratšov tšetšeeni mässulised Groznõis ühe dessantvägede polguga laiali ajada ja on teada, mis sellest välja tuli. Augustisõjas väljendus mütsiga löömine selles, et kasutati vana, möödunud sajandi 1960.–1970. aastate tehnikat ja relvastust ning puudusid nüüdisaegsed positsioneerimis-, side- ja öövaatlusvahendid. Lisaks kasutas õhuvägi aegunud lahingumootori, umbes 50% pommidest ei lõhkenud. Lennukitel puudusid oma vägede tuvastusseadmed, mille tõttu kaotati sõbraliku tule süül mitu lennukit. Venelaste viiepäevases õhukampanias osalenud ligi 280 sõjalennukil (v.a raskepommitajad Tu-22M) puudus öine võitlusvõime. See väljendus ka pataljonide taktikalise luure puudumises ja kolonnide peaaegu pimesi liikumises Lõuna-Osseetia

¹²⁰ **Venemaa toimik** 2008. Venemaa-Gruusia sõja sõjalised õppetunnid, august 2008. Baltic Center for Russian Studies. Tallinn, lk 7.

territooriumil. Eriti kurioosselt demonstreeris viimast juhtum grusiinide varitsusele sattunud 58. armee juhatajaga.

Järgnevalt on toodud mõned näited selle kohta, kuidas Vene ekspersedid hindasid oma sõjaväe tegevust ja seisukorda viiepäevasõjas. Ajalehe Komsomolskaja Pravda sõjaline vaatleja ja Vene presidendi usaldusisik polkovnik Viktor Baranets märkis: „Sõda andis karme õppetunde. /.../ Esiteks: operatsioonist osa võtnud sõjatehika olukord tuleb tunnistada kriitiliseks. Peaaegu 95% soomustehnikast (tankid, soomustransportöörid, jalaväe lahingumasinad) ja lennukitest on tunnistatud oma kasutusaja äraelanuks. Just sel põhjusel langes sõja käigus peaaegu 15% lahingutehnikast rivist välja. Paljud tankide raadiosaatjad lõpetasid töö juba operatsiooni esimestel tundidel. Puudus oli öövaatlus- ja suurtükiväeluure seadmetest, mistõttu Gruusia Gradid [reaktiivsuurtükiväe süsteemid – A. L.], suurtükid ja miinipildujad said tundide viisi karistamatult tulistada Venemaa armee ja ossetide allüksuste positsioone. Põhimõtteliselt läks uus Venemaa armee operatsioonile tugevas, kuid äärmiselt kulunud külma sõja aegses raudrüüs. Teiseks: armee sidesüsteemid ja sidevahendite olukord on äärmiselt vilets. Paljudel komandöridel tuli kasutada oma mobiiltelefone, et staabi ja allüksuse komandopunktiga sidet pidada. Isegi 58. armee juhataja kindral Hrulev oli sunnitud kasutama satelliittelefoni, mille andis talle Komsomolskaja Pravda sõjakorrespondent (kes juhtus olema staabikolonnis). Sageli summutas vaenlane efektiivselt meie raadiojaamad. /.../.”¹²¹

Venemaa poliitilise ja sõjalise analüüsi instituudi direktor Aleksandr Šaravin märkis omakorda, et konflikt Lõuna-Osseetias tõstis esile Venemaa armee tehnilise varustuse mahajäämuse isegi väikese Gruusia omast. „Sõjasaagiks saadud Gruusia tankidele olid paigaldatud GPS-navigeerimis-süsteemid, meil niisuguseid asju ei ole. Öösel on võõral maastikul ilma niisuguste seadmeteta väga keeruline orienteeruda. Lisaks on meie sõjaväel puudus öövaatlus-, side- ja navigatsioonivahenditest.”¹²²

Sõjandusekspert, erupolkovnik ja sõjateaduste kandidaat Anatoli Tsõganok tähendab: „Tuleb öelda, et operatiivselt, sõjalise kindlustatuse ja tehnilise varustatuse poolest ei ole armee sellisteks konfliktideks just väga valmis. /.../ Venemaa armee traditsiooniliselt nõrkadeks külgedeks jääb öine tegutsemine, luure, side ja tagala kindlustamine. /.../ Armeele on

¹²¹ Баранец, В. 2008. Армия шла на войну в старых латах. – Комсомольская правда, 26.08.2008. <www.kp.ru/daily/24152/368191>, (39.08.2013).

¹²² Калмацкий, М. 2008. Военная тайна. – Новые Известия, 27.08.2008. <<http://www.ladno.ru/opinion/9922.html>>, (29.08.2013).

negatiivselt mõjunud üksuste pikaajaline osavõtt terrorismivastastest operatsioonidest Tšetšeenias, Inguššias ja Dagestanis. Seal omandatud taktikaline vilumus, võttes ja võitlusmeetodid ei osutunud efektiivseteks kokkupõrgetes Gruusia armee hästi välja õpetatud relvastatud võitlejatega. Esines juhtumeid, kus jäädi Gruusia armee tulekotti. Vene üksused tulistasid üksteist, sest neil ei olnud võimalust oma asukohta täpselt kindlaks määrata. Suurtükitud juhiti 1960.–1980. aastate optikaseadmetega. Peamine probleem – positsioneerimissüsteem Glonass ei tööta satelliitide vähesuse ja vastuvõtjate puudumise tõttu. Sellepärast polnud üksustel võimalik kasutada täppisrelvi ja juhitavaid rakette, Sentimeter-tüüpi [juhitavaid – A. L.] suurtükimürske ning Smeltšak- ja Granj-tüüpi miine. Maapinna distantssondeerimist luuresatelliidilt ei kasutatud seetõttu, et puudusid selleks vajalikud vastuvõtjajaamad. Lahingute käigus võis märgata tankide ja laskurüksuste ebapiisavat koostegutsemisvõimet. Ka suurtükiväe ja tankiüksuste ning suurtükiväe ja luurajate koostegutsemine oli kõikjal halb. Silmanähtav on ka Venemaa õhujõudude terav puudus nüüdisaegsetest täppisrelvadest, ennekõike nende juhtimise satelliitsüsteemist H-555, rindelennuväe raadiolokatsioonivastastest raketidest H-28 (tegevusraadius 90 km) ja H-58U (tegevusraadius 60 km). Meie õhuväe põhilisteks ründerelvadeks on praegu tavaline pomm ja juhita-matu raket. 58. armee koosseisus on palju vananenud konstruktsiooniga tanke (tankide T-62 ja T-72 osakaal ulatub kuni 60–75%). /.../ Kui päeval võib üle 30 aasta tagasi konstrueeritud tanke hädapärast veel pidada nüüdisaegseteks, siis nende öised sihtimiseadmed ei kannata mingit kriitikat. Lasusähvatused pimestavad neid ja nad võimaldavad näha sihtmärki üksnes paarisaja meetri kauguselt. Aktiivsed, infrapunaprožektoritega varustatud öövaatluseseadmed valgustid suurendavad meeskondade jälgimis- ja sihtimiskaugust, kuid demaskeerivad oluliselt tanke. Vanadel tankidel puudusid nii GPS-seadmed, soojuskaamerad kui ka oma-võõras-tuvastussüsteemid. Kolonnides sõidavad ikka needsamad vanad jalaväe lahingumasinad BMP-1 ja BMD-1. Neil on õhuke soomus, primitiivsed sihikud ja jälgimiseadmed. Soomustransporditööriide olukord on sama trööstitu. Vaid harva on näha lahingumasinaid, kus on ekraanid ja lisasoomus. Laskurid, dessantväelased ja luurajad sõidavad siiani istudes soomukil (nii on ohutum), kuna lahingumasin ei ole kaitstud lõhkelaengu plahvatuse või soomustlābistava mürsu eest, mis sisemuses kõik āra põletab. See on lahinguks kõlbmatu paraaditehnika. Pea täielikult puudusid mehitamata luurelennukid (UAV). Meie väegrupi koosseisus oli vaid üks UAV Ptšela vana kompleks. Selle lennuaparaadi kaal on 140 kilo, tegevusraadius 60 km ja lennuaeg 2 tundi. Seda kompleksi kasutati efektiivselt esi-

meses ja teises Tšetseenia sõjas, kuid nüüdseks on selle niigi suhteliselt väike ressurss kahjuks füüsiliselt oma aja ära elanud.”¹²³

Autoriteetne Vene ajaleht Rossiiskaja Gazeta kirjutab: „Ründelennukid Su-25 võeti relvastusse rohkem kui kolmkümmend aastat tagasi. Sihtmärk antakse Su-25le lennuki sihitajalt raadio teel, näidates ära väga ligikaudsed koordinaadid (või siis joonistatakse lennukaardile enne õhkutõusmist). Mingeid pardaarvutisse salvestatud paikkonna koordinaatkaarte Su-25-l ei ole, nagu pole ka pardaarvutit ega isegi raadiolokaatorit. Kui taevas on pisemgi udumine, seda enam hämaras, on Su-25 piloodil peaaegu võimatu hinnata, kas sihikul on elumaja, vastase sõjaline sihtmärk või oma väeosad. Lahingud Lõuna-Osseetias näitasid, et Su-25 kasutamine põhjustab katasstroofilisi tagajärgi. Täppisrelvi (152 millimeetrine liikursuurtükk Msta-S ja tema juhitud mürsk Krasnopol) Venemaa armee lahingus efektiivselt kasutada lihtsalt ei saa. Selleks et niisuguse mürsuga hävitada sihtmärk, mis asub kaksikümmend või enam kilomeetrit eemal, on vaja seda näha ja laserikiirega valgustada. Sihtmärki leida ja näidata saab luuregrupp või siis luurelennuk, sealhulgas piloodita lennuaparaat. Olemasolev klassikaline suurtükiluure lihtsalt ei oska töötada sügaval vaenlase tagalas. Selle töökeskkond on rindelähedane vöönd. Kuid Spetsnazi luurajaid, kes oskavad vastase tagalas tegutseda, ei õpetata töötama käsikäes suurtükisüsteemidega, mis tulistavad Krasnopoliga. Piloodita lennuaparaatide hankimist, mis on võimelised sihtmärki leidma ja seda laseriga valgustama, ei ole isegi perspektiivis näha. Seetõttu roostetavad ülitäpsed isejuhtivad mürsud ladudes, suurtükid Msta-S aga tulistavad endiselt tavaliste fugassmürskudega. Tänu sellele õnnestus Gruusia suurtükiväelastel lahingutegevuse esimesel etapil vastu löögist pääseda. Samasugune on olukord ka ülitäpsete tiibraketidega ja juhitud lennukipommidega. Selleks et niisugust relva efektiivselt kasutada, on vaja oskusi. Targa relva ostmisel oleks pidanud looma ja tegevuseks ette valmistama selle kasutamiseks vajaliku, kaugeltki mitte lihtsa süsteemi. Näib, et selleks ei piisanud jõudu, vahendeid ega tahtmist. /.../”¹²⁴ Kriitikaga oli sunnitud nõustuma ka Vene kindralstaabi esindaja, kes teatas, et sündmused Lõuna-Osseetias tõid esile armee varustamise probleemid, mis tuleb kiiremas korras lahendada.

¹²³ **Цыганок, А.** 2008. Уроки пятидневной войны в Закавказье. Независимое военное обозрение, 29.08.2008. <nvo.ng.ru/wars/2008-08-29/1_uroki.html>, (29.08.2013).

¹²⁴ **Птичкин, С.** 2008. Исчезнувший “Зоопарк”. – Российская Газета, 28.08.2008. <www.rg.ru/2008/08/28/zoopark.html>, (29.08.2013).

Gruusia vägede suutmatus venelaste puudusi ära kasutada sai otsustavaks lahingutegevuse lõppseisu kujunemisel. Augustisõda kinnitas uuesti suurtükiväe olulist tähtsust maavägede operatsioonides. Teravalt kerkisid üles kahe armee sõdurite moraali ja võitlustahte erinevused lahinguväljal. Ja seda gruusiinide kahjuks. Vene sõdurid väljendasid oma üleolekut isegi selles, et loobusid demonstratiivselt kandmast kiivreid ja soomusveste. Sõda avas ka Vene Föderatsiooni juhtkonna silmad oma relvajõudude haletsusväärse materiaal-tehnilise seisukorra suhtes ning käivitas riigis viimaste aastakümnete kõige ulatuslikuma ja põhjalikuma sõjaväereformi, mille eesmärgiks on muuta Vene relvajõud 2020. aastaks täielikult nüüdisaegseteks ja tõhusateks.

Venemaa kallaletungi legitiimsus

Vene Föderatsiooni kallaletung Gruusiale oli agressiooniakt, millel puudus õiguslik alus. Venemaa õigusrikkumised võib jagada kaheks.

a. Rahvusvahelise õiguse rikkumine

- Vene Föderatsioonil puudus nii ÜRO Julgeolekunõukogu kui ka SRÜ ja igasuguse muu võimupädeva rahvusvahelise organisatsiooni mandaat „rahujõustamisoperatsiooniks” (*peace enforcement operation*) Gruusias.
- Vene „rahuvalvajate” tegevus ei vastanud ÜRO rahuvalvaja statuudile: lisaks sellele, et õiguslik alus oli küsitav, olid „rahuvalvajate” kasutuses raskerelvad, mis on statuudiga keelatud. Ühepoolselt toetati ja relvastati separatiste ning mahitati nende provokatsioone. Lisaks lubati Vene „vabatahtlike” formeeringuid Lõuna-Osseetiasse ja kasutati „rahujõustamisoperatsiooni” käigus separatistide poolel, „rahuvalvajad” muutusid sõja käigus üheks konfliktiosaliseks jne.
- Tungiti kallale SRÜ partnerriiigile, teavitamata sellest teisi ühenduse riike.
- Sotši (Dagomõssi) 1992. aasta rahuvalvelepet rikuti jämedalt. Lepe välistab Vene vägede õiguse konflikti sekkuda ja reglementeerib rahuvalvajate tegevust.
- Heidi Tagliavani märgib oma raportis Euroopa Liidule: „Konfliktis nii Lõuna-Osseetias kui ka sellega külgneval Gruusia territooriumil selgitas [Euroopa Liidu – A. L.] missioon välja, et kõik konfliktiosalised – Gruusia, Venemaa ja Lõuna-Osseetia väed – rikkusid rahvusvahelist humanitaarõigust (*International Humanitarian Law*) ja inimõiguste seadust (*Human Rights Law*). Arvukad rikkumised toimusid [Gruusia külade ja elanike suhtes – A. L.] Lõuna-Osseetias selle relvaformeeringute, palgasõdurite

või relvastatud isikute poolt. Nüüd on aga raske kindlaks teha, kes olid nende kuritegude toimepanijad ja kui suur on nende vastutus. /.../ Kui poleks olnud raskusi süüdlaste identifitseerimisega, oleks paljusid neid õigusrikkumisi ja tegevusi võimalik kirjeldada kui sõjakuritegusid.”¹²⁵

b. Vene Föderatsiooni seadusandluse rikkumine

- Toimus Vene Föderatsiooni 23.06.1995 seaduse nr 93-FZ „Rahu ja julgeoleku tagamises osaleva sõjalise ja tsiviilpersonalit eraldamise korrast Vene Föderatsiooni poolt” jäme rikkumine. Seadus näeb ette, et otsuse selle kohta teeb president Vene parlamendi teise koja, föderatsiooninõukogu määruse alusel. Föderatsiooninõukogu polnud küsimust isegi arutanud, kuna oli sel ajal puhkusel.
- Vene Föderatsiooni seaduse „Sõjaväeteenistuse kohustusest ja sõjaväeteenistusest” (28.03.1998, nr 53-FZ) rikkumine. See seadus keelab ajateenijate kasutamise rahuoperatsioonides välismaal, kuid 58. armee üksuste koosseisus olid ajateenijad.¹²⁶

IX. Kokkuvõtteks

Ootamatu kallaletung suveräänsele Gruusiale oli Vene Föderatsiooni presidendit avataktiks 2001. aastal esimest korda avalikustatud poliitikalit, mille eesmärk oli taastada majandusliku ja poliitilise surve abil või vajadusel ka jõuga kontroll postnõukogude riikide üle. Euroopa Liidu komisjoni juht Heidi Tagliavani, kes on uurinud sõja asjaolusid, märgib oma raportis järgmist: „Esimest korda pärast 1979. aastat [Nõukogude vägede sissetung Afganistani – A. L.] pidas Moskva ettekavatsetud agressiivse sõja naaberriigi vastu. See leidis aset Euroopa kontinendil, Euroopa Nõukogu ja OSCE liikmesriigi vastu, kellel on demokraatlikult valitud valitsus. Venemaa on sellega suuresti ületanud oma võimupiire. Lääne materiaalseid sanktsioone hõlmava reaktsiooni puudumisel, mis hindaks objektiivselt Venemaa poliitikat, näib, et Moskva on tõenäoliselt jõudnud arusaamale, et sõjalise jõu kasutamine oma välispoliitiliste eesmärkide saavutamiseks Euroopas on kasulik.”¹²⁷

¹²⁵ Tagliavini 2009, p. 26.

¹²⁶ Федеральный закон “О воинской обязанности и военной службе” от 28.03.1998 N 53-ФЗ. <<http://www.consultant.ru/popular/military/>>, (30.08.2013).

¹²⁷ Tagliavini 2009.

Kallaletungiga Gruusiale demonstreeris Moskva järjekordselt oma topeltmoraali suhtumises separatismi. Kui pärast NSV Liidu lagunemist algas Vene Föderatsiooni sees väikerahvaste iseseisvusvõitlus, siis tembeldas Moskva selle „terroristide mässuks” ja hoiatas hüsteeriliselt rahvusvahelist kogukonda sekkumise eest, kuna see olevat Venemaa riigisisene asi. Järgnes iseseisvuskatsete julm mahasurumine föderaalvägede poolt koos inimeste massilise tapmise ja infrastruktuuri valimatu purustamisega. Nii toimis Moskva Tšetšeenia iseseisvusliikumise mahasurumisel 1994.–1996. ja 1999.–2000. aastal. Rahvusvahelise inimõiguste organisatsiooni Human Rights Watch andmetel tapsid Vene föderaalväed Põhja-Kaukaasias 1994.–2000. aastal ligi 230 000 inimest, sh 42 000 last. Täielikult purustati Tšetšeenia pealinn Groznõi ja hulk väiksemaid asustatud punkte.

Samal ajal mahitasid Vene võimud igati venemeelset separatismi Moldova Transnistrias, Lõuna-Osseetias, Abhaasias ja isegi Krimmi poolsaarel Ukrainas, kõhklemata vajadusel käiku lasta ka oma sõjaväge.

Võidukas sõda Gruusias andis Venemaale mitu võimalust:

- oluliselt nõrgendada Gruusia relvajõudude võitlusvõimet ja sellega vähendada riigi juhtkonna võimalikke ambitsioone taasühendada riigiga separatistlikud territooriumid, kui selleks tekib sobiv võimalus;
- näidata maailmale oma relvajõudude tõhusust, mis suureneb veelgi pärast augustisõda algatatud reformide tagajärjel;
- demonstreerida rahvusvahelisele üldsusele Lääne passiivsust ja nõrkust Venemaa lähinaabruses asuvate riikide toetamisel;
- anda SRÜ ja teistele postnõukogude riikide juhtkondadele märku, et teatud asjaoludel võib midagi sarnast juhtuda ka nendega;
- tugevdada oma kohalolekut ja mõju Taga-Kaukaasias.

Sõda kahjustas oluliselt postnõukogude riikide, eriti aga gruusia rahva usaldust NATO, USA ja Euroopa Liidu kui rahvusvahelise julgeoleku tagajate vastu. Londoni rahvusvahelise strateegiliste uuringute instituudi vanemteadur Ariel Cohen kirjutab: „Sõda demonstreeris NATO ja EL-i julgeolekusüsteemi nõrkust, kuna nad ei taganud efektiivset vastust Venemaa pealesunnitud piirimuudatustele ja OSCE liikmesriigi territooriumi okupeerimisele. Sõda näitas lõhesid Euroopas, sest mõned lääneriigid soovivad säilitada häid suhteid Venemaaga.”¹²⁸ Mitte NATO, vaid Moskva näib nüüd paljudele

¹²⁸ **Cohen, A.; Hamilton, R. E.** 2011. The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications. 21/12/2011. – Valdai Discussion Club. <http://valdaiclub.com/books_english/43342.html>, (30.08.2013).

maailmas tugeva ja mõjuka sõjalise jõuna. „Koos usalduse langusega tõusis Gruusias uuesti päevakorda ka küsimus riigi läänesuunalise arengusuuna otstarbekusest, kuna see viib vastasseisule Venemaaga. See on Putini kõige tähtsam ideoloogiline võit,“ märkis 2013. aasta jaanuaris oma vestluses Ameerika Häälega rahvusvahelise Musta mere ülikooli professor Georgi Mtsedlishvili. Lääne impotentsust ehk ebaadekvaatselt nõrka reaktsiooni Moskva agressioonile on kritiseerinud nii Euroopa kui ka USA poliitikud, teadlased ja ajakirjandus. Paljudel juhtudel on seda kallaletungi nimetatud XXI sajandi Sudeetideks, kuna Venemaa juhtkonna tegevus Gruusia territooriumi okupeerimisel ja riigi terviklikkuse lõhkumisel sarnanes väga Hitleri tegevusega 1938. aastal, kui ta võttis Tšehhimaalt ära sakslastega asustatud alad ja liitis need Saksa Reichiga. Pole kahtlust, et Moskva püüab uued iseseisvad vabariigid aegamööda venestada ja liita impeeriumiga.

Kuid Vene Föderatsiooni võit Gruusias jäi poolikuks. Ta ei suutnud tõugata võimult Saakašvili valitsust ja asendada seda Moskvale sobivamaga. Föderaalvägede kallaletung suveräänsele Gruusiale kutsus maailmas esile šoki. Esimest korda jäi Venemaa rahvusvahelisse poliitilisse isolatsiooni. Keegi peale Kuuba ja Liibüa ei teatanud oma toetusest Kremli tegevusele. Ka SRÜ riikides valitses haudvaikus: nende pealinnades hakati ilmselt esimest korda mõistma, et keegi neist võib olla Moskva järgmine ohver. Vaikis isegi Valgevene diktaator Aleksandr Lukašenka, mis ärritas Vene välisministeeriumi eriti. Aleksandr Surikov, Vene suursaadik Valgevenes, teatas: „Me ei mõista, miks Valgevene võimud tagasihoidlikult vaikivad. Sellistes küsimustes on vaja end selgemini väljendada – eriti liitlastele.“¹²⁹ Gruusia afääris jäi Venemaa teda toetavate partnerite hulga poolest alla isegi Gruusiale. Tbilisiti toetasid konfliktist esimestest päevadest alates Poola, Ukraina ja kolm Balti riiki. Gruusia jäi endiselt NATO potentsiaalseks liikmekandidaadiks.

Oluline on ka see, et Venemaa agressioon väikese naaberriigi vastu sundis lääneriike võtma silme eest roosad prillid ning mõistma, et maailma „globaalseks administraatoriks“¹³⁰ pürgiva Putini meeskonna neostalinistlik tegevus kujutab endast üha kasvavat ohtu kogu Euroopale.

¹²⁹ Пятидневная война 2008.

¹³⁰ Новая русская доктрина: Пора расправить крылья 2009. Москва: ЯУЗА, ЭКСМО, с. 275.

Joonised

Allikas: <<http://www.irishantiwar.org/files/upload-images/Baku-Tbilisi-Ceyhan-Oil-Pipeline.jpg>>, (12.07.2013).

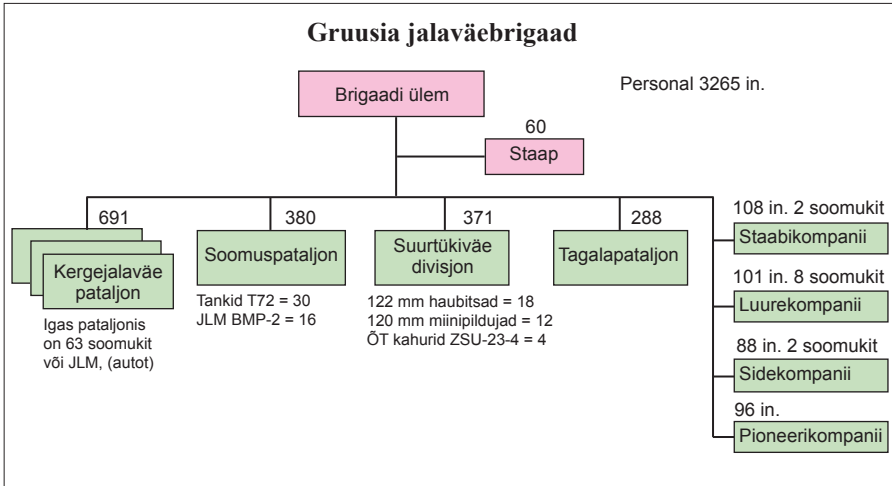
Joonis 1. Kaukaasia nafta- ja gaasitorud

Allikas: The CIA World Factbook.

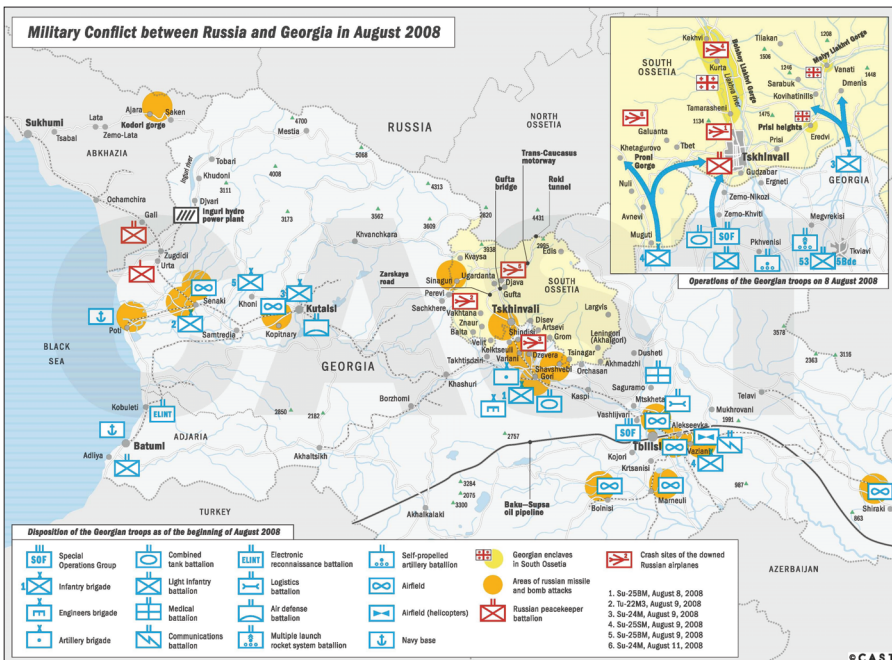
<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html>>, (22.07.2013).

Joonis 2. Gruusia koos separatistlike territooriumitega (Abhaasia, Lõuna-Osseetia ja Adžaaria)

Autor: A. Laaneots

Joonis 3. Jalaväebrigadi ülesehitus ja relvastus

Allikas: Georgian War Report. The Tanks of August, vt www.warfaresims.com/?p=1239, (02.09.2013).

Joonis 4. Gruusia üksuste paiknemine enne sõda ja operatsiooni kontseptsioon

Allikas: Портал ГЕОПОЛИТИКА. <<http://www.geopolitica.ru/map/karty- kavkaza#.UuuI0NHxD8>>, (12.09.2013).

Joonis 5. Lahingutegevus Lõuna-Osseetias 8.–9. augustil 2008

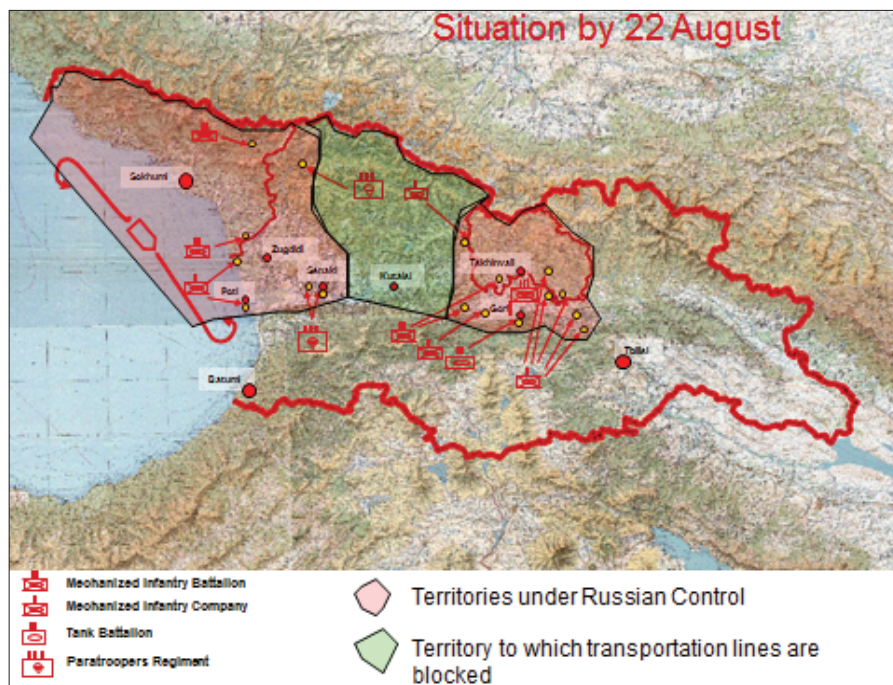
Allikas: Russia-Georgia war. <http://en.wikipedia.org/wiki/Russia%E2%80%93Georgia_war>, (20.09.2013).

Joonis 6. Vene vägede vastupealetung 10.–12. augustil 2008

Allikas: Пятидневная война. Журнал “Власть”, № 32(785), (18.08.2008).

Joonis 7. Vene relvajõudude tegevus augustisõjas

Allikas: Russia-Georgia war maps. <<https://www.google.com>>, (27.09.2013).

Joonis 8. Vene vägede kontrollitav Gruusia territoorium

Kirjandus

- Adžaarria.** – Vikipeedia, <<http://et.wikipedia.org/wiki/Ad%C5%BEaaria>>, (20.08.2013).
- Elling, I.; Kaas, K.; Liik, K.; Maigre, M.; Suhhov, I.** 2009. 2008. aasta augusti-sõja mõju Lõuna-Kaukaasia regioonis. Analüüs. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus. <<http://www.riigikogu.ee/doc.php?52635%E2%80%8E>>.
- Gruusia–Venemaa ummikseis** 2006. Analüütiline ettekanne 6/2006, november–detsember 2006. Baltic Center for Russian Studies. Tallinn.
- Venemaa toimik** 2008. Venemaa–Gruusia sõja sõjalised õppetunnid, august 2008. Baltic Center for Russian Studies. Tallinn.
- Cohen, A.; Hamilton, R. E.** 2011. The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications. 21/12/2011. – Valdai Discussion Club. <http://valdaiclub.com/books_english/43342.html>, (30.08.2013).
- Cornell, S. E.; Popjanevski, J.; Nilsson, N.** 2008. Russia's War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World. POLICY PAPER, August 2008. Central Asia – Caucasus Institute Silk Road Studies Program. <<http://www.silk-roadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/0808Georgia-PP.pdf>>, (18.08.2013).
- Cornell, S. E.; Smith, D. J.; Starr, F. S.** 2007. The August 6 Bombing Incident in Georgia: Implications for the Euro-Atlantic Region. – Silk Road Paper, October. Central Asia – Caucasus Institute Silk Road Studies Program. <<http://www.silk-roadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0710Georgia.pdf>>, (30.08.2013).
- David Kezerašvili ettekanne** ajutisele parlamendi komisjonile 2008. 27. oktoober 2008. <http://www.parliament.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=1329&info_id=21926>, (16.08.2013).
- Georgia near Exit from GIS** 2006. – The Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor, May 11, Volume 3, Issue 92.
- Georgia protests over Russia visa move** 2003. – Rustavi-2 TV, December 9.
- Georgian pundits comment on results of Putin-Saakashvili meeting** 2008. – 24 Saati, February 28. <http://www.parliament.ge/print.php?gg=1&sec_id=1329&info_id=21678&lang_id=ENG>, (11.08.2013).
- Gruusia-Abhaasia sõja 17.05.1994 relvarahu kokkulepe (nn Moskva leping).** <<http://smr.gov.ge/uploads/file/annex/annex10.pdf>>, (16.07.2013).
- Halpin, T.** 2009. „Kremlin lied about attacks” Georgia says as EU releases war report. – The Times, September 30.
- Human Rights Watch/Helsinki. Georgia/Abkhazia: Violations of the Laws of War and Russia's Role in the Conflict** 1995. Human Rights Watch Arms Project, Vol. 7, No. 7, March. <<http://www.hrw.org/reports/1995/Georgia2.htm>>, (15.07.2013).
- Kaas, K.** 2008. Gruusia-Vene kriisi areng ja tagamaad. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus. 07.05.2008. <http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Kaarel_Kaas_-_ABH_Taust.pdf>, (16.07.2013).
- Lavrov, A.** 2010. Timelines of Russian-Georgian Hostilities in August 2008. – The Tanks of August. Ed. by Ruslan Pukhov, Foreword by David Glantz. Centre for Analysis of Strategies and Technologies. Moscow, Russia, pp. 37–75.
- Mihheil Saakašvili kohtumine Gruusia parlamendiliikmetega**, 24.08.2008. <<http://www.president.gov.ge/?1=E&m=0&sm=1&st=0&id=2721Your>>, (12.07.2013).
- Military of South Ossetia.** – Wikipedia, the free encyclopedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Military_of_South_Ossetia#Strength>, (14.08.2016).

- Milkavkaz.net.** <<http://www.milkavkaz.net/forum/viewtopic.php/t=2>>, (10.06.2013).
- Operations Other Than War.** Volume IV: Peace Operations. Chapter III: Peace Enforcement. <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/call/call_93-8_chap3.htm>, (22.08.2013).
- Processes ongoing in the Defense System of Georgia in 2004–2008.** Posted on April 3, 2008. – Newcaucasus.com. <<http://www.one.newcaucasus.com/english-version/processes-ongoing-in-the-defence-system-of/>>, (16.08.2013).
- Radio Free Europe/Radio Liberty: Newline,** July 12, 2006. <<http://www.hri.org/news/balkans/rferl/2006/06-07-12.rferl.html>>, (22.08.2013).
- Rogozin: Gruusia võib mässulised piirkonnad kaotada.** – Reuters/BNS, 11.03.2008.
- Russia confirms its aircraft intruded into Georgia** 2008. Civil Georgia, 10 July 2008. <<http://www.civilgeorgia.ge/eng/article.php?id=18748>>, (10.07.2013).
- Russia Send a Message to Georgians** 2000 – New York Times, December 21.
- Russia suspends all transport, postal links with Georgia** 2006. – USA Today, 3 October. <http://usatoday30.usatoday.com/news/world/2006-10-02-georgia-russia_x.htm>, (29.08.2013).
- Russian Navy violating Georgian waters, impeding shipping – Georgian minister** 2006. From: AFX Asia (Focus), October 18. <<http://business.highbeam.com/437586/article-1G1-153025758/russian-navy-violating-georgian-waters-impeding-shipping>>, (29.08.2013).
- Socor, V.** 2006. Moscow Kills Boden Paper, Threatens to Terminate Unomig in Georgia. – Eurasia Daily Monitor Volume: 3 Issue: 26, February 7, 2006. <http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31362>, (20.07.23013).
- SRÜ riigipeade resolutsioon 22.08.1994** ühiste relvajõudude saatmiseks Gruusia-Abhaasia konfliktisooni. <<http://smr.gov.ge/en/abkhasia/jpkf/mandate>>.
- Strategic Overview of Defense** 2007. Ministry of Defense of Georgia. Tbilisi.
- Tagliavani, H.** 2009. Lessons of the Georgia Conflict. – The New York Times, Opinion, September 30. <http://www.nytimes.com/2009/10/01/opinion/01iht-edtagliavini.html?_r=0>, (19.07.2013).
- Tagliavani, H.** 2009. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. Report, September 2009, p. 26. <http://www.ceiig.ch/pdf/IIFFMCG_Volume_I.pdf>, (23.08.2013).
- The August 2008 South Ossetia Conflict: Revising the Status Quo.** RUSI Analysis, August 11, 2008.
- The Kulakhmetov Report** 2008. Timeline of Russian Agression in Georgia. Document by the Government of Georgia. 25. August 2008. <http://mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=461&info_id=7664>, (12.07.2013).
- The Tanks of August** 2010. Ed. by Ruslan Pukhov, foreword by David Glantz. Centre for Analysis of Strategies and Technologies. Moscow, <http://www.cast.ru/files/The_Tanks_of_August_sm_eng.pdf>, (27.07.2013).
- Vinocur, J.** 2009. Georgia is a focal point in US-NATO Russian tensions. – The New York Times, 4 May. <<http://www.nytimes.com/2009/05/05/world/europe/05iht-politicus.html?pagewanted=all>>, (02.09.2013).
- Баранец, В.** 2008. Армия шла на войну в старых латах. – Комсомольская правда, 26.08.2008. <www.kp.ru/daily/24152/368191>, (39.08.2013).
- Война всё спешет!** Саакашвили как европейский шпион 2008. 12.08.2008. <<http://www.apn.ru/column/article20635.html>>, (16.08.2013).

- Вооруженный конфликт в Южной Осетии.** <http://works.doklad.ru/view/15gSwp5_xa8/2.html>, (20.08.2013).
- Генштаб назвал число потерь России в Южной Осетии 2008.** – Коммерсант, 20.08.2008. <<http://www.kommersant.ru/doc/1013807>>, (25.08.2013).
- Грузия планировала захватить Абхазию** группировкой до девяти тысяч военнослужащих – Генштаб РФ 2008. – ИНТЕРФАКС-АВН. 27 августа 2008, Москва.
- Движение транспорта в зоне грузино-осетинского конфликта остановлено 2007.** – РИА Новости, 11 мая.
- Джандан, И.** 2008. Пятидневная война. Россия принуждает к миру. Москва. Издательство Европа.
- Илларионов, А.** 2009. Как готовилась война. <<http://www.apsny.ge/analytics/1249596352.php>>, (25.07.2013).
- Калмацкий, М.** 2008. Военная тайна. – Новые Известия, 27.08.2008. <<http://www.ladno.ru/opinion/9922.html>>, (29.08.2013).
- Лавров, А.** 2009. Хронология боевых действий между Россией и Грузией в августе 2008 года. – Барабанов, Михаил; Лавров, Антон; Целуйко, Вячеслав 2009. Танки августа. Сборник статей. Центр анализа стратегий и технологий. Москва, с. 53.
- Ларионов, А., Старовойтова, О.** (составители) 2009. Наша общая боль. Сборник статей 2008–2009. Санкт-Петербург: Норма.
- Минобороны РФ грозит увеличением миротворцев в зоне грузино-абхазского конфликта – до предельного лимита 2008.** – NEWSru.com, 08.05.2008. <http://www.newsru.com/russia/08may2008/minobor_print.html>, (15.06.2013).
- Москва не допустит вступления Украины и Грузии в НАТО 2008.** – РИА Новости, 8 апреля.
- На Грузин не пожалели законодательства 2006.** – Коммерсант, 5 октября. <<http://www.kommersant.ru/doc/710392>>, (25.08.2013).
- Новая русская доктрина: Пора расправить крылья 2009.** Москва: ЯУЗА, ЭКСМО.
- О российских трофеях, захваченных в ходе боевых действий в Южной Осетии и Грузии.** – Vlasti.net. News. <<http://vlasti.net/news/20500@1019>>, (24.08.2013).
- Перевозкина, М.** 2004. Автономный режим. – Московский комсомолец, 4. апреля.
- Перевозкина, М.** 2008a. Москва ответит НАТО Абхазией. – Независимая Газета, 14 апреля. <http://www.ng.ru/cis/2008-04-14/1_abhazia.html>, (30.08.2013).
- Перевозкина, М.** 2008b. Полет на опережение. – Независимая Газета, 14 июля. <http://www.ng.ru/cis/2008-07-14/1_abhazia.html>, (30.08.2013).
- Плугатарев, И.** 2005. Южная Осетия готова воевать с Грузией. – Независимая Газета. <http://www.ng.ru/politics/2005-12-12/1_barankevich.html>, (12.07.2013).
- Птичкин, С.** 2008. Исчезнувший “Зоопарк”. – Российская Газета, 28.08.2008. <www.rg.ru/2008/08/28/zoopark.html>, (29.08.2013).
- Путин рассказал о подготовке к войне с Грузией 2012.** – Lenta.ru, <<http://lenta.ru/news/2012/08/08/putin>>, (30.08.2013).
- Пятидневная война 2008.** – Коммерсантъ, журнал «Власть» номер 32 (785), 18.08.2008, с. 8–9. <<http://www.kommersant.ru/doc/1011909>>, (22.08.2013).

- Российско-Грузинский конфликт**, 08.08.2008. <<http://doctormike10.livejournal.com/8539.html>>, (17.08.2013).
- Россию поймали в шпионскую сеть** 2006. – Коммерсантъ, 28 сентября. <<http://www.kommersant.ru/doc/708235>>, (28.08.2013).
- Россия: “Военинформ”**. Военный информационный бюллетень за октябрь 2003 г., информационное агентство Министерства обороны РФ “Военинформ”, 11 декабря 2003 г.
- Россия и Грузия козырнули картами** 2009. – Коммерсантъ №. 143 (4198), 07.08.2009. <<http://www.kommersant.ru/doc/1216705>>, (20.08.2013).
- Совет Федерации** наделяет президента полномочиями по использованию вооруженных сил за рубежом 2006. – ИТАР-ТАСС, 7 июля.
- Созаев-Гурьев, Е.** 2008. Российская армия подошла к границе Южной Осетии. – Материал www.russian.kiev.ua. 4 августа 2008. <<http://www.russian.kiev.ua/print.php?id=11603935>>, (14.07.2013).
- Федеральный закон “О воинской обязанности и военной службе”** от 28.03.1998 N 53-ФЗ. <<http://www.consultant.ru/popular/military/>>, (30.08.2013).
- Фельгенгауэр, П.** 2008a: В Москве приняли политическое решение начать войну с Грузией 2008. Грузия Online. 21.06.2008. <<http://www.apsny.ge/inter-view/1214072414.php>>, (10.07.2013).
- Фельгенгауэр, П.** 2008b. В Грузии есть кому воевать. И чем воевать. – Независимая Газета. Приложение НВО, 25.07.2008. <http://nvo.ng.ru/concepts/2008-07-25/13_georgia.html>, (17.08.2013).
- Хроники Августа**. Часть 2. Запрещённый фильм в России. <<http://www.youtube.com/watch?v=8OWSYnHZq2g>>, (20.08.2013).
- Эхо Москвы** 2006, 2 октября. <<http://www.echo.msk.ru/>>, (29.08.2013).
- Цыганок, А.** 2008. Уроки пятидневной войны в Закавказье. Независимое военное обозрение, 29.08.2008. <nvo.ng.ru/wars/2008-08-29/1_uroki.html>, (29.08.2013).
- Цыганок, А.** 2011. Война на Кавказе 2008: русский взгляд. Грузино-осетинская война 8–13 августа 2008 года. 2-е издание, дополненное. Москва: АИРО-XXI.
- Шени, О.** 2009. Разгром грузинских захватчиков под Цхинвалом. Москва: ЯУЗА, ЭКСМО.
- 58.-я армия РФ готова войти и Цхинвали** 2008. Грузия Online, 03.08.2008. <<http://www.apsny.ge/news/1217792861.php>>, (14.07.2013).

Erukindral ANTS LAANEOTS

oli alates 2011. aastast kuni 2014. aasta kevadeni

Eesti Vabariigi peaministri nõunik riigikaitse- ja julgeolekuküsimustes.

Aastatel 2006–2011 oli ta Kaitseväe juhataja ja 2001–2006

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste ülem